

Mária Žiláková

**MOJE STRETNUTIA
S ČÍVANMI
A ICH KULTÚROU**

Mária Žiláková

**Moje stretnutia s Čívanmi
a ich kultúrou**

Súbor etnografických štúdií

VÝSKUMNÝ ÚSTAV SLOVÁKOV
V MAĎARSKU

Mária Žiláková

**Moje stretnutia s Čívanmi
a ich kultúrou**

Súbor etnografických štúdií

BÉKEŠSKÁ ČABA – 2020

Vydanie publikácie podporili:
Slovenská samospráva VI. obvodu Budapešti
Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku

Recenzenti:

Alžbeta Hornoková-Uhrinová

Anna Istvánová

Autorka:

Mária Žiláková

Jazyková korektúra textu:

Ladislav György

Redaktori:

Tünde Tušková – Juraj Rágyanszki

Technická redaktorka:

Zuzana Kunovacová Gulyásová

Za vydanie zodpovedá:

Tünde Tušková

Vydavateľ:

Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku

Obal a typografia:

V4 Consulting Kft.

Tlačiareň:

Robinco Nyomda

ISBN: 978-615-5330-20-9

OBSAH

Slová na úvod	7
Bevezetésül	13
<i>Mozaika religiózneho života Čívanov</i>	17
<i>Bulhari v Číve</i>	89
<i>Funkcia žien v obyčajach zimného cyklu – slovensko-bulharské paralely</i> (Chodenie s Barborkou – Варварица, Варваринден, Варвардан, deň Lúcie, бабинден)	109
<i>Szlovák-bolgár párhuzamok asszonyok gyakorolta jelesnapi szokásokban</i> (Barborkázás, Luca járás – Варварица, Варваринден, Варвардан, Babin den)	115
Bibliografia / Felhasznált irodalom	129
Rezümék	135

Slová na úvod

V 70. rokoch 20. storočia, keď som bola študentkou univerzity ELTE na odboroch maďarčina-slovenčina-čeština a bola som členkou Eötvösovo Collegia, ktoré bolo v tom čase vedeckou dielňou zameranou na prípravu mladého vedeckého dorastu, vedeckú pospolitosť a popredných dejateľov kultúrneho života fascinovali výskumy Zsuzsanny Erdélyiovej, ktorá počas terénnej práce takpovediac náhodou objavila v roku 1968 dovtedy neznámy segment maďarskej tradičnej kultúry: ľudové (archaické, apokryfné) modlitby. Ľudové modlitby, ktorých vznik siaha do stredoveku, boli 11. februára 1970 Maďarskou vedeckou akadémiou uznané za osobitnú kategóriu folklóru.¹ Erdélyiová vydala bohatý materiál ľudových modlitieb v knižnej publikácii s názvom *Hegyet hágék, lőtőt lépék*.

Záujem o túto „kultúrnu novinku“ bol taký veľký, že všetky exempláre boli rýchlo rozobrané, dostala som sa k vlastnému zväzku iba z druhého vydania z roku 1976.²

V monograficky uverejnenom materiáli sú odkazy na fakt, že obdobný materiál uchováva tiež tradičná kultúra minorít v Maďarsku, utorka okrem toho konkrétne dokladá slovenskú paralelu jedného z maďarských textov.³ Neuvádza sa však názov lokality, kde bol paralelný text zistený, preto som sa podujala k výskumu tejto tematiky až neskôr.

Po definitívnom ukončení štúdia v roku 1975 som sa zamerala na iný archaický segment našej tradičnej kultúry, na ľudové liečenie. Pri tejto tematike som mohla vychádzať z rodinného zázemia, mojimi prvými informátormi boli rodičia.

V roku 1980 zorganizovala Národopisná sekcia Zväzu demokratických Slovákov v Maďarsku Národopisný výskumný tábor v Šáre (Dabas-Sári),

---

1 O priebehu výskumu, recepcii a identifikácii žánru porov.: Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1976, s. 11–21.

2 Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Kaposvár: Somogy Megyei Nyomda, 1974.; Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1976.

3 Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1976, s. 26–27., 596.

kde Marta Sigmundová (Botíková) zapísala prvú slovenskú ľudovú modlitbu, ktorú mi neskôr sprostredkoval Koloman Pataki.

Počas výskumov ľudovej medicíny Slovákov v Maďarsku som z materiálu z katolíckych lokalít zistila, že ľudové liečenie a ľudové modlitby korešpondujú, využívajú sa v liečivých postupoch. Tento fakt ma inšpiroval pustiť sa paralelne do výskumu ľudových modlitieb, najsamprv v Šáre. Tu som sa dostala k údajom, ktoré podložili, že v konfesionálnom živote majú Šárania úzke kontakty s pilišským jazykovým ostrovom, v prvom rade s Mlynkami (Pilisszentkereszt).

Prostredníctvom študentiek odboru slovenský jazyk a literatúra Katedry slovanských filológií univerzity ELTE, som mohla pokračovať vo výskumoch v Mlynkoch, potom v Santove (Pilisszántó), a s časovým odstupom tiež v Číve (Piliscsév).

Prvý materiál z Čívu mám zapísaný z 20. januára 1989. Na okolnosti, za ktorých došlo k stretnutiu s číviskou respondentkou Vilmou Kricsákovou-Vojcekovou (narodenou v roku 1923), si už nepamätám, naše stretnutie však dokumentuje ľudová modlitba, najviac známa medzi Slovákami katolíckej konfesie v Maďarsku:

*Ležá Pámbičko hrobe
volajú hrišníci k sebe
poťe hrišníci ke mňa
čo mňa Žid'é dorobili
šípovím trňem dopichali
svatá kref se mňa tékla
Židofki hu zbírali,
do zahrátki sad'ili
viróstel s teho hrebíček
ňebóv to hrebíček
leš to bóv aňd'elíček
šeckí zvoni zazvoňili
dušički sa raduvali
len tá jenna sa neraduvala*

*kerá occa mater bila
nebila sem já
len sem si to pomislela
čo si duša pomislela
jak ked si to učínila
pres peklo horúce
pres kameňa vodiúce
dajte nám Pámbo dobrú noc.
Amen.*

Nasledujúci text, ktorý je variantom ľudovej modlitby *Žáčko, žáčko učení*, a pravdepodobne sa využíval v ľudovej medicíne, sprostredkovala študentka z Čívu, Mária Pintérová-Jurkovicsová:

*Trinásti je sám Pán Boh,
dvanást je apoštolú,
jedenást tisíc d'ítek zamordovaných,
d'esatero božích prikázańí,
d'evat kúru and'elských,
osmero blahoslaveních,
seďem dar ducha svatého,
šest je to svíc nalétich,
na galiá postaveních,
piet rán božích kristových ňevinních,
štiri sta evanjelista,
Mária panna čistá,
tri patriárchi,
Ábrahám i Lázár i Jakub,
dve sú tabule na hore Mojžišovej,
jeden je z d'edu Krist
kerí nad nami králem je.⁴*

---

4 K identifikácii textu porov. publikáciu Mária Žiláková: Funkčné zmeny folklórnych textov v kultúrno-historickom kontexte. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku* 23. (2014), s. 11–28.

Podobne jej môžem ďakovať aj za nasledujúce zarietacie formuly:

*Viňďi z očka,
do potočka!
Panenke Márije
do kostelíčka!*

*Od Boha najvaččí,
od Márie krásnejší,
ten nech ťi uškodí.*

K ďalším osobným stretnutiam s Čívanmi došlo tiež prostredníctvom dvoch študentov z Čívu, Márie Pintérovej-Jurkovicovej a Martina Hubacseka. Dátumy stretnutí s ďalšími respondentmi si nepamätám, dokladajú ich moje publikácie, ktoré svedčia aj o rozšírení spektra skúmaných tém: Bulhari v Číve a špecifický lokálny prvok zimného cyklu kalendárnych obyčají, praktizovaný ženami –chodenie s barborkou.

Z týchto inšpirácií vznikli moje nasledujúce samostatné publikácie (a), resp. materiály z Čívu sú zaradené do viacerých príspevkov, ako komparatívny materiál (b):

a)

– Bulhari v slovenskej obci Čív (Piliscsév) v Maďarsku. In: Ed. Júlia Dudášová: *Slovensko-slovanské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie 4.–7. október 2006.* (Acta Facultatis Philologicae Universitatis Prešovensis. Slavistický zborník 6.). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007. s. 275–290.

– Bulhari v slovenskej obci Čív. In: Red. Iveta Valentová: *Jazykovedné štúdie XXIX. Život medzi apelatívami a propriami.* Bratislava: Veda, 2011. s. 199–209.

– Funkcia žien v obyčajach zimného cyklu – slovensko-bulharské paralely. (Chodenie s barborkou – Варварица, Варваринден, Варвардан, deň Lúcie, бабин ден). In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 24.* (2017), s. 121–131.

b)

– Špecifická ľudového liečenia a jeho miesto v tradičnej kultúre Slovákov v Maďarsku. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 16.* (2000), s. 35–70.

– Ľudové modlitby Pilišského regiónu. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 17.* (2001), s. 59–66.

– *Ľudové liečenie Slovákov v Maďarsku.* Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2009, s. 131–138.

– Cirkevná kultúra mimo kánonu – ako špecifická vrstva tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: Eds. Anna Divičanová – Anna Kováčová: *Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II. Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája.* Békešská Čaba – Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku / Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2011, s. 164–211.

– A bolgárkertészek gazdasági szerepe a pilisi térségben a 19. század végén és a 20. század elején. In: Red. Menyhárt Krisztina: *Gazdaság és kultúra. A nemzetiségek gazdasági és kulturális tevékenysége Magyarországon a 19. és a 20. században.* Budapest – Kecskemét: Bolgár Kulturális Fórum – Kecskeméti Bolgár Önkormányzat, 2014, s. 37–46.

– Funkčné zmeny folklórnych textov v kultúrno-historickom kontexte. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 23.* (2014), s. 11–28.

– Historické údaje o slovenských školách na jazykových ostrovoch v Maďarsku. In: Eds. Ivana Červenková – Daniela Tvrdoňová: *Škola základ života. História školstva v archívnych dokumentoch.* Bratislava: Slovenský národný archív, 2016, s. 344–354.

– Ľudová religiozita Slovákov v Zadunajsku / A dunántúli szlovákok népi vallásossága. In: Ed. Liszka József: *Acta Ethnologica Danubiana 20. Az Etnológiai Központ Évkönyve / Ročenka Výskumného centra európskej etnológie / Jahrbuch des Forschungszentrum für Europäische Ethnologie.* Komárom-Somorja: Fórum Minority Research Institute, 2018, s. 141–151.

Medzinárodný interdisciplinárny výskumný tábor VÚSM, ktorý sa konal v termíne 17–21. 6. 2019 v Číve, mi poskytol možnosť prehliť

poznatky v doteraz skúmaných dvoch témach: v oblasti ľudovej religiozity a čívskej bulharskej menšiny. V prvej a druhej štúdií zaradenej do tohto zborníka, som použila dôležitejšie fakty a súvislosti z mojich vyššie uvedených predchádzajúcich príspevkov zameraných na Čív a čívsku kultúru, resp. doplnila som ich aj údajmi, ktoré pre limitovaný rozsah konferenčných príspevkov boli doteraz zapísané iba v mojich rukopisných záznamoch. Z tých starších uverejnených publikácií, v ktorých som materiál z Čívu použila komparatívnym zámerom, sa dostal do dvoch terajších štúdií v prvom rade pramenný materiál. Dve nové štúdie sa v prevažnej väčšine predsa opierajú o novšie poznatky získané počas interdisciplinárneho výskumného tábora v roku 2019. Výsledkom zosúladenia dvojakých materiálov vznikli dve štúdie syntetizujúce.

Tretia štúdia zaradená do zväzku, sa opiera o výskumy spred roku 2019, je venovaná jedinečnému čívskemu zvyku „chodeniu s barborkou“. Slovenská verzia bola publikovaná v *Národopise Slovákov v Maďarsku* v roku 2017. Ppodobne publikačným cieľom vznikla maďarská mutácia textu na objednávku, ale vydanie plánovaného zväzku sa neuskutočnilo.

Bevezetésül

Az 1970-es években az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-szlovák-cseh szakos hallgatója, valamint az Eötvös Collégium tagja voltam, amelynek fő célkitűzése a tudomány művelésére alkalmas jövődöbéli értelmiség kinevelése volt. Ezekben az években a tudományos közvélemény, valamint kulturális életünk jeles művelői nagy érdeklődéssel kísérték Erdélyi Zsuzsanna kutatómunkáját, aki úgyszólván véletlen folytán fedezte fel 1968-ban a magyar folklór addig ismeretlen szegmensét: a népi (archaikus, apokrif) imákat. A népi imák keletkezésének gyökerei a középkorba nyúlnak vissza, mint értékes örökséget a Magyar Tudományos Akadémia 1970. február 11-én önálló folklór műfajjá nyilvánította.¹ Ezen előzmények után Erdélyi Zsuzsanna kötetet adott ki gazdag gyűjteményéből, *Hegyet hágék, lőtöt lépék...* címmel, amely iránt nagy érdeklődés mutatkozott, a köteteket elkapkodták, magam is csak az 1976-os második kiadásból jutottam saját példányhoz.² A monográfia megjegyzés szintjén utal arra, hogy némely népi imák szövegpárhuzamai megvannak a magyarországi kisebbségek folklórában, szlovák szövegpárhuzamra konkrét utalás is történik.³ A szerző azonban nem közli a lejegyzés helyét, ennél fogva nem volt támpontom ahhoz, hol próbálkozzak a magyarországi szlovákság körében hasonló imák gyűjtésével.

Tanulmányaim végleges befejezése után, 1975-ben a magyarországi szlovákság népi gyógyászatát kezdtem kutatni. E téma gyűjtésének megkezdésében sokat segített családi hátterem, ugyanis első adatközlőim a szüleim voltak.

---

1 A gyűjtés folyamatáról, az anyag recepciójáról, a műfaj meghatározásának vitájáról bővebben: Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1976, 11–21.

2 Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok*. Kaposvár: Somogy Megyei Nyomda, 1974.; Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1976.

3 Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1976, 26–27., 596.

1980-ban a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének Néprajzi Szekciója Dabas-Sáríban szervezte meg Néprajzi – Honismereti Tábort, ahol Marta Sigmundová (Botíková) lejegyezte az első szlovák népi imát, amit később Pataki Kálmán bocsátott rendelkezésemre.

A magyarországi szlovákok népi orvoslásának kutatása kapcsán megmutatkozott, hogy a katolikus településeken a népi gyógyító eljárásokban szerepe van az imáknak is. Ez a tény is inspirált arra, hogy a népi imák rétegét is megkíséreljem gyűjteni, elsőként Sáríban. Értékes adata a Sáríban való gyűjtésemnek a tény, hogy szoros kapcsolatot ápoltak a népi vallásosság terén a pilisi településekkel, elsősorban Piliszentkereszttel. A ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszékének szlovák nyelv és irodalom szakos hallgatói révén jutottam el először Pilisszentkeresztre, majd Pilisszántóra, később Piliscsévre.

Piliscséven 1989. január 20-án jegyeztem le az első népi ima szövegét. Már kikopott az emlékezetemből, hogy milyen körölmények között találok Kricsákné Vojcek Vilma (1923) adatközlővel. Az általa elmondott ima szövege kontaminált, több archaikus ima részlete alkot egységes szöveget – hasonlóakat jegyeztem le Sáríban, Pilisszentkereszten, Pilisszántón is. A későbbiekben szintetizáló jellegű munkáimba soroltam be, összehasonlítva más településekben fennmaradt anyagokkal.

A következő, egyedi ima, Pintér-Jurkovic Mária közreműködésével jutott el hozzám. A *Žáčko, žáčko učení* kezdetű szöveg, amely ugyancsak népi imaként ismert számos magyarországi szlovák katolikus felekezeti településen, a hitélet alapvető tanításait foglalja magában felsorolás formájában.⁴ A piliscsévi variáns abban tér el a terepen lejegyzett többi szövegtől, hogy nem 1-től 12-ig számol, hanem megfordítva 13-tól 1-ig. A visszafelé számolás a ráolvasási formulák sajátja, e rokonvonás kapcsán kapott helyet a szöveg a magyarországi szlovákok népi orvoslását feldolgozó monográfiám egyik fejezetében.⁵ Pintér-Jurkovic Máriától még két

---

4 Későbbi kutatásaim révén derült ki eredete, v. ö.: Mária Žiláková: Funkčné zmeny folklórnych textov v kultúrno-historickom kontexte. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku* 23. (2014), 11–28.

5 Mária Žiláková: Modlitby v ľudovom liečení. In: *Ľudové liečenie Slovákov v Maďarsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2009, 131–138.

ráolvasás szövegét kaptam meg, amelyek ugyancsak a monográfia további hasonló szövegeinek gyűjteményét bővítik.⁶

További találkozásaimban a cséviakkal és kultúrájukkal ugyancsak Pintér-Jurkovicsovics Mária és további tanítványom, Hubacsek Márton voltak segítségemre. A találkozások dátumait megközelítőleg örökítik meg a fentebb (szlovák bevezetőben) felsorolt írásaim. Az írások arról is tanúskodnak, hogy a népi imák mellett kutatásaim a Piliscséven letelepedett bolgárkertészek életére irányultak. Felkeltette figyelmemet továbbá Piliscsév hagyományos kultúrájának még egy egyedi szokáseleme: a *barborkázás*.

Amint a szlovák bevezetőben felsorolt írások címei mutatják, a piliscsévi ihletésű anyagok kétféle típusú publikációkhoz szolgáltak alapul:

- a) egy adott írásban önálló feldolgozásként,
- b) szintetizáló típusú nagyobb terjedelmű munkákban összehasonlító adatokként.

A bibliográfiai adatok utalnak arra is, hogy nem csupán itthoni, elsősorban szlovákiai szakmai közösség is találkozhatott közvetisémmel a piliscsévi szlovákok hagyományos kultúrájának néhány értékes elemével, a *Fórum* c. néprajzi tudományos periodikum pedig közép-európai hatósugarú.

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete szervezésében 2019. június 17. és 21. között Piliscséven megrendezett Nemzetközi Interdiszciplináris Kutatótábor lehetőséget nyújtott ahhoz, hogy tovább bővísem ismereteimet az eddig kutatott két témában: a népi vallásosság területén és a piliscsévi bolgár kisebbség életének és kultúrájának feltárásában.

E gyűjtések lehetőséget teremtettek arra, hogy a korábbi írások fontosabb adatait, összefüggéseit átemelve mindkét témából szintetizáló tanulmányt írjak. A korábbi írásaimba terjedelmi korlátok miatt nem kerülhetett be korábbi gyűjtéseim néhány ugyancsak fontos adata, a szintetizáló írásokban ezek szintén helyet kaphattak.

A kötet utolsó két tanulmánya a *barborkázás* szokásáról szóló szlovák nyelvű tanulmány és annak magyar nyelvű változata. A szlovák verzió megjelent a *Magyarországi Szlovákok Néprajza* 2017-es számában. Fel-

---

⁶ Mária Žiláková: *Eudové liečenie Slovákov v Maďarsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2009, 420–421.

kérésre írtam meg magyar változatát egy tervezett gyűjteményes kötet-
hez, amelynek megjelentetésére azonban nem került sor.

A kötetbe sorolt tanulmányok teljes szövegét nem célszerű magyarra
fordítani a forrásanyag jellege miatt (imák, vallásos énekek). A besorolt
tanulmányok tartalmát a szokásosnál bővebb magyar nyelvű rezümében
foglalom össze.

I.

Mozaika religiózneho života Čívanov

Materiály predstavujú rôznorodé typy, podľa ktorých sú triedené, opísané, charakterizované a analyzované:

A) Materiály od respondentov (z ústneho podania a texty prepísané na papieroch)

Výpovede respondentov zachytávajú stav z polovice 20. storočia. Spomínali na farárov, ktorí pochádzali zo Slovenska (z *Felvidéku*) a ovládali slovenský jazyk, dvaja z nich slúžili v druhej polovici 40. rokov 20. storočia: Béla Kurz prišiel v roku 1946, István Vajnai v roku 1947 a Mihály Móder začal svoju službu v roku 1960.

Veriaci mali slovenské spevníky, ktoré boli v prevádzke. Nezhodujú sa mienky respondentov v tom, či každú druhú, alebo tretiu nedeľu bola slovenská omša. Nakoniec dospeli k mienke, že po maďarsky odbavené omše sa začali zavádzať postupne, spočiatku každú druhú nedeľu bola slovenská omša, neskôr iba každú tretiu.

Z kantorov po mene spomenuli len „Gizu“, ktorá zastávala túto funkciu cca. pred štvrtstoročím: *tomu je aj pjetadvacat rokov*. Kantorovi (*rektor*) pripadala aj úloha predspeváka (*predspevár, predspevárika*) keď sa išlo na púte (*s procesiju*). Vie sa aj o iných *predspevárikach*, ktoré respondenti nepomenovali. *Predspevárika* mohla byť zároveň *preňňáčkou*, t. j. vedúcou skupiny spolku Živého ruženca, ktorá mala v lokalite početných členov.¹ Matka jedného z respondentov, Róza Hudecová (1920–2009), bola tiež vedúcou, jej úlohou bolo vymieňať tajomstvá.²

V Číve sa chodilo na púte k svätému Urbanovi a Vendelínovi a na posvätné miesto, ktoré sa menuje Pri Kríži.³ „*S procesiju to bolo. Hád slovenski spivali tedi šeckí, s procesiju sa išlo aj g Urbankovi aj g Vendelínkovi, aj čo Pri Kríži hovorá, tag zme ždi s procesiju...*”

---

1 Porov. prílohu fotografií.

2 Individuálne mohli byť Čívania členmi aj iných cirkevných asociácií. Porov. časť o materiáloch z domácnosti Márie Nagyovej – doklady o členstve Michala Wojczeka v Spolku lásky a smierenia na česť Srdca Ježišovho.

3 Porov. prílohu fotografií.

V lokalite sa uchováva pamiatka o tom, že socha Vendelína je postavená pri ceste, ktorú vybudovali Rimania – materiál stĺpu dosvedčuje tento fakt. Bohužiaľ, pri renovácii sakrálnej pamiatky sa neprihliadlo na to, aby sa nepoškodil pôvodný nápis, ktorý naň vyryli Rimania, v súčasnosti vidieť z neho iba niekoľko písmen.

O soche svätého Urbana je známa príhoda, ktorú si takmer každý pôvodný obyvateľ Čívu pamätá: Socha sv. Urbana stála blízko viníc. Raz na Urbana bol mráz, hrozno pomrzlo. Báči Vilmoš Kara zanevrelí na Urbanka: „*Tak si merkuvav na mój vinohrad? – a z motiku po hlave, a hlava zleťela dole. A pres hlavi bów vela rokú ten szobor (tá socha), ale hád potom mi zme ho, ten kameň, lebo to je takí plstí kameň, mi zme ho preložili... druhí fundament zme mu spravili. A bów jeden takí szobrász, reštaurátor (umelec, sochár reštaurátor), a ten mu spraviv novú hlavu. Lebo tá hlava sa stratila.*”

Okrem toho sa išlo na púť do Mlynkov a do Svätého Kríža (Péliföld-szentkereszt).

Na Slovensku mali kontakty s Banskou Štiavnicou, ako to dosvedčuje spevník uložený v Pamiatkovom dome a leták z vlastníctva Márie Nagyovej.⁴ Jeden z respondentov bol šoférom farára Mihálya Módera za 15 rokov, chodili „...*na svatú mollidbu do Turzovki, d'è sa Panna Mária narod'ila, a já sem ho tam nésév toho falára a za dvaňni zme tam boli.*”⁵

Púte boli organizované, bolo sa treba prihlásiť. Mlynky, t. j. posvätné miesto v Mlynkoch je vzdialené (*pres hori*) približne 4 kilometre, chodilo sa tam pešo. Po ceste sa modlili pátričky. Starý otec jedného z respondentov, Gustáv Hudecz⁶ bol kostolníkom (*kostelník*). Na jeho povzbudzovanie začal jeho vnuk ministrovat' už ako malý chlapec.⁷ Podľa jeho spomienok v tom čase bolo mnoho ministrantov, niekedy boli aj štrnásti okolo oltára. Pamätá si aj púte do Mlynkov, keď mal úlohu niesť kríž.

---

4 Zoznam písomných pamiatok vysokej cirkevnej kultúry a prepísaný text letáku porov. nižšie.

5 István Bánvölgyi, 1941.

6 Priezvisko sa vyslovuje s tvrdým d.

7 Sándor Jurkovics, 1941.

Ako malý chlapec nemal toľko sily, aby ho držal zvisle, niekedy ho upozorňovali, že sa nesmie držať vodorovne. Do Svätého Kríža nešiel ani raz, bol nadpočetným, vždy sa prihlásil určený počet účastníkov. Dostal pobožnú výchovu, aj ako vojak mal pri sebe pártičky: „...*a ždi sem sa molliv, len abich sa šťastlive aj domu dostav.*“ Modlil sa potajomky, nikto o tom nemohol vedieť.

Povoláním je murárom, zúčastnil sa stavby miestnej novej fary, pripomenul, že stojí aj stará fara.

Farár, ktorý slúži v súčasnosti, dochádza z *Lanváru* (Leányvár). Je zdržanlivej povahy, preto si nezískal sympatiu veriacich, málo ľudí navštevuje omše. Asi desať starších žien navštevuje omšu každú nedeľu.

Respondenti, ktorí mi boli k dispozícii, majú v užšej, resp. vo viac-generačnej rodine príslušníkov bulharskej národnosti, manželka jedného z respondentov pochádza tiež z rodiny čivských Bulharov, oni chodili na veľké sviatky do Budapešti, do „gréckokatolíckeho“ kostola.⁸

Z prejavov ľudovej religiozity si pamätá vinše pri obchôdkach na veľké cirkevné sviatky (z piesní skôr fragmenty):

Vinš na Vianoce:

Vinšujem vám títo slávne svátky

(alebo)

Vinšujem vám tento dnešní den,

Krista Pána narodení,

abi vám dav Pámboh šťastí

čo si ot Pána Boha žádáte,

a svornost,

hojné bošské požehnáňi

po smrti královské nebeské bosáhnutií.

---

⁸ Ivanka Jurkovicsová-Dimitrová, 1946. Podľa výpovedí respondentov religiozita čivských Bulharov sa poníma ako národnostno-identifikačný znak, preto bude táto problematika pojednávaná v štúdií *Bulhari v Číve*.

Pieseň:

*Stávajúťe pastúškové,
stávajúťe pastúškové,
stávajúťe hore,
čo se to veľmi svíťi pri tej maštale,
čo to za svetlo
čo je to za novinu,
čo to má biťi*

Fragmenty:

*Kim je dobre tej doliňe, Kirie
tam je dobre juhásom*

V jasličkách leží na slame

...

spasitel, všeho sveta vikupitel.⁹

Vinš na nový rok:

*Vinšujem vám tento nastávajúcí nový rok,
Krista Pána obrezáňi
abi vám dav Pán Boh zdraví, s'tasťi,
čo si ot Pána Boha žadáte,
a svornost,
hojné boské požehnáňi
a po smrti kráľófstvi nebeské opsáhnúťi.*

Traja králi:

„Tedi falár z miništranci išév... Svaťenu vodu, to falár napisav krídú na dvere Gašpar, Mel. a Boldižár. Tag bolo vipísané... f kerém roku. A to nezetrelí, to neháli tam celém roku... Ale už čil to neňi.”

---

⁹ Respondent si spomenul iba fragmenty z vianočných ľudových duchovných piesní, ktoré sú prepísané na papieri a sú zdokumentované nižšie.

Viacerí z Čívanov považujú Magdalénu Dimitrovú-Hertlikovú za veľmi pobožnú: „*Já, tá **Magda néni**, tá je velice svatá.*”¹⁰ Pamätala si texty ľudových (archaických, apokryfných) modlitieb, ktoré sú známe u Slovákov katolíckej konfessie v Maďarsku. Kým respondentky z predchádzajúcich výskumov v rôznych lokalitách vypovedali o tom, že sa ich naučili od matky, alebo od starej mamy, Magdalénu ich naučil starý otec, ktorý sa po dlhom ruskom zajatí vrátil domov chorý.

*Ležá Pámbyčko v hrobe
volajú hrišníku k sebe,
Poťe hrišníci ke mňe
Čo mňe dorobili, šípem, trňem
dopichali se mňa svatá kerf padala,
Židofka hu zbírala,
do zahrátki sad'ila,
viróstev z nej hrebíček,
lež to bów aňd'elíček.
Doleťeli tré aňd'elé z něba,
uchiťili Ježiška do něba.
Šeckí zvoní zazvoňili,
dušički sa raduvali,
len tá jenna sa neráduvala,
čo occa, mater dobila.
Šak sem ich já nedobila,
len sem si tak pomislela.
Čo si si dušička pomislela,
lež nebudeš po šípoch
po trnoch, po lesách,
po mes(t)ách choďiť,
hríchi odpustené mad nebudeš.¹¹*

---

10 Magdaléna Dimitrová – Hertliková, 1946.

11, „No toto je jenna, potom je.“

Studenka rajská moc aňd'elská,
aňd'elé idú a spívajú,
Pána Krista hledajú,
Našli ho, našli, na zeleněj lúce,
korunku si držal ve svéj svatej ruke.
Ó Márija, čo si taká smutná,
jako bich nebola, keť sem
mala len jenného jed'iného sina,
aj teho mi zali a na kríž pribili.
Ic po pekli horúcém,
po kameňi dolúcém,
povec staršim a mlaččim,
kdo sa túto mollidbičku
pomollí f pátek, sobotu,
neďelu pri omši,
ten bude mat otvorenú bránu
do ňebeského dvóra,
alebo vislobodí oca mater,
aj sám seba.
Barborka svatá,
do ňeba vzatá,
čaz ráno stávala,
do kňiški hled'ela.
Čo tam vid'ela?
Svaté pozore.
Svíce horeli,
Aňd'elé spívali,
Dušičku mali,
komu hu len dali?
Panenke Márije.
Ked mi bud'eme umíraťi,
nedaj d'áblom pristúpiťi.
Pristúp sama,

*ze svojím sináčkom Hospod'inem,
až na veky vekóv. Ammen.¹²*

*Panenka Mária visliš moju mollidbičku
a pomoz k očisťeňú mojej duše¹³*

...Abi mi dala Panenka Mária

dobru mišlenku,

dobry rozum,

...život,

lachkú smrť,

Sed'embolestná Panenka Mária.

visliš moju mollidbičku a prozbu

očisťeňi mojej duši.¹⁴

Obetujem túto mollidbičku

Sed'embolestnej Panenke Márije,

abi mi dala zdraví

sťasťi, dobrú mišlenku,

dobry rozum, dlhí život

a lachkú smrť.

Sed'embolestná Panenka Mária.

visliš moju mollidbičku a prozbu

očisťeňi mojej duši.¹⁵

F temto dome štiri kúti

f každém kúte aňdel svatí,

naprostretku sám Sin Boží,

---

12 „Ot starého tatu. Ked došli ze zajatá, oni ležáli, takétoki ma učili. Já sem tedi štiri roki mala.

Na, ešče jenu vím. Kost'ele ně, to sú také mollidbi, starí rodičé to ved'eli a nás takto naučili.“

13 „Ale toto má konec... Ona napíše, rozdáva Ružence – mnoho nás je, ale len takéto staršé, jag aj mi. Každí d'en sa hu mollím, a čil mi nedójd'e na misel. To je rozum! Jag má kura! Bóže, Krist'e!“

14 „toto je ot prostretku jako po konec...“

15 „Ale pekná je aj táto, každí d'en sa ju mollím.“

*na dverách Panenka Mária,
čo sináčka porodila.
Do sa túto mollidbičku
trikrát pomolí,
ten tri dušičli vislobodí.¹⁶*

Magdaléna zažila zázraky:

a) zázraky na posvätných miestach

„A já vám čil viprávam csodákat” – (o zázrakoch):

„Boli sme v ulici z jennú Markú Čilekovú na húbi v jeseň. A v horách je v jeseň skoro tmá v októbri, lebo práda uš skoro sa stmíva. A je tam jenna, také svaté miesto, kaplonka je tam, pri studenke. Tá studenka je tak hlboko ve vímoli. Na Mlinki sa staďe ide, na Mlinki. Je tam jeden križ aj Panna Mária má tam obraz a na tém drevenném križi bola zavesaná Ježišová koruna. A hovorím té mojěj kamarátke, neicme dole. Tu postojme a tu sa mollime, lebo uš se stmívá, já se v horách, reku, velice bojím. A potom hovorím, reku, ti Marka, vidíš aj ti, čo já? Hovorím, reku, tá koruna ze zlata sa taktoki krúťí. Vidíš že tá koruna sa na tom križi taktoki krúťí. Pozirá, vidím, hovorí, Magdi. Len sme sa mollili, zatál sa tá koruna taktoki krúťíla na tem križi. A už keď zme sa obráťíli, potom zme sa pozreli naspák, potom sa už nekrúťíla.

Ježiš nás volav abi zme sa mollili. Potom zme išli dole, dole, zme si sennúť, o tem sem aňi nehovorila. Tá koruna sa zato vrťela, že Ježiš nás volá, abi zme sa tam dole mollili. Potom keď zme hore višli, potom sa už nevrťela.¹⁷

„Ale ešte vám povím. Já sem bola Medžugorje, Jugoslávije...

A potom jeden d'en sme išli Križovac hegyére (na horu Križovac), a potom na druhí d'en sme išli na Jelenések hegyére (na horu Zjavení). A čo já vím, já sem nevládala vínst, ale više polovički sem višla ven. A potom hovorím

---

¹⁶ „A trirázi sa mosí toto pomolíť. Velice je pekná aj tú sa mollím. Toto ma šecko tí stari tato, čo boli zajatú a došli domú.“

¹⁷ Porov. prílohu fotografií – posvätné miesto Pri studenke.

falárovi, že Atya (Otec), já si to' sedňem, lebo já nevládzem víst'. A hovorí, budete tam dl'ho, lebo budeme aj omšu držat, ale já budem tu sedet a sa budem mollit...Bolo poleňne, na poleňne už nigdo nejde hore, lebo horúčava preveliká, jak tu. Ždi len hajnalba (zavčas rána) zme išli na takéto cesti. Potom já vizírám nazadek taktoki...ňikeho nebolo, kameňe, kameňe...po kameňách, také veliké ako pól toho stola a po kameňech sem mosela íst'. Já sem se potom obzerala...tu stálo jenno d'ířča, bordovú sil-tös čápku (čiapku so šildom) malo, bordoví mellény (vestu), prevelice se mi len usmívala, ruku mi podala, ale že jako zme zišli dole, to vám nevím povedat, znésel ma, lebo Órangyal (Strážny anjel) to ból."

b) zázraky, ktoré sa stali v rodine

„Mój tato mali brata jenného, 43-ba (v 43. roku) išlo vojsko a on sa bicigluvav, a to vojsko... sořili ho do hlubokého járku. Noha sa jim zlomila a tag boli aj ve špitáli...a potom dostali vírmírgezés (otravu krvi) a tem umreli. A jejich tato zas boli zajaťú v Ruskej a stará mama takí žal mali, že plakali veňne v noci, srce sa jim skoro puklo potom lebénulovali (ochromeli), neved'eli viprávav, aj choďit neved'eli, mnoho rokú, d'esat rokú, ale ruki sa jim mrvili, ale nohi sa jim nemrvili, ruki sa jim mrvili. Jest vedeli, ale viprávav neved'eli, hlas nemali. O d'esat rokóf, veňne v noci sa mollili. Dochtor jich nevid'el, lebo tedi dochtori poved'eli, že nemajú, neved'á čo s nimi robiť, dochtor ich nevid'ev, aňi sme ňikedi nevolali k ňim dochtora, lebo nemuže pomoct. O d'esat rokú začali choďit a potom ešře o pjet rokú začali viprávav...a mi zme boli aj susedé u nás boli kuchiňi, a moja mama išli dojit kravu, a stará mama višli ven ze svojej izbi a pozírali. A mama gďe je, takto sa ozívati. Mi zme skoro popadali ze stolici. To je čudo, takto sa u nás hovorilo. A potom začali zrázu viprávav. Aj s kňiški sa mollili, ale radší len Rózsafüzér (Pátričky) sa mollili. Aj čo ved'eli naspamat', čo nás naučili, odrikali veňne v noci sa mollili. Aj po slovenskí aj po maďarskí. Ale viprávav, mi d'eři zme sa s ňimi len slovenskí zhovárati. Neved'eli maďarskí. Ždi len slovenskí viprávavali."

„Ešte vám povím volačo, že muža sem mala prevelice len nezdravého. V zíme to bolo, vo februári, a už bola zima f tej izbe d'e on ležav, a já som išla do izbi mojěj a tam som sa tak trošku učučkala pod duchnu. Jaj, reku, idem ho pozret, idem ho okuknúť, lebo nemám pokoja. A jak sem išla ven k němu, a ležav na něm, klačav na něm, jenna smrt' klečala na něm, jenna smrt'. A to aj naozaj, sem to takto vid'ela. A on tak z rukámi nohámi: Jéžiš Marija! Čo sa tu d'eje? A potom prestáli mu ruki nohi, no uspokojili. A obzreli sa taktoki ke mње – a to ból jejěj tato. Tí došli preňho. Pre sina si došli jejěj tato. Tak potom oňi sa stratili ottál. Ale on potom až na treťi d'en umrev.“¹⁸

Materiál o zázrakoch je jedinečným údajom, podobný som nezaznamenala v iných lokalitách.

Texty – doklady ľudovej religiozity od iných respondentov:

Veľkonočná modlitba:

Ležá pámbičko hrobe
volajú hrišňicu k sebe.
Pote hrišňici ke mње,
abiste pozreli,
čo mње Židé urobili.
Šípem, trňem popichali,
svatá krev se mње padala
a Židofka hu zbírala,
do zahrátki sad'ila,
ñezadľho viróstel s nej hrebíček,
ale nebov hrebíček,
to bów aňd'elíček.
Šeckí zvoni zazvoňili,
dušički sa radovali,
len tá jenna sa neradovala,
kerá occa mater bila.

---

18 „Piťu umrel 27. februára 1993, a tato 1990. roku umrelí“.

*Já sem nebila,
já sem si to len pomislela.
Ale ket si si pomislela,
tag bi si to aj učiniła.¹⁹*

Ďalšie texty kolujú prepísané na papieri, odriekajú sa, resp. spievajú kolektívne.²⁰

Modlitby

Otčenáš:

*Ocse náš, ktorý si na nebesách,
posväť sa meno tvoje,
príd'gy kráľovstvo tvoje,
buc vôľa tvoja ako v nyebi, tak i na zemi.
Chlieb náš každogyenný daj nám dnes
a odpusť nám naše viny,
ako i my odpúcsame svojim vinnyíkom,
a neuvedz nász do pukušenia,
ale zbav nász zlého. Amen.*

Zdravas Mária:

*Zdravas' Mária milosztyi plná,
Pán sz tyebou.
Požehnaná si medzi žsenami
a požehnaný je plod života tvojho, Ježiš.
Szvätá Mária, Matka Božia,
prosz za nás hriešnych teraz
i v hogyinu szmrti našej. Amen.*

---

19 Mária Vojczeková-Lepoveczová, 1949. Modlitbu sa naučila od mamy a ona ju tiež naučila svojim 5 vnučkám.

20 Viaceré z nich sprostredkovala „Masárka” – Mészáros Józsefné.

Piesňový repertoár

1.

*Veselé prekrásne zore vychádzajú
Mária počala, anđele sa radujú.
Že sa Ježiš zrodí, šecek svet pořeší
až na večné veky.*

2.

*Chystaj sa kresťane k pôrodu Márie,
ona nám porodí nášho spasitela.
//: vyčist' srdce svoje, pre nového kráľa,
Ó, šťastný kresťane://*

* * *

1.

*Teče mi len teče, tá jordánska voda,
Pri nej sa umýva, Panenka Mária.*

2.

*A keď sa umyla, syna porodila,
syna Pána Krista, samá panna čistá.*

3.

*Idem ti Mamenko, idem ti ulevit,
idem ti ulevit rybenky z Jordána.*

4.

*Čobys ty synu môj, čobys mi uleviv,
neni štvrť hodinky, jak si sa narodiv.*

5.

*Zdáliš mi mamenko, zdáliš mi neveriš,
zdáliš mi neveriš, že sem já pán Ježiš.*

6.

*Že sem já to stvoriv, vrchy aj kameni,
vrchy aj kameni, ľudom na znamení.*

7.

*Len to sem zle stvoriv tí márne peňáze,
peňáze mat budú, na Boha zabunnú.*

//: Za groš lebo za dva, človeka zabijú.://

Variant:

*Teče mi len teče
tá Jordánska voda
/: pri nej sa umýva
panenka Mária: /*

*A ket sa umyla,
syna porodila,
/: Syna pána Krista
sáma panna čistá: /
Idem ti mamenko,
idem ti ulevit
/: idem ti ulevit
rybenky z Dunaja: /*

*Čobys ty synu mój
čobys ty uleviv,
/: neni štvrť hodina,
jak si sa narodiv: /*

*Zdáliš mi mamenko,
zdáliš mi neveríš?
/: zdáliš mi neveríš,
že sem ja pán Ježiš?: /*

*Že sem ja to stvoriv
vrchy aj kamení,
/: vrchy aj kamení,
ľuďom na znamení :/²¹*

* * *

1.
*Čas radosti, veselosti, svetu nastal niny:
Porodila spasiteľa, Panna bez všej viny.
V jaslách Betleheme, na slame, na zime,
leží malé dieťa milé, Pán zeme.*

2.
*Jaké veci lude všetci oddávna čakali
ti andeli, dnes veselí, nám už zvestovali.
//: a preto plesajme, chválu Bohu dajme,
pacholátku nemlúvňatku spívajme://*

Variant:

1.
*Čas radosti, veselosti svetu nastal nyini:
porodila Spasiteľa Panna bez všej viny.
V jaslách Betleheme, na slame na zime,
leží malé dieťa milé Pán zeme.*

2.
*Aké veci ľudia všetci oddávna čakali,
ti anjeli dnes veselí nám už zvestovali:
A preto plesajme, chválu Bohu vzdajme,
Pacholiatku, Nemlúvňiatku speivajme.*

3.
*Dieťa krásne, kvietok jasný Ježišu spanilý!
z čistej Panny svetu daný poklade rozmilý!*

---

21 Porov. Hana Urbancová: *Mariánske legendy v ľudovom speve*. Bratislava: AEPRESS, 2007, s. 195–196.

*Kráľu náš, Pane náš, skloň sa k nám jak náš Pán
s tvou milosťou, a tvou radosťou buď pri nás.*

* * *

1.

*Chodila Marija po širokom svete,
nosila sináčka v svém svatem živote.*

2.

*Išla ona, išla jennému kováču:
kováču, kováču, dajže mne noclahu!*

3.

*Noclahu ti nedám, troch tovarišu mám
venne v noci kujú, ani neprestanú.*

4.

*Išla ona, išla, do jennej maštalky,
jag prah prekročila, sina porodila.*

5.

*Išlo tade, išlo, kováčové dívča,
dívčatko, dívčatko, po daj mne détatko!*

6.

*Jako ti ho podám, ked ručičky nemám,
len také kimličky, čo nosá knižtičky.*

7.

*Jag sa dívča zohlo, hned ručičky malo,
otcovi, materi z radostu bežalo.*

8.

*Taténko, maménko, tá panna Mária,
čo tu čeraj bola ručičky mi dala.*

9.

*Keby bó já vedev, že je to Mária,
bó by jej dav noclah, ze zlata, ze stríbla.*

Variant:

1.

*Chodila Mária
po širokem svete,
nosila sináčka
v svém svatem živote.*

2.

*Išla ona, išla
jennému šustrovi:
šusterko, šusterko,
dajže mi noclahu!*

3.

*Noclahu ti ňedám,
lebo moc d'eťi mám,
noclahu ti ňedám,
lebo místa ňemám.*

4.

*Išla ona, išla
jennému kováču:
kováču, kováču,
dajže mňe noclahu!*

5.

*Noclahu ti ňedám,
troch tovarišu mám,
veňňe, v noci kujú
tri zelezne klini.*

6.

*Veňňe, v noci kujú
tri zelezne klini,
čo budú pribíjat
pána Krista s nimi.*

7.

*Ešče sa ňenarod'iv,
už mu smrť dávajú,*

*s tima troma klinmi,
s tím pribiti budú.*

8.

*Išla ona, išla
do jenněj maštalki,
jag prach rekročila,
sina porodila.*

9.

*Išlo tad'e, išlo,
to šustrové d'ívča,
dívčatko, dívčatko,
podaj mňa d'it'atko!*

10.

*Jako vám ho podám,
ked ručiček ňemám,
len také kimlički,
čo nosím kňižčički.*

11.

*Jag sa dívča zohlo,
hňed ručički malo,
otcovi, ma'eri
z radosťu bežalo.*

12.

*Taténko, maménka,
tá panna Mária,
čo tu čéra bola,
ručički mi dala.*

13.

*Kebi bó já ved'ev,
že je to Mária,
bó bi jej dav noclach,
ze zlata, ze sribla.*

14.

*Já bi bó račej spav
na tvrđem kameňi,
pod hlavičku kameň,
a pod seba kepeň.²²*

* * *

*/: Pásli ovce pastíri:/
/: v Betlehemskeđm majíri:/*

*/: Andel sa im ukázav:/
/: do Betlema im skázav:/*

*/: Stante hore a pote:/
/: pána Krista nándete:/*

*/: Nándete ho v jasličkách:/
/: ovinutých plenečkách:/*

* * *

*/: Mária sa starala:/
/: de nabere kúpela:/*

*/: Spanne rosa studená:/
/: nabereme kúpela:/*

* * *

*/: Padá rosa studená :/
Refr. Kriste eleison,
Aleluja, zdravas Mária*

/: Kto tú rosu šlapat má :/

---

22 Niektoré verše variantu sú čo do pôvodu novšie. Varianty piesne porov. Hana Urban-
cová: *Mariánske legendy v ľudovom speve*. Bratislava: AEPRESS, 2007, s. 182–190.

Refr.

/: Šlapala hu Mária :/

Refr.

/: Má tam porodiť syna :/

Refr.

/: Jaké meno mu dali:/

Refr.

/: Dáme mu meno Ježiš :/

Refr.²³

* * *

*Šel Adamko, šel do raja,
Pánboh za ním povoláva,
šecky stromy užívajte
len jennému pokoj dajte.*

*Ten, kerý je prostred raja,
velmi sladké jablká má,
oblekev sa d'abel hadem,
podvedev Evu s Adamem.*

*Odtrhni si Evko jabko,
bude vedet jak je sladko
Eva dala Adamovi
Jak svojemu manželovi.*

*Jak to jabko okusili,
hned ven z raja íst moseli.
Dav im Pánboh rýl, motyčku,
aj semenka po uzlíčku.*

---

23 Hana Urbancová: *Mariánske legendy v ľudovom speve*. Bratislava: AEPres, 2007, s. 172–174.

*Tu kopajte, tu rypkajte,
tu si seba zahľadáte.
Lež si chleba zahľadali,
prežalostne zaplakali.²⁴*

* * *

*Stála panenka mária
jako dve rúže červené.*

*Išev tade Andel páne
dav pozdravení tej panne.*

*Panna sa ho nalakala,
pozdravení neprijala.*

*Nelakaj sa panna čistá,
máš porodiť Pána Krista.*

*Pána Krista, malé dieťa,
čo má vládu po všem svete.*

*Po všem svete, po údolí,
hledali ho Apoštoli.*

*Apoštoli, čo hledáte?
ket Krista pána nemáte.*

*My zme Krista nevideli,
jak ve štvrtek pri večeri.*

*Ket chleb lámav a rozdáav,
tú svatú krev pit nám dáav.*

---

24 Karel Jaromír Erben: *Prostonárodní české písně a říkadla*. V Praze: Evropský literární klub, 1863, s. 411.

*Jecte, pite, pozor dajte,
hned Krista pána nemáte.*²⁵

* * *

*Kyrye dobre je v Betlehemskej doline
dobre je v Betlehemskej doline
dobre je.*

*Eleison, Eleison v Betlehemskej doline
tam je dobre juhasom.*

*He, počujte Bratry jako tam spivaju,
Velmi veliku čest Ditati v zdávaju.
Ked oni spivaju Kyrie eleison,
mi si zaspivajme Kriste eleison.
Eleison eleison , v Betlehemskej doline
tam je dobre juhásom.*

*Kyrie eleison, Kriste eleison, Kriste eleison.
Maria Panna krásného Sina, v jaslách porodila.
Kriste, Kriste eleison,
Kriste, Kriste eleison.*

*Gloria bud Sláva. Na Nebi v zdávána,
pokoj ludom povšej zemi,
medzi vernimi krestani, imedzinami.*

*Prišiel knám z nebe Pán.
Narodil sa jest nám.
Narodil sa nám Spasitel,
všeho sveta Vikupitel,
narodil sa nám.*

---

25 Hana Urbancová: *Mariánske legendy v ľudovom speve*. Bratislava: AEPRESS, 2007, s. 170–171.

* * *

*Stávajúte pastiri hla veliku radost,
zvestujem vám ralisti (!) prišiel veľiky host:
na svet v meste Betleheme, v maštali na slame,
leží náš Spasiteľ, sveta Vikupiteľ.*

* * *

*Povecte nám pastuškové, čo ste videli,
že ste sa tak opolnoci všetci rozbehli,
videlisme dite, narodene krásné
v jaslách pri Betleheme.*

*A kde že je na hospode Matička jeho,
aj ja bisom s vami išel, navštívit jeho,
v meste Betlehem, v jasličkách násláme,
tam je jeho postelka.*

*Svati, Svati, svati svati najsvatejši,
v Oltárnej svätosti Hostie najvzácnejši.
Teba mi Ježišku mali tu zvelebujeme,
Ježišku v jesličkách Tebe sa klanáme.*

*Mária, Mária, teší sa srdce tvé,
že môžeš kolibát potešeni Tvoje.
Jak sa vicej tešit môže celi svet Krestansky,
ked je už potreni ten układ Dábelsky.*

*Z neba dolu stupte o svati andeli,
chválu Bohu v zdajte Kristus spasiteli.
Kteri ráčil z neba stupit, a tu je pritomni,
on snami prebivá v svätosti Oltárni.*

*Stávajúte pastuchové nechajme pole,
čo sa to veľmi sviti pritej maštale,
kdo sa to opováži svetlo zažati,
čo je to za novinu čo to mábiti.*

*Bratrové najmilejši dobrá novina,
Panna Krasna a spanila splodila sina.
Anđel paňe svedek nám je tejto prihodi,
radujemesa veslemesa šecky narodi.*

* * *

*Hori nasa lásžka, k tebe matko Bozsská
Ó panenke Mária.
Ti szí panna csisztá, nasa pomoc isztá,
szpanilá konvalia.
//: Ó Mária matko, tvé meno znie szladko
vipros nám milosti, máme natom dosti,
za zšivota naseho://*

B) Písomné pamiatky čívskej vysokej cirkevnej kultúry

B – 1) Z Pamiatkového domu²⁶

1. Spevník

Banská Štiavnica, 1902

venovaný: Blahoslavenej Panne Marii Patrónke krajiny Uhorskej.

2. Aleluja, kniha modlitebná, poučná spevácka s notami (nápevmi) pre katolíckeho kresťana (piate vydanie)

26 Materiál poskytla správkyňa: Anna Szmutná-Karaová (narodená v Kestúci).

Spísal: Štefan Janovčák likavský farár

V Ružomberku: Tlačou a nákladom „Leva” kniht. a nákl. sp. uč. spol.,
1925.

3. Svätý škapulár

alebo/ Poučná modlitebná príručná knižočka pre údov slávneho Brtater-
stva preblahoslav. Panny Marie Karmelskej.

V nove prepracoval + Andrej Kmeť farár preňčovský.

S povolením najdôstojnejšieho Ordinátu v Ostrihome.

Ôsme vydanie

v Trnave (Nagyszombat): Nákladom Spolku sv. Adalberta (Vojtecha)
1917.

Svätý Vojtech

B – 2) Z rodinnej pozostalosti²⁷

a) Materiály v slovenskom jazyku (slovakizovanej češtine, dvojjazyčné)

Knižné publikácie

1. Rajská ruža

Poznámka: bez bibliografických údajov. Chýbajú strany 91–131.

2. Bez názvu, nedatovaná, písaná švabachom

Záznamy (čitateľné): na prednej obálke zvnútra: Strbik Pál aprila 13. 1909; Strbik Janos nov. 1894; Strbik Mihál 1878; Strbik Józef 19. február 12; na druhej strane: Strbik Mária 1907 január; na poslednej strane: Strbik Maria Januara 13/ 1907; Strbik Pál 1909 aprila 13. Z druhej strany sa opakujú mená – takmer nečitateľné, okrem mena Strbik Janos 1894 10. nove. Na zadnej obálke zvnútra hospodárske záznamy – prečítať sa dajú iba slová *kopat, okopávat, drevo klászt*; súvislosti skratiek a číslíc sa nedajú rozšifrovať.

V knižke uložené letáky²⁸:

a) Testament Panny Marie a poručenství na hoře Olivecké v hodinu dewátou při jejím radostném nanebewzetí. Tiskem a nákladem Jozefa Teslíka w Uh. Skalici. Nedatovaný.

b) XII. Pius pápa imája.

Text prepísaný rukou na papier:

c) Uram jó nekünk itt lennünk.

3. Aleluja

Chválme Boha, Boha svojho!

Duchovný katolícky spevník s obradmi a s nótami.

Sostavil: Štefan Janovčík kňaz biskupstva spišského, assesor, cenzor diecezársky.

---

²⁷ Majiteľka: Mária Nagyová, 1946.

²⁸ Leták = jarmočná tlač; maď. ponyvanyomtatvány. Letáky sa definujú ako poloľudový útvar – nadväzujú na vysokú cirkevnú kultúru, ako žáner mimo kánonu patria k ľudovej religiozite.

Siedme vydanie

V Ružomberku: Tlačou a nákladom „LEV“-a knihtl. a nakl. spolku učast. spol., 1931.

4. Nebeská cesta

duše kresťanskej skrze vrúcne modlitby ku spasiteľnému pokániu a nábožnému životu povzbudzujúci. / Pro oboje pohlavie.

Vimperk, Budapešť a New York: J. Steinberner-a cis. a kráľ. dvorný kníhtlačiar, katolícky vydavateľský ústav kniho-umelecká tlačiareň.

Záznam: Morecz Janos, Morecz Janosné, 1871.

Poznámka: v knižke uložený papier písaný v anglickom jazyku.

5. Énekek – Piesne dvojjazyčné

Poznámka: bez názvu, bez vročenia; spevník obsahuje aj skromnejší počet latinských textov.

V knižke uložené texty v maďarskom jazyku:

a) Mi Atyánk

b) Aranyisém emlékére: Móder Mihály.

6. Katechizmus sv. škapuliara

príručka

Sostavil Ľudovít Quotidian, farár

Poznámka: chýbajú bibliografické údaje: vročenie, miesto vydania.

7. Malý katechizmus obecné školy

1859

Poznámka: poškodená publikácia, 49 strán.

Letáky

8. Auternj Modlitba ke cti Swaté Any

Poznámka: nedatovaný leták, poškodený papier.

9. Ježiš, Maria, Jozef, Joachym a Anna
v Skalici.

Poznámka: nedatovaný, poškodený leták.

10. (Sedembole?)stnej Matke Ježišovej
(na kalvárii?) v Štiavnic

Poznámka: jedna strana roztrhnutá na štyri kusy.

11. Najnowssy podiwny Zázrak,

ktorý sa stal lonského roku v Zádre w Dalmácie ze sv. Hostiu.

Budapešštini:Widaním a nákladom Imricha Szobota. Tiskem Martina Bagó i Syna.

Poznámka: nedatovaný leták.

12. Modlitby v čas vojny 1915

Modlitby cirk.udobrené.

V Trnave:Tlačou M. Goldmanna.

Poznámka: ďalšie bibliografické údaje chýbajú.

Drobné tlače, fragmenty

13. Do tretej desiatky...

Poznámka: poškodená drobná tlač, fragment, s. 9–32.

14. Ježišu, z lásky k Tebe s Tebou a pre Teba

S povolením cirkevnej vrchnosti v Trnave pod č. 1448/928 17. febr. 1928.

V Trnave: Knihtlačiareň Spolku sv. Vojtecha, 1928.

15. Slávny ruženec

Ponámka: fragment z drobnej tlače, s. 20–21.

16. Šieste a siedme prikázanie

Poznámka: fragment z rozsiahlejšej publikácie, s. 45–46.

17. Nasledujú nábožné modlitby k blahoslavenej Panne Marii Kar-melitánskej

Poznámka: fragment z rozsiahlejšej publikácie, s. 91–92(?).

18. Spolok lásky a smierenia Srdca Ježišovho

a) – leták

Vacii die 24-a Octobris 1941. Imprimatur. N. 6185/1941.

Michael Kolossváry vic. gen. Eppalis.

F. kiadó: Pintér József. – Globus nyomda, Budapest.

Spolok lásky a smierenia na česť

Najsvätejšieho Srdca Ježišovho a na vyslobodenie trpiacich duší z očistca.

Schválil a požennal (!) pápež Pius X. na súkromnej audiencii 25. mája 1906.

Výzva k zápisu.

SPOLOK MÁ TROJAKÝ CIEĽ:

1. Usmierňovať a to bezprestania Božského Vykupiteľa za všetky urážky, ktorými ho ľudia každodenne obrážajú.
  2. Podat' účinný dôkaz lásky a obety konaním skutkov milosrdenstva.
  3. Na pomoci byť trpiacim duším v očistci obetovaním svojich zásluh, by sa čím skôr z očistcových múk vyslobodily.
- Členom spolku sa môže stať jak živý tak mŕtvy. Živých neviažu nijaké zvláštne modlitby. Iba o to ich prosíme, by svoje zásluhy, ktoré vstúpením do Spolku získajú, obetovali za duše v očistci.

AKÝCH MILOSTÍ SA STANÚ ÚČASTNÍ ŽIVÝ A MŔTVI?

1. Všetkých milostí tých sv. omší, ktoré ročne slúžia kňazi-členi tohto Spolku po celom svete už rozšíreného.

2. Pri Svätom Kríži (Péliföldszentkereszt) na výsadnom oltári staroby-
lého pútnického chrámu sa každodenne slúži jedna sv. omša za živých
a mŕtvých členov v Uhorsku prihlásených.

3. Saleziáni a ich chovanci v 788 domoch roztrúsených po širom svete sa
denne modlia za členov Spolku.

Podmienky prijatia:

1. Prihlásiť sa treba u Predstavenstva Saleziánov (Péliföldszentkereszt,
u.p. Bajót, Esztergom vm.) alebo u horliteľov a meno uviesť do soznamu
Spolku.

2. Zaplatiť skromné členské. Ak sa dotyčný prihlási za večného člena 30
P. raz a navždy, ak sa ročného 5 P. Pieniaze, ktoré sme inokedy použili na
výchovu chudobnej mládeže, toho roku venujeme na výstavbu pútnické-
ho domu pri Sv. Kríži.

3. Na dôkaz prijatia každý člen dostane obrázkok Spolku Srdca Ježišovho.
Cieľ tohto vznešeného diela si zaslúži, by sa čím viacerí prihlásili za
členov a horliteľov.

Hor, sa teda na smierenie Najsvätejšieho Srdca Ježišovho!

Pomahajme trpiacim dušičkám!

Tu hľa jeden spôsob apoštolátu obetavej kresťanskej lásky.

Sídlo Spolku v Uhorsku: Péliföldszentkereszt, u.p. Bajót, Esztergom vm.

b) Dokument o prijatí za člena:

Mélyen tisztelt társulati tag!

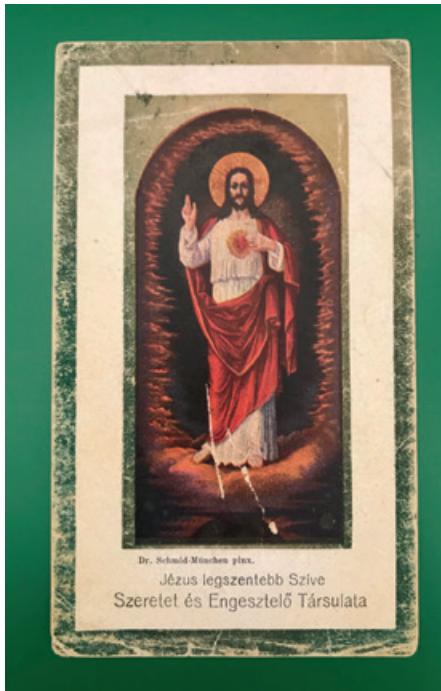
Becsés nevét beírtuk a Jézus Szíve Szeretet és Engesztelő Társulat örökös
tagjainak sorába, amely társulatról a mellékelt nyomtatvány nyújt bővebb
felvilágosítást. Mint örökös tag, tartsa fenn a kapcsolatot a központtal és
ha lehetséges, szerezzen új tagokat! Jézus szentséges Szívének engesztel-
lésére.

Életére a legszentebb Szív bőséges áldását kérve, vagyunk

hálás tisztelettel:

Az Engesztelő Társulat Vezetősége

c) **Vojczek Mihály** – Členský preukaz z r. 1945.

Vojczek Mihály – Členský preukaz z r. 1945

Vojczek Mihály je prijatý za ročného člena Spolku lásky a smierenia Srdca Ježišovho.

V pútnickom chráme denne slúžime sv. omšu za údov Spolku.

Pélliföldszentkereszt, u.p. Bajót, Esztergom vm.

1945. máj. 2. án.

Predstavenstvo.

d) **Srdce Ježišovo** (fragment litánie a Modlitby: pri odprave pobožnosti k Srdcu Ježiša v každú prvú nedel' u v mesiaci.

Poznámka: fragment z rozsiahlejšej publikácie, s. 111–112.

19. Svätý obrázok

Miskának szeretettel Tanító nénitől. Csév. 1946. X. 28.

20. Gloria

Énekek és imák - Piesne a modlitby

Redezte – Usporiadal: Szabó Jenő administrator./ Kesztlöc (Esztergom vm.)

Esztergom: Buzárovics Gusztáv könyvnyomdája, 1943.

Poznámka: uchovala sa iba časť titulnej strany.

b) Materiály v maďarskom jazyku

Letáky

21. Felajánlás Szűz Mária szeplőtlen szívéhez

(XII. Pius pápa imája)

Nihil obstat. Dr. Michael Török censorum praeses. Nr. 979/1943.

Imprimatur. Strigonii, die 11. Februarii 1943. Dr. Joannes Drahos vicarius generalis.

Budapest: Korda Rt. Nyomdája. – 2 exempláre.

22. Háborús ének

Szövegét és dallamát írta: Richter József 1943.

Poznámka: ďalšie bibliografické údaje chýbajú.

Fragmenty

23. Fragment – z rozsiahlejšej publikácie, s. 5–28.

24. Fragment – z rozsiahlejšej publikácie, s. 9–20.

25. Fragment modlitieb s. 7–8.

26. Fragment s. 7–8. (neidentifikovateľný)

27. Rukou prepísaná pút'ová pieseň na papieri

C) Texty letákov

a) v slovenčine (resp. slovakizovanej češtine)

Testament Panny Marie a poručení na hoře Olivecké v hodinu dewátou při jejím radsotném nanebewzetí.

Tiskem a nákladem Jozefa Teslíka w Uh. Skalici. Nedatovaný. 1 + 4 – 8 číslovaných strán.²⁹

Testament
Panny Marie a poručení na hoře
Olivecké
v hodinu dewátou při jejím radostném nanebewzetí

Bylo zanecháno we spisu sw. Jana Miláčka swatým Apoštolům a nyní wydáno wššem prawowěřícím k nábožnému rozjímání, dosažení milosti Boží w každé potřebě, spolu dítkám katolického milování.

1. Tajemství.

Když uplynulo roků 15 po ukřižování Ježíše Krista Nazaretského, tedy bylo zvěstováno od Anděla Marii matce jeho, že má opustit toto slzavé údolí a dostavit se k vyplnění radosti slavného korunování, které od věčnosti připraveno jest, radost nad všeschny radosti, jenž celé nebe slawit bude, neboť syn Boha Otce swou předrahou Matičku swatou korunou obloží skrze Ducha swatého a nazwaná bude králowna nebe i země a milosrdenství zwítězí nad prohřešením; ten den celé nebe i země, slunce, měsíc i hwězdy welikou radosti plesali a swatí apoštolové plakali, neboť w tom pozůstávalo tajemství Boha žiwého, kterého lidskému srdci známo není, jakou radost Bůh připravil těm, které miluje. Já Jan, prawím w tajemství, miluje všeschny otce doufající.

---

²⁹ Text je tlačený novšou obmenou šwabachu, podávám ho diplomatickým prepisom.

Tato radost nejwzácnejšší na celém nebi a tato žalost na celém swětě; zanechám w swém spisu pro wešskeré potomky, že Maria byla a wždy zůstawa matičkou láskawou a nej dobrotiwějšší orodownici jak na zemi tak na nebi. Psano po umučení místra mého roku 15 w den Marie w bílou sobotu.

2. Tajemstwí.

Nejwzácnejšší na celém swěte a nejwzácnejšší na celém nebi neboť anjele nebešští toužejí míti díl z té slawné radosti, když Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch swatý požehná korunu wěčné sláwy matku matek jak na zemi tak na nebi nejdobrotiwějšší zastání, nejlítostiwějšší orodování jak maličkým tak welikým, jak možným, tak chudičkým, jak mládencum tak pannám, jak sirotkům tak wdowám manželům trpícím, jak radujícím tak plačícím, jak zdravým tak nemocným, nejláskawějšší matka; k ní wššichni tisícové potřebných lidí swou žádost přednáššet budete a skrze Marii milost naleznete, neboť není toho prowinění, kterého by Maria u Boha Otce uprosit nemohla, tak ji we jménu swém Bůh tu milost přiwlastní, by byla základ milosrdenstwí w sláwě korunována, dcera má, králowna nebeská, Mária Panna; a w ni a w synu se mi dobře zalíbilo.

3. Tajemstwí.

Na hoře Olivecké klečí Maria, matka Syna Boha Otce nebeského a i oni rozeslaný apoštolowé z celého swěta tu chvíli se scházeli, neb jim bylo zwěstowáno, kterou hodinu Maria k swemu synu odejít má; sešli se na hoře Oliwecké w Jeruzalemě w hodinu dewátou; a s jakou radostí sobě títo uředníci Páně ruce podávali, jako poutnici upřímně líbali, klečíce modlitby swé Bohu skládali, Marii matičku swou pozdrawowali, že od radosti zpěw andělů bylo slyšseti a matka jim dáwá požehnání, zwěstuje jim radostný odchod z tohoto swěta, a děkuje jim za laskawé zde s nimi přebývání, že wššichni kleknouce, lítosti hořké slzy wyléwaly, když tato dobrotiwá matička řekla k Janu miláčku: přístup sem blíže, synu můj a slyš wěrně mého srdce tajemstwí já již s wami zde dlouho nemohu

zůstati ani nezůstanu, neboť odbije hodina dnešní a já se s vámi milí děti loučím, odejdu od vás, drahé srdce moje; však mně brzo uhlídáte, a já vám matkou chci vždy věrnou zůstati až na věky.

Wzdychali učedníci Páně ohlížejíce se po sobě, cítili žalost velikou, zármutek nemohouce znésti, plakali hořce, uprostřed Maria klečíc slzy z očí jim stírala i jich v tom zármutku těšší; tedy Šimon zjewně začal mluwiti takto: Předobrotiwá matičko, neodcházej od nás, neodcházej ještě naše milé potěšení, my chceme tebe věrně v každé době jako swou laskawou matičku we všší potřebe zastáwati, jen Ty nás, Maria, jen Ty nás, Maria, jen Ty nás, Maria, neopuštěj.

Na tyto slowa odpověď dala matka Páně:

Na žádost vašeho truchlicího srdce, věrni učedníci Páně, ještě tři dni u vás zůstanu a těšit neopomenu, jak mám od syna zvěstowáno, přijmete ode mně mateřské požehnání na památku. To vám uděluji pro všechny umírající na posilnění dušší.

Testament.

Proto Wám, rozmilé děti, já matka k smrti se strojíce odporučím, byste w lásce swaté slowo Boží hlásali, byste kleslým vždy ochotní byli, byste syna mého věrně následowali, na modlitbách trwali, byste dobré na zlé neobraceli, skládajtě ruce na nešťastné hříšniky, aby smilování dojít mohli před Otcem sprawedliwým, napomeňte rodiče, aby děti ke cnostem pobožným wedli, hospodáři čeládku po cestě sprawedlnosti pomazali by bohatí chudých nepotlačowali, sirotky a wdowy zastáwali, swatou wírou se sprawowali, w křížích a souženích sobě nestýskali, proroci ďábla nežádali, za slowo Boží se...blížního bratra milowali, nemocné nawššětewowali a swou wíru netupili. W těchto dítkách budu a zůstanu věrnou orodownicí až do dne soudného pak věčně. Když zazní trouba: wstaňte mrtwí, pojedte k soudu, a můj syn Kristus Ježíš zwolá: Odejte, zlořečení do ohně pekelného: wy pak moje milé děti do králowství věčného, wám od věčnosti připraweného, kde se radowat budete, až na

wěky. S Bohem zůstaňte, drahé dívky, ja jsem a zůstanu matkou vaší, w každé potřebě, w pobožných modlitbách, w truchlivých zalostech upřímná matka vaše.

Celé tři dni klečice a modlíce se uředníci Páně k Marii, a Anděle nebesští přijdouce w slávě a welebnosti, tělo i duši Marie do slávy nebeské wzali, kde korunu věčného orodování přijala a tam stále věrně zastává prawé milosrdenství před soudcem celého swěta. Amen.

W neděli odpoledne tato pobožnost se wykonána (!) a po ní srdečná modlitba k Panně Marii.

Auternj Modlitba ke cti Swaté Any³⁰

Z wnitřnjho ģruntu hřjššného srdce swého pozdrawugi tebe do wnitřního srdce twého, ó, wysoce požehnaná Matko, swatá Anno! S takowým srdečným pozdrawenjím winšsugi tobě šštěstj k těm vššem milostem, které tobě laskawý Bůh na tento den prokázati ráčil.

Požehnaný buď ten den auternj, w kterémž gsy ku potěššenj vššem bjdným hřjššnjkům ne gináč, ...giřní záře w swém...plný Měsýc za sluh vššelických cnostj swého blahoslaweného ducha wypustila: pročez také Krystus Pán tobě ku poctiwosti vššecky dni požehnal, a poswětil, s takowau zámluwau, že vššem těm, kterj tě dne auternjho ctjt a k tobě o pomoc wolati budau gak w tělesných, tak w duchownjch potřebách ku pomocy přispěge. O, wysoce požehnaná Bábo Krysta Gežjšše! buď požehnaný Bůh w twém slawném z swěta tohoto wykročenj; prosým ponjžene, měg sobě poručenu mau poslednj hodinku kdykoly, buď brzo, aneb pozdě na mně dokročj: a nawšštěw mne tehdy z Gežjššem a Maryí, tak gako onj tebe před twau smrtj nawšštjwili.

---

³⁰ *Poznámka:* poškozený nedatovaný leták, tlačený šwabachom.

Pozdrawenj swaté Anny

Gak mnoho wodnjch krúpégj w moři, gak mnoho pjsku po celé zemi, gak mnoho ljustj a owoce na stromjch a tráwy na zemi, též hwězd a an-gelských duchů na nebi, tolik tisýckráté buď pozdrawena Anno swatá s celým Rodem twým. Ty gsy plná milosti, a požehnanj Páně gest s tebau; ty gsy požehnaná nade wššecky ženy starého zákona: požehnaný gest plod žiwota twého, Marya, Matka Syna Božjho, Krysta Gežjšše, kterau gsy bez pošškworny hřjchu počala. O swatá Anno, Matko Rodičky Božj! pros s swým swatým Rodem za nás bjdné hřjššnjky nynj y w (text končí).

k najswětejšším Osobám **Ježíš, Maria, Jozef, Joachym a Anna.**³¹

Pozdrawené pochwálené ...nejswětějšší osoby Ježíš, Maria, Jozef, Joachym a Anna; já dnešního dne mé srdce k wám zdwihám do nebe a s nakloněnou hlavou žádám od wás swaté požehnaní. O nejswětějšší a na wěky požehnané Osoby, Ježíš, Maria, Jozef, Joachym a Anna, já wám obětuji k wětšší cti a chwále wašší, wššecko moje myššlení, slowa, skutky; wššecky mé kroky, wššecko dobré a příjemné, wššecku nouzi a chorobu, wššecky práce a unawení, kříže a soužení, nemoce a bolesti, wššecko modlení a zpíwání; též našší milou wlast' a přibitky, našše přátelé a přibuzné, též i našše dobrodince a nepřátelé; na nejwýš ale wám obětuji wššecku hořící k wám lásku, Anjelůw wššecka trápeni a bolesti, krew a smrt wššech swatých mučedlníkůw, wššecka wzdychání, slze a práce wššech waššých Wyznáwačůw, a wššecku čistotu srdcí wššech Swatých a Swě...; wššecky Mšše swaté kter...kterěž wššecko stworení cinilo míni mělo, wššecky služby které k Welebnosti přisluhují. Přitom žádám wás, aby jste mne dnes a na wššecky časy ode wššech zlych přihod a neššěstí d'ábelského pokuššení a nepřátel s wašší mocí wyswobo-

---

31 Leták vydaný w Skalici je značne pošškwodený, chýbajú aj bibliografické údaje. Obsahuje wiacej modlitieb, číslované sú strany 5–12, predchádzajúce 4 strany sú pošškwodené, možno z toho dôvodu chýba číslovanie.

dili, ó my nejsvětější přátelé Boží, Ježíš, Maria, Jozef, Joachym a Anna! přispějte aby mne zlý duch, ani zlý člověk w ničem uškoditi nemohl; a skrze oheň, ani skrze wodu, ani skrz neourodu neb zlého powětří krupobití ochraňte moje role, winice a štěpce, a všsecka moje hospodárství, také zachowejte můj dobytek od morowého nakazení a pádu, zachowejte moje obilí jak na poli, tak i doma slowem chraňte mne ode wšseho zlého jak dušši, tak i tělu šškodliwého. Ježíš, Maria, Jozef, Joachym a Anna! já wám poručím mé tělo, srdce i dušši; moje... ati hodni učiněni byli. Amen.

Modlitba

neporuššenému jazyku sw. Jana Nepouckého,
za obrácení jak časné tak wěčné hanby.

Děkuji Tobě, ó můj nejdobrotiwější Bože! že jsi tak podiwným způsobem jazyk swatého Jana Nepomuckého skrze tři sta a třicet let celý a neporušený zachowati ráčil; Tebe pak swatý Jene jakožto swého obrance žádám skrze tu weliku milost kterou jsi u Boha zasloužil: mých nepřátelůw utrhačný jazyk na uzde držeti, a nedowol: aby mou aneb mých blížních čest urazil. Wypros také abych mou žádost' u Boha obdržel; posledně, ó swatý Jane! říd' a waruj můj jazyk, abych s ním čest a sláwu Boží rozmnožowal, žádného bud' na cti, neb dobrém jméně neurazil, abych to wždy mluwil, co ...a mlčel, co mlčeti po...pak skrze twou přímluwu zachowán byl. O Pane Ježíšši Kriste! já poručím tobě dnes swou dušši, tělo, i krew, swé srdce a swou mysl, rozum a wůli, swou čest, i také štěstí twému swatému pokoji a ostríhání, twému Člowěčenství a Božství též i newispytatelnému tajemství nejsvětější Trojice: abys mne dnes i wždycky zastal, ostríhal a ochránil ode wšší šškody a...od wojny a ohně, od jedu kouzlůw, od pontůw a řetězůw od mečůw a koulí, od strachu a úzkostí, od pádu a krádeže, od falešných jazykůw a utrhaní na mú cti, i také od jiného zlého, které skrze swou nekonečnou moudrost uznáwáš, mně na těle, i na dušši, na cti a žiwotu šško...Ó Pene Ježíšši Kriste! tobě k paměti

uwádím a žádám tě skrze swaté mlčení před Pilátem a Herodesem, a skrze mlčení na dřewě kříže, když jsi poslední slowa z swých swatých úst wypustiti ráčil, řka: Dokonáno jest, abys wššecky falešné jazyky, kteří by mně ušškoditi chtěli ukrotil, a wššecku sílu nepřátel mých rozkotal: tak aby mně ani radou ani účinkem na těle neb na dušši šškoditi nemohli a já s twou Božskou pomocí z rukou jejich ššťastně někdy wywáznouti mohl. Amen.

Modlitba druhá.

O nejdobrotiwější Pane Ježíšši! Ráčíž se nad námi wššemi hříššnými smilowati, a nám našše těžké a weliké hříchi odpustiti. Ó nejsladšší Pane Ježíšši, jediné wššech zarmoucených potěššení! ach! potěš a posilň nás ubohých lidí we wššem trápení a po...přehořké umučení a bolesti na kříži skonání ráčíž nám to ...zač tebe, ó Pane Ježíšši! poníženě a bez přestání žádáme. ...staň se to tak, ó nejlaskawější Jméno w nebesích se wššemi Swatými ctíli a líbili po wššecky weky wěkůw.

Modlitba třetí.

Neswětější Trojice, budiž se mnou na wodách, dědinách neb městech, aneb kdekoliw jse... Ježíš Kristus ochraňuj mne pred wššelijakým obloupením, kopím, šípem, střelbou, tresením, neb mečí krátkými aneb dlouhými aneb těm podobnými... Ježíš obřezán. Ont' mne chraň proti wššelikému kowu, nechž jest železo, ocel, cín, mosaz, olowo...dřewo. Ježíš Kristus ochraň mne též proti rozličným ručným zbraní; nechť se její tresení zadrží, jako blahoslawená Maria swé panenstwí před porodem a po porodu zadržala...jest když Ježíš Kristus člowěkem učiněn, na hoře Oliwecké krwí se potil a ukřížowán jest. Amen.

Modlitba čtvrtá.

Welebím tebe, Ježíšši Kriste, a ...dobrořečením tobě, nebo jsi skrze swůj kříž swět vykoupil. Spasiteli swěta, apsiž mne který...pil. Táhní mne k sobě, ó do... Ježíšši! jenž si řekl: Když ..výššni budu od země, všsec-ko táhnu k sobě samému! Prosim ...skrze předrahou krew twou ...pus pro mne hříššného myl...abys smyl vššecy nepr...Stworiteli...(končí poškozovaná strana).

(Sedembole?)stnej Matke Ježišovej (na kalvárii?) v Štiavnici

Ježišove, (!) jedna jediná kvapka tvojej svätej krve dostačí, aby moju hriešnu dušu na čisto obmyla. O ty preslavná plecna rano môjho milovaného Ježiša, do teba sa skrývám...

O Maria, ty nebeská kráľovno, zo srdca ťa pozdravujem; padám k nohám tvojím, a tvojho milého Syna: lebo kto sa k tebe utieka, tomu pomôžeš.

O premilá Matko Ježišova, dovol' láskave, aby som sa ešte s jednou prosbou na teba obrátil, ktorú ty nezapovrhneš: keď v poslednom smrteľnom boji ležať budem, neodopieraj mi svätú milosť svoju; ja verný zostanem k tebe až do posledného dechu môjho a odporúčam dušu moju do rúk tvojich. O najláskavejšia, najmilostivejšia Matko Ježišova! Keď uši moje viac nepočujú, pomôž mi keď sa smrť ku...(končí poškozovaná strana).

Najnowššy podiwny Zázrak

ktorý sa stal lonského roku v Zádre w Dalmácie ze sv. Hostiu.

Widaním a nákladom Imricha Szobota, Budapešštini: Tiskem Martina Bagó i Syna.

1.

Sliššite weci divné rozmilí krestane,

Ktoré wám wčul vššetkým oznámiti chceme.

2.

W tomto meste Zádorském w Dalmácie w loni,
Stal sa zázrak Boží pri swatej Hostiji.

3.

W chráme lud prijímal swatosti Oltáru,
A ten Zázrak sa stal w dobu Welkonočnu.

4.

W tom chráme bol woják welice bezbožní,
Bez spowedi stúpil k swatému prijímaní.

5.

Božé werné Telo jak mu kňaz podával,
Ten bezbožník ho do budelára skowal.

6.

Medzi kamarádow priššol w kasárne,
Premlúwil im slowá welice bezbožne.

7.

Kamarádi moji uzrite čo ja mám,
Boha wewačku, stím si snád' já pochutnám.

8.

Z budilára tahol tú swátost Oltárnu,
Bezbožne sa ruhal tomu Kristu Pánu.

9.

Tú swatú hostiu položil na stol,
Boh na to ruhání sa diwat' nemohol.

10.

Keď sa bezbožne Pánu Bohu ruhal,
W okamžení Pán Boch starššne ho potrestal.

11.

W tú chwilu chitili ho straššné bolesti,
Jako by hromom bol ten woják trafení.

12.

O zem sa uderil a jehowé telo,
Straššno očernalo, jak uhel zostalo.

13.

Wššetko to Záderské wššak obiwatelstwo,
Nad týmto zázrakom hrozne sa ulaklo.

14.

Pre Boha wás prosím rozmilí kresťane,
Telo Krista Pána pobožne prijímajme.

15.

Any nás Kristus Pán wššak nikdi ne trestal,
Do wečnej radosti aby nás sám prijal.

16.

O Kriste Ježíšši s Panenku Mariu,
Ráč nás nawšštíviti w poslednú hodinu.

17.

Ráčiš sa primlúwit' Matičko pred Bohom,
Wypros nám Maria králowstwo wššem.
Amen.

Prst Boží

aneb najnowšší zázrak w Dalmácie, ktorý sa stal lonského roku.

Pri welkonočnej spowedi mužstwa opowážil sa jeden woják w Zádru pristupiť ku stolu Pánú bez sv. spowedi, a pri sw. Prijímanu w ložil sw. Hostiu do budilára. Jak priššol ale do kasárne – tak daleko ho zawiedol diabel – wytáhol pri stole w kasárne pred jeho kalamrádmi tú sw. Hostiu, a ze smichom rékol svojim kamarádom: wy si svoje jecte a já si s tohoto pochutnám! Pán Boch, ktorý k nám tak milosrdní je, predsa ten netrpí takého hrozného ruháča a posmeškára, a tak hrozne potrestal na skutku i toho bezbožného ruháča. Sotwá že wyrékol tý bezbožné slowá proti tej sw. Hostie, chitili ho nenadále ohromné bolesti, jako by hromom zarazení bol, klesnul hned' na zem a očernal jako uhel, na celém t'ele.

Tato udalosť tak strašne dojala do strachu celé obíwateľstvo Záderske, ktorý wideli toho bezbožného čloweka, a može též aj nawistruhu wššetkým ľudom ktorý si trúfajú s Pánom Bohom žartowať, nech ľudé powedá, že Boh ne robí zázraki.

Druhý zázrak, jak Panna Maria jedného mladiká odsúdeného od smrti ochranila, keď sa dúwerne k nej utikal.

Bol istý mladík.(!) Po smrti swojho otca ho wyslala jeho matka do zámku istého panujúceho kňiežaťa. Matka sa obawala, že sa jej sýn skazí wo swete a preto mu pri odchode dala zaslúbiť, že sa každodenne bude modliewať jedno „Zdrawas“ a tú kratičku modlitbičku:

„Panno blahoslawena, nepuššťaj ma wohodinu smrti.“

Po kratkom čase začal tenže mladík wiesť na zámku ššpatný, rozpustilý a wystupný žiwot. Nasledkom toho ho zo zamku prepustili, nemal sa čím žiwit, dal sa do zúfalstwa, pustil sa do zbojstwa a bil, wraždil, lúpil, čo mu pod ruku priššlo. Ale pri takomto swojom zlosynskom počinanani nikdi nezabudol na slub, ktorý bol dal swojoj (!) matke. Konečne ho chitili priwiedli ho pred súd a odsúdili ho na smrt.

Deň pred smrťou sedel w žalari a rozmyššlal nad swojim osudom a nad tými bolesťami, ktoré jeho matka musela trpeť nad smrťou, čo ho tak blizko očakawala. Zakril si dlaňou oči, twar a horko ťažko nariekal. Z toho chcel mať zli duch osob (!) i predstavil sa mu w podobe krasneho mladenca, a slúbil mu, že ho wyslobodí zo žalara, jestilže slúbi, čo od neho bud'e žiadať. Wázeň mladík mu prislubil, že je hotowý wššetko vyplniť. W tom mu ten krasný mladenc to oznamil, že je on zlý duch, a že ho priššiel oslobodiť pod tú wýmienku, jak se zrečie z Ježiša Krista i swatých Swiatostí. Neššťastliwec zlemu i to prislúbil. Konečne sa mu kazal zriecť i Panny Marie a jej ochrani,“ To ja nikda neurobím“ odwetil odsúdenec, a zaraz začal odriakať (!) tú modlitbičku, čo ho ju jeho matka naučila „Panno blahoslawená neopúššťaj ma w hodinu smrti.“ Na tie slowa diabol zmiznul a mladík sa welmi zarmútil nad ťažkým swojim priestupkom, korého sa dopustil, keď sa zriekol Ježiša Ktrista. Utiekal

sa teda pod ochranu Marie Panny, a ona mu vymohla skrúššenú lútosť nad jeho ťažkými hriechami tak, že sa skrúššene vyspovedal, wrúcne prijal i prewel. Swatosť Oltarnú, a za celý ten čas wyliewal hroké slze. Keď ho wiedli na poprawnú miesto (odtiaľto chýba pol strany.)

(pokračowanie na nasledujúcej polstrane)

sa twar zajakula (!), učiteľa ruju (!) a lapila odsúdenca za plece a tak silno ho držala, že jej ho z rúk nijakým spusbom newedel wytrhnúť. Keď to lud widel, žiadal, aby mu smrt bolu (!) odpustena. A tak sa i stalo; dali mu milost. Mladík sa wratil do svojého domu, wiedol príkladný žiwot, a bol werným ctiteľom najsw. Panny Marie, Onažto ho tak zazračne od časnej a wečnej smrti ochranila.

Tak hla chraní Maria každého swojho ctiteľa, ktorý jú nabožne wzywa.

Modlitby v čas wojny 1915. Modlitba sv. Otca. za pokoj

Zronení pod ukrutnosťami, – ktoré wojna zapříčinila/ a ktoré prevratom hrozia národom sweta/ ku Tvojmu najláskavejšiemu Srdcu/ jakožto jedinej ochrane našej/ sa utiekame, O Ježišu/

Prosíme Teba,/ vzdicháme k Tebe/ „Bože milosrdenstva“/ odvrát od nás hrozný bič/ pohromy tejto / Vysliš, Ty „Knieža pokoja“./ prosby naše/ ktorí túžime po pokoji.

Z tvojho božského srdca/ žiarilo svetlo lásky na tento swet,/ aby prest’ala (!) každá nesvornosť/ a jedine láska panovala medzi ľuďmi.

Za tvojho tuzemského zdržováania/ najútlejšú útrpnosť malo Tvoje Srdce/ nad biedami ludskými/ smiluj sa nad nami i wčul / wčas tak osudnej nenávisti/ a ukrutného krve prelievania./

Smiluj sa nad úbohými matkami,/ ktoré bolastou kwilia/ nad osudom svojich synov:/ Smiluj sa nad sirotami /a rodinami/ ktoré startili svojich otcov; smluj sa nad ubideniu Europu,/ ktorej hrozí strašna záhuba./

Daj myseľ zmiernenia/ panovníkom a národom/ vyrovnaj svariťnosť,/ ktorá rozčudzuje národy, / vlož do srdca ľuďom/ náchilnosť k pokoju./ Ty, ktorý si ich cenou krvi Tvojej/ bratmi učinil./ A jako si niekedy prosbu svätého Petra:/ „Pane, ratuj nás hinieme.“ / milosrdnim srdcom vyslišal/ a utišil vlny rozbureného mora,/ tak vysliš milostne aj včul/ naše dôveryplné prosby/ a navrat tomuto vzbúrenému svetu/ žiadany pokoj a mier. A ty/ o preblahoslavená Pano Maria/ jako dosial vždy/ tak aj teraz/ v čase najväčšej núdzy, / buď nám na pomoci!/ Ochraňuj nás,/ vyslobod nás./ Amen.

Modlitba k bl. P. Marii Pomocnici kresťanov.

Svätá Panno Maria! – Matičko dobrotivá, – Službe tvej sa venujem. – Vernosť tebe slubujem: – Ni hojnosť, ni potreba, – Nesvedia ma od teba; – Vo smrti i za živa – Chceme byť tvojim, Maria!

1. Matičko, v tebe ja dôverujem; – Matičko, k tebe hlas pozdvihujem; – Matičko predobrá, podporuj ma; – Matičko mohutná, ochraňuj ma: – Pomahaj, Matičko pri modlení: – Pomahaj, Matičko, aj v trápení – Vypros mi Matičko, trpezlivosť, – Vypros mi Matičko, strvanlivosť.

2. Tvá moc je veľká, o Najmocnejšia, – Tvá vôľa je dobrá, o Najvľúdnejšia. – O Matko milosti – Pomocnico, – /útočisko hriešnych – Sľutovnico, – O nádej kresťanstva – nebies Paňi, – O útech biednych – v nariekaní!

3. Či niekto nadarmo raz k tebe volal? – Žes' ho nevyslyšela, kto žaloval? (!) – A preto volám i ja, volať budem. – A pomoc že najdem, nepochibujem. – U Marie Panny vždy istá pomoc, – Nik nádej neskladá nadarmo v jej moc, – To verím, to úfam, život na to dám: – „Maria pomože aj do neba nám.“

Svätá Panno Maria! – Matičko dobrotivá, – Službe tvej sa venujem, – Vernosť tebe sľubujem, – Ni hojnosť, ni potreba – Nesvedie ma od teba. – Vo smrti i za živa – Chceme byť tvojim, Maria. Amen.

b) v mad'arčine

Felajánlás Szűz Mária szeplőtelen szívéhez

(XII. Pius pápa imája.)

Szentolvasó Királynője, keresztények segítsége, az emberi nem menedéke, Isten harcainak győztese! Esedezve borulunk trónusod elé abban a biztos reményben, hogy ki fogod esdeni számunkra az irgalmat, kegyelmet, hathatós segítséget és védelmet a megpróbáltatások jelen napjaiban, nem ugyan a mi érdemeinkért, melyekre nem hivatkozhatunk, hanem kizárólag a Te anyai Szíved mérhetetlen jóságáért.

Neked, a Te szeplőtelen Szívednek ajánljuk és szenteljük magunkat az emberi történelem e megrázó óráiban, egyesülve nemcsak az Anyaszentegyházzal, Jézusod titokzatos testével, mely annyi helyen szenved és vérzik s oly sokféle gyötrelmet él át, hanem egyesülve az egész világgal, mely átkos viszályoktól széjjelszaggatva, gonoszságainak áldozataként újból a gyűlölet lángjában ég.

Indítson könyörületre a sok anyagi és erkölcsi romlás; atyák, anyák, hitvesek, testvérek és ártatlan gyermekek mérhetetlen fájdalma és szorongattatása; annyi virágban letört élet; a szörnyű vérontásban szétmarcangolt annyi emberi test, annyi gyötrődő és haláltusában vívódó lélek, akik az örök halál veszedelmében forognak!

Ó irgalom Atyja! Esdd ki Istentől a békét és mindenekelőtt azokat a kegyelmeket, melyek pillanat alatt képesek megtéríteni az emberi szíveket; azokat a kegyelmeket, amelyek előkészítik, megvalósítják és biztosítják a békét! Béke Királynője, könyörögj érettünk és eszközöld ki a háborús világnak a békét, amely után népek sóvárognak: békét igazságban, méltányosságban és Krisztus szeretetében. Add meg nekik a fegyverek megnyugvását és a lelkek békéjét, hogy a rend nyugalmaiban terjedjen Isten országa.

Vedd oltalmadba a hitetleneket és azokat, akik még mindig a halál árnyékában sínylődnek, adj nekik békét és eszközöld ki, hogy számukra

is felragyogjon az Igazság napja, hogy velünk együtt zenghesség a világ Üdvözítőjének: „Dicsőség a magasságban Istennek és békesség a földön a jóakarató embereknek.” (Lk. 2, 14.)

Részelted a béke áldásában és vezesd vissza Krisztus egyetlen aklába, az egyetlen és igazi pásztorhoz azokat a népeket is, amelyeket a tévedés vagy egyenetlenség tőlünk elszakított, és főleg azokat, melyek különös tiszteletet tanúsítanak Irántad, s amelyeknél nem akadt lakhely, ahol ne őriznék kegyelettel – ma talán rejtve és jobb időkre eltéve – tiszteletre-méltó képedet.

Szerezz békét és teljes szabadságot Isten Szentegyházának; vess gátat az újpogányság özönlő áradatának; szítsd a hívekben a tisztaság szeretetét, a keresztény élet gyakorlását és az apostoli buzgóságot, hogy az Istennek szolgáló népek érdemekben és számban gyarapodjanak.

Végül pedig, amint Jézusod Szívének felajánlottuk az Egyházat és az egész emberi nemet, hogy beléje helyezve minden reményünket e Szív legyen számunkra a győzelem és üdvösség jele és záloga; ugyanígy Neked, a Te szeplőtelen Szívednek örökre felajánljuk magunkat, ó Anyánk és a világ Királynője, hogy a Te szereteted és pártfogásod siettesse Isten országának győzelmét és az összes nemzetek egymással és Istennel megbékélve boldognak hirdessenek Téged és a föld egyik sarkáról a másikig Veled együtt zengjék a dicsőség, szeretet és hála örök magasztaló énekét, amelyben egyedül találhatják meg az Igazságot, Életet és a Békét. Amen. (A. A. Sedis, 1942 nov. 23.)

A Szentatya ezen imádság egyszeri elmondásáért 3 évi, naponkénti elmondásáért havonként egyszer elérhető teljes búcsút engedélyezett a szokásos feltételek mellett.

Háborus ének

szövegét és dallamát írta: Richter József

Háborus ének a Tér földi szent Kereszthez!

I.

Eljöttünk Te hozzád Jézus keresztfája
Rajta van az Úr Jézus drága szép orcája.
Óh szenvedő Jézus jaj de fáj a szívem,
Mert a sok bús özvegy, árvák itt könnyeznek.

II.

Óh dicső Szent- Kereszt vigasztalj meg minket,
Mert sokan elestek az orosz harctéren.
De sok anyai szív dobban e szóra,
Kinek férjét, fiát vitték háborúba.

III.

Ne sírjatok árvák, szerető özvegyek,
Egykor meglássátok akit szerettetek.
Veletek lesz Jézus és fájdalmas anya,
Megvigasztalnak ők minden bajainkban.

IV.

Messze orosz földön harcolnak fiaink
Óh fájdalmas Jézus jelenj meg ott nekik.
Derítsd fel egünkre a béke hajnalát,
Adjál világékét, hallgasd meg hő imánk;
Vezesd fel lelkünket a csillagos égre, hogy
Veled lehessünk midörökre.

V.

Magyarország felől beborult már az ég
Messze orosz földön küzdenek fiaink
Óh fájdalmas anya vigasztalj meg minket
Kik szent képed előtt sirnak és könnyeznek.

VI.

Itt sírnak az árvák, szomorú özvegyek
Vigasztald meg őket, Óh dicső szent kereszt
Kinek kedves párja, szerető gyermeke
Messze orosz földön küzdnek, harcolnak.

VII.

Óh dicső szent Kereszt tudjuk, hogy velünk vagy
Vigasztalj meg minket, szegény magyarokat
Óh fájdalmas anya segítsd győzelemre a magyar
Nemzetet, kik érted küzdenek.

VIII.

Ne sírjatok árvák, szegény édesanyák
Nem hagy el Mária, vigyáz Ő mireánk.
Óh fájdalmas anya áldásodat adjad
Messze orosz földön küzdő katonákra.

IX.

Imár gyászba borult szép Magyarország
Óh fájdalmas Szűz anya kérünk jőj el hozzánk,
Szüntesd meg a nagy vérontást e borzasztó világcsapást,
Derítsd fel egünk béke hajnalát.

Háborus ének

I.

Óh gyászosan indul meg a háborus ének mert
sírnak és
Zokognak árvák és özvegyek,
Ó jaj, mert odavan jó kedves hitves pár,
Talán soha többet nem láthatják őt már.

II.

Az árva kisgyermek, hogyne keseregne.
Óh nincsen már senki kenyér keresője.
Elvan már temetve sok szerető apa.
Kinek a holt hírét a fájós szív hatja.

III.

Gyászol beborult már a szép Magyarország.
Tekints ránk Mária jó édes Anyánk,
Látod a sok árva, özvegy hozzád felsír.
Sehol nem nyer vigaszt csak benned Mária.

IV.

A csatában fiaink harcolnak érettünk,
Hogy meg mentsék hazát óh Mária kérünk,
Szent vérüket ontják Mária-országért.
Magyaroknak Istene adj győzelmi békét.

V.

De nagy fájdalmat érez sok szerető sziv.
Azért ki háboruban sok ellenséggel viv.
Sokan úgy búcsúztak hazasegít az Isten.
Hiába várják őket gojó (!) találta szivén.

VI.

Bús özvegyek árvák ó de nesírjatok
Éj az egek honában egy virasztalok
Kegyesszűz Mária ki sűrű könnyeket
Felszedi Menyekbe vidámítja szivüket.

VII.

Óh Szent Mihály arkangyal a hősök vezére
Óh szójl (!) le tárborra kint harc mezőkre
Jőj a katonáknak segítségére.
Vezesd őket most is biztos győzelemre.

VIII.

Ne sírjatok jó anyák keserű özvegyek
Meglátjátok egykoron akit szerettetek.
Kegyesszűz Mária vigasztalj meg minket,
Kinek kedves férje-párja a harcban. Amen.

Búcsúzó ének

Dallamát szerezte és szövegét írta: Richter József

1.

Óh kegyelmes anya, fájdalmas szűz Mária!
Tőled búcsút veszünk, bűnösök oltalma.

2.

Majd leszakad szivünk, képed itt kell hagyni
Jaj itt van az idő, útra kell indulni.

3.

Nem tudjuk szűz Anyánk, láthatjuk-e többet.
Anyai áldással bocsás el bennünket.

4.

Jaj de nagy öröm volt képedet szemlélni,
De most nagy bánattal kell tőled elválni.

5.

Szomorú szivünket Te megvigasztaltad,
Árva özvegyeket kegyesen fogadtad.

6.

Tekints ránk Mária! Nagy kegyelmességedet
Nézd mint esedezünk képednél zokogva.

7.

A sok szegény árvák kulcsolt kezeiket
Hozzád felemelik könnyező szemüket.

8.

Köszönjük Mária! nagy kegyelmességeddel
A szegény árvákkal üdvözlünk tégedet!

9.

Vesd ránk szemeidet, fájdalmas szűz Anya.
Segélj meg bennünket búcsújárásunkban.

10.

Kik szent képed előtt mostan esedezünk.
Holtunk után menybe veled örvendezünk.

11.

Dicsőség, imádás a Szent Háromságnak.
Tisztelet fájdalmas szép szűz Máriának.

Szűz Mária siralma

Dallama: Van egy gyönyörű kert

Gyászol minden gyászol, gyász az én szívem is
Sír a Szűz Mária sórok (!) én is.
Hervadt arcán csurog fájdalom könnypatak,
Ki ne síratna meg, minden tagja hervad.

Neidetifikovatelný fragment

Ő volt a világnak legszebbik rózsája,
Gyenge lilionszál, mint ég gyöngyharmata,
De most látom fiát ölébe halva van,
Összeroncsolt testét, haja kitépve van.

Óh jertek emberek, szegények boldogok,
Volt e még valaha ily nagy fájdalmatok,
Látjátok ki minket boldogságra vezet,
Bűneink árán jutalma a kereszt.

Óh drága Mária, de árván maradtál,
Nincs senkid, csak Szent János, ott áll
Magdolnával együtt hová lefolyt vére,
A kereszt tövében sírtak letérdelve.

Sírva kiáltok Magdolnával,
Könnyeket hullatok a megtért latorral,
Mert látom gyászban van ég, föld s minden fűszál

Sír a Nap, Hold, csillag, sír aki csak meglát.
Óh Jézus és Mária fájdalmak tengere,
Ti vagytok bús szívünk orvosló reménye,
Én is árva vagyok, szomorú a szívem,
Síró könnycsepjeim sírják életem.

Te fájdalmak anyja szomorú Mária,
Vezess minket egykor fényes Mennysországba. Amen.³²

Az Úr anyala éneke

Az Úr anyala köszönti Szűz Máriát,
A Szűz méhébe fogadá az Isten fiát.
Üdvözlégy szép Szűz Mária malasztal teljes,
Áldott vagy az asszonyok közt, az Úr van veled,
Ki leszállott menyekből hozzád, a kegyes Krisztus
Áldott legyen Szűz méhednek gyümölcse Jézus.

Ime én vagyok az Úrnak hív szolgája
Legyen nekem igéd szerint szent akaratja
Üdvözlégy szép Szűz Mária malasztal teljes stb.
Az ige testté és mibennünk lakozik,
Üdvözlégy szép Szűz Mária stb.

Imádkozzál miértünk Istennek anyja
Az anyagi seregeknek szűz királynéja
Üdvözlégy szép Szűz Mária stb.

Méltók legyünk Szent fiadnak ígéretére,
Bemehessünk Tehozzád az örök életre.
Üdvözlégy szép Szűz Mária stb.

---

³² Text sa radí k mariánskemu kultu.

Engedd kérünk mindnyájunkat kik egybegyűltünk
Gabriel szent arkangyal így köszöntsünk.
Üdvözlégy szép Szűz Mária stb.

Majd ha életünknek végső órája
Szent nevedre kérünk Téged szép Szűz Mária
Jöjj el akkor vigasztald meg bús sziveinket.
Holtunk után menyországban vezesd lelkünket.
Üdvözlégy szép Szűz Mária stb. Amen.

Rukou prepísaná pút'ová pieseň na papieri

I.

Uram jó nekünk itt lennünk
A te szent hajlékodba
Veled egyesülhet lelkünk
Itt az oltár titokban
Értünk dobog itt szent szived
Mely bününkbe is szeret.
Uram jó nekünk itt lennünk
Hón szeretni itt lehet.

II.

Uram jó nekünk itt lennünk
Hol kegyelmed várva vár
Hova mindig visszatérünk
Szived nekünk nyitva áll.
Bármely mesze tévelyedtünk
Nagy irgalmad ránk talál
Uram jó nekünk itt lennünk
Hol szivünk nyugtot talál.

III.

Uram jó nekünk it lennünk
Érdemünk bár oly kevés

Könyü lesz itt életünknek
és édes a szenvedés
Szivünket ha megérinti
Szent kegyelmed balzsama
Uram jó nekünk itt lennünk
S nem hagyunk el már soha.

D) *Korešpondenčné body ľudovej religiozity s vysokou cirkevnou kultúrou*

Počas terénnych výskumov neraz odpovedali respondenti na otázku, od koho sa modlitbu alebo nábožnú pieseň naučili: *to je starej knižky*. Modlitebné knižky a kancionály, ktoré sa v danej lokalite uchovali a mala som ich k dispozícii, neobsahovali paralelné kanonizované texty, ktoré by boli podložili tvrdenie respondentov. Jeden z možných výkladov tejto skutočnosti vyplýva z elementu pohrebných obyčají, o ktorej sa zmienila číviska respondentka Ivanka Jurkovicsová-Dimirová: najmä starším ženám dávali do truhly ich najobľúbenejšiu modlitebnú knižku alebo kancionál: „*Lebo volakedi to dávali šecko do hroba. Starej mame do hroba dali Bibliju. Obráski boli fňej.*”

Týmto spôsobom sa stratil kus našej cirkevnej kultúry.

Tentokrát som našla viaceré paralely textov v zbierke reliktov vysokej cirkevnej kultúry z vlastníctva Márie Nagyovej. Jedným z nich je modlitba *Ku sv. Anjelovi Strážcovi*, v knižke s názvom *Nebeská cesta*³³ na stranách 30–32. Je zaradená ku každodenným večerným modlitbám. V podobe, ktorá sa uchováva v ľudovej religiozite u slovenskej minority v Maďarsku s katolíckym vyznaním, som ju v Čive nezapísala. Podľa jej rozšírenosti sa nezdá byť pravdepodobným, že by ju v tejto lokalite nikto nebol poznal. Zaznamenala som ju v Šáre

---

33 Bibliografické údaje a poznámky porov. v zozname písomných pamiatok vysokej cirkevnej kultúry pod číslom 4.

(Dabas-Sári) od viacerých respondentiek, r. 2010 aj v Bánhide, tento variant je publikovaný v mojej rozsiahlejšej práci.³⁴

*Aňd'ele strážce moj,
ráčte biťi ochrance mój.
Mňa ždicki radzťe, napravujťe,
gu šeckému dobrému ma zbudzujťe,
snoťám (sic!) svatím mňa viučujťe,
nak som živá jak Boh s'ě,
ťelo své d'abol premáhá,
na tvár nuknuťi pozor dává,
sem (!) svatom opcováňi,
zotrývám až do skonáňi,
po smrti šak ňebi,
večne chválíme milého Pana Boha ustavične. Amen.*

Jej miesto vo vykonávaní dennej pobožnosti sa nezmenilo, respondentky sa ju modliavajú večer.

V 90. rokoch minulého storočia mi poslal variant citovanej folklorizovanej modlitby zo Santova básnik Alexander Kormoš, s otázkou, či viem zistiť jej knižný prameň. Vtedy som nemala k dispozícii adekvátny pramenný materiál, dostala som ho v Čive r. 2019.

Kanonizovaný text je rozsiahlejší:

*Anjelu boží, strážco moj!
Ráč vždycky mojim ochrancom byť,
mňa vždycky riadiť a spravovať.
Vzbudzuj mňa ku všetkým skutkom
a vyučuj mňa ku svätým čnostiam.*

---

34 Mária Žiláková: Cirkevná kultúra mimo kánonu – ako špecifická vrstva tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: (Eds.) Anna Divičanová – Anna Kováčová: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II.* Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011, s. 185–186.

*Aby som tak žil(a) ako to moj Boh žiada,
aby som telo, svet a diabla premáhal(a) aj toho dňa,
preto veď ma po cest'e pokoja a spasenia;
odstraň odo mňa pokušenia zlého ducha
aby som tvojou pomocou dl'a voli božej
všetké hriechy popovrhnu(a),
a aby som sa dl'a cieľu mojho
v kresťanských čnostiach cvičil(a) tak,
aby som jednúc hodný(á) bol(a) prísť
do tej blaženej spoločnosti,
ktorá vždy vychvaľuje a oslavuje lásku,
dobrotu a všemohúcnosť Pána Boha. Amen.*

Folklorizovaná podoba uchováva typické znaky šírenia textu ústnym podaním, ako aj fenomény prostredia, napr. strážnemu anjelovi sa vyká, niektoré, pre respondenta málo známe slová sú skomolené, jednotlivé časti textu charakterizuje porušenie logického sledu myšlienok a pod.

V prípade viacerých z piesní vianočného obdobia zo zimného cyklu kalendárnych obyčají sa dá citovať ich knižný pôvod. Napr. pieseň s incipitom (začiatočným veršom) *Čas radosti, veselosti svetu nastal nyní* sa nachádza v čívkových písomných pamiatkach v knižkách:

Aleluja (3.) s. 150; Énekek – Piesne dvojjazyčné (5.) s. 97; Nebeská cesta (4.) s. 290. Dĺžka textov je odlišná, variant v Aleluji má 6 slôh, v Énekek – Piesne 5, v Nebeskej ceste 4 – varianty od respondentov 2 a 3 slohy. Iná: *Stávajúce pastiri hla veliku radost, zvestujem vám* je zaradená do Aleluja (3.) na s.169, da kancionálu Énekek – Piesne dvojjazyčné (5) na s. 114–115. Ďalšia, *Povecte nám pastuškové, čo ste videli*, jazykovo upravená pod názvom *Povedzte nám pastierovia čo ste videli* je v Aleluja (3.) na s. 165. Iná, *Svati, Svati, svati svati najsvatejši*, sa vyskytuje iba v knižke Énekek – Piesne dvojjazyčné (5) s. 72.

Pieseň, z ktorej si respondent pamätal iba riadok: *spasitel, všeho sveta vikupitel* – identifikovala Hana Urbancová³⁵, jej prameňom je dielo Andreja Kmeťa: *Prostonárodné vianočné piesne (1863–1868)*, v ktorom je do notovej časti zaradená pod číslom. 122 na s. 47, v textovej časti pod číslom 9, s. 6. Podľa jej mienky aj koleda *Pásli ovce pastíri* má knižný prameň v citovanom diele A. Kmeťa.³⁶

Veľmi známu a obľúbenú pieseň z predvianočného obdobia, nadväznú na praktizovanie zvyku „hľadanie nocľahu“ *Chodila Marija po širokom svete* zaraďuje výskumníčka k legendárnym piesňam (t. j. k ľudovým nábožným piesňam, ktoré majú podklad v stredovekých legendách o Panne Márii).³⁷ O rozšírenosti tejto piesne medzi Slovákami evanjelickej konfesie podáva údaje Ondrej Krupa.³⁸ Patrí sa pripomenúť aj fakt, že v Bánhide sa uchoval aj variant tejto piesne v letákovvej podobe: **Píseň/ k Panne Marii/ gak Syna swého na Swet počala. W Budapeššti, 1898.** Tlačou

---

35 Hana Urbancová: Cirkevné piesne ako súčasť tradičného spevu Slovákov v Maďarsku. In: (Eds.) Anna Divičanová – Anna Kováčová: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II.* Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011, s. 139, 146.

36 Hana Urbancová: Cirkevné piesne ako súčasť tradičného spevu Slovákov v Maďarsku. In: (Eds.) Anna Divičanová – Anna Kováčová: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II.* Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011, s. 134–135.

37 Hana Urbancová: *Mariánske legendy v ľudovom speve.* Bratislava: AEPRESS, 2007, s. 36–38; 90–91. Podrobnejšie o piesni porov. Mária Žiláková: Cirkevná kultúra mimo kánonu – ako špecifická vrstva tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: (Eds.) Anna Divičanová – Anna Kováčová: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II.* Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011, s. 197–198.

38 Ondrej Krupa: Rola a význam balady o hľadaní nocľahu v spievaní pod oknami na Vianoce. In: (Zost.) Mária Zajíčková: *Kresťanské sviatky a tradičná kultúra: Zborník príspevkov z III. odborného seminára etnológov slovenských múzeí, usporiadanom v Záhorskom múzeu v Skalici v Roku kresťanskej kultúry 2000.* Skalica: Záhorské múzeum 2002, s. 27–35.

a nákladom Kol. Róža a manželky/ (predtým A. Bučánsky). Szentkirályi u. č. 30.³⁹

Oblúbená pieseň, ktorú som dostala prepísanú na papieri (na tento fakt odkazuje maďarský pravopis), *Hori nasa lászska, k tebe matko Bozsská* sa radí k Mariánskemu kultu a v Aleluja (3.) ju nájdeme na s. 90.

Korešpondenciu vianočnej piesne s incipitom (začiatočným veršom) *Šel Adamko, šel do raja* s vysokou cirkevnou kultúrou dokladá iný prameň: jej variant je zaradený do monografickej práce Karla Jaromíra Erben: *Prostonárodní české písně a říkadla* pod názvom *První hřích a pokuta*.⁴⁰

Pred nedávnom som dostala od staršej presídlenky Heleny Hovorkovej z Veľkého Bánhedeša (Nagybánhegyes, moja rodná obec) spomienkový materiál v ktorom poslala aj variant tejto piesne. Variant textu z ľudovej slovesnosti zapísala vnučka Heleny Hovorkovej. Hovorková interpretovala pieseň ako ktorú sa naučili v škole a „*to spievala nevesta o pou noci, keď ju zavíjali, brali fátel dov...*“. Teritoriálnu rozšírenosť medzi Slovákmi v Maďarsku a odlišné funkčné využitie piesne vysvetlia Erbenove poznámky: „*O písni této praví se, že pochází od Bratří českých, kteří prý ji složili. Byla též vytištěna r. 1740 v Příbrami, avšak již valně porušena a o dobrou polovici rozmnožena nechutným přídavkem počátku tohoto... Zpívá se obyčejně při hodech svatebních, když před nevěstu na stůl postaví strom, když na způsob písni církevních slohami tímto končí... Na Slovensku touž píseň zpívají chlapci, od vánoc až do nového roku s hadem chodíce.*“⁴¹Písomne zdokumentované dvojaké funkcie piesne z polovice 19. storočia uchováva kolektívna pamäť našej slovenskej minority – v geograficky vzdialených regiónoch, v konfesionalne odlišných lokalitách.

Ludové (profánne, apokryfné, archaické) modlitby majú tiež korešpondenčné body s vysokou cirkevnou kultúrou, ich pôvod siaha do stre-

---

39 Porov. (Ed.) Mária Žiláková / (Szerk.) Zsilák Mária: *Počúvajte málo, čo sa iste stálo... (Písomná pozostalosť viacgeneračnej rodiny Izingovcov) / Igaz történetre figyelmezzetek... (A többgenerációs Izing család irásbeli hagyatéka)*. Budapest: Tatabánya – Bánhida Szlovák Nemzetiségi Önkormányzata, 2018, s. 384–386.

40 Karel Jaromír Erben: *Prostonárodní české písně a říkadla*. V Praze: Evropský literární klub, 1863, s. 411.

41 Karel Jaromír Erben: *Prostonárodní české písně a říkadla*. V Praze: Evropský literární klub, 1863, s. 411.

doveku. Bezprostredné doklady k problematike korešpondenčných bodov vysokej cirkevnej kultúry s elementmi ľudovej religiozity takéhoto charakteru sa z tohto dôvodu v hmotnej kultúre daných lokalít nenachádzajú. Dôkazy, t. j. niektoré ukazovatele starobylosti sa uchovávajú v samotných textoch aj v súčasnosti. Jedným z ukazovateľov je ich radenie sa do cyklu. Z čívskeho materiálu má takúto povahu modlitba, ktorú respondentka Magdaléna Dimitrová-Hertlíková poníma ako jeden celok, začína ju veršom: *Studenka rajska*. Modlitba k svätej Barbore je pôvodne osobitným textom. Najviac ucelený cyklus ľudových modlitieb sa uchoval v Šare, od respondentky Márie Pasternákovej-Bálintovej, ktorý bol zaznamenaný r. 2011. V cykle sa striedajú texty, ktoré aj v súčasnosti patria do kánonu rímskokatolíckej cirkvi, a viaceré také, ktoré sa v rozličných obdobiach dostali mimo kánonu, t. j. majú status profánnych, ľudových modlitieb.⁴² Starobyľý je nasledujúci motív v archaickej modlitbe *Ležá Pámbičko* hrobe:

*kdo sa túto mollidbičku
pomollí f pátek, sobotu,
ned'elu pri omši,
ten bude mať otvorenú bránu
do ňebeského dvóra,
alebo vislobodí oca mater,
aj sám seba.*

Opakuje sa aj v ďalšej, v *Studenke rajskej*:

*povec starším a mlaččím,
kdo sa túto mollidbičku
pomollí f pátek, sobotu,
ned'elu pri omši,*

---

42 Porov. Mária Žiláková: Živé fenomény tradičnej kultúry Slovákov v mikroregióne Vérteš – Gereče (Vértes – Gerecse) In: Tünde Tušková – Mária Žiláková: *Slovenské inšpirácie z Tardoša*. 35. interdisciplinárny výskumný tábor Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. STUDIA INTERDISCIPLINARIA. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2018, s. 31–36.

*ten bude mat otvorenú bránu
do ňebeského dvóra,
alebo vislobodí oca mater,
aj sám seba.*

Medzi inými faktormi uvedený motív prispel tiež k tomu, aby sa táto archaická vrstva cirkevnej kultúry dostala mimo kánonu. Sľub spasenia duše v týchto modlitbách nie je viazaný na podmienku spovedania sa z hriechov pred smrťou, s čím klérus nemohol súhlasiť. V ľudovej religiozite sa predsa uchovávali podobné texty, lebo sľub pochádzal od samého Boha, Ježiša, resp. od apoštolov, anjelov.⁴³

Kontakty s vysokou cirkevnou kultúrou plasticky uchováva výtvarné umenie, maľby v kódexoch, fresky resp. oltárne maľby v chrámoch. Napr. tento motív z obidvoch pojednávaných archaických modlitieb:

*se mňa svatá kerf padala,
Židofka hu zbírala,
do zahrátki sad'ila,
viróstev z nej hrebíček,
lež to bów aňd'elíček.
Doleťeli tré aňd'elé z ňeba,
uchiťili Ježiška do ňeba.*

---

43 Erdélyi Zsuzsanna: Az archaikus népi imádságzáradékok történeti kérdései. In: (Szerk.) Erdélyi Zsuzsanna. *Boldogasszony ága: tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Budapest: Szt. István Társulat, 1991, s. 51–142.

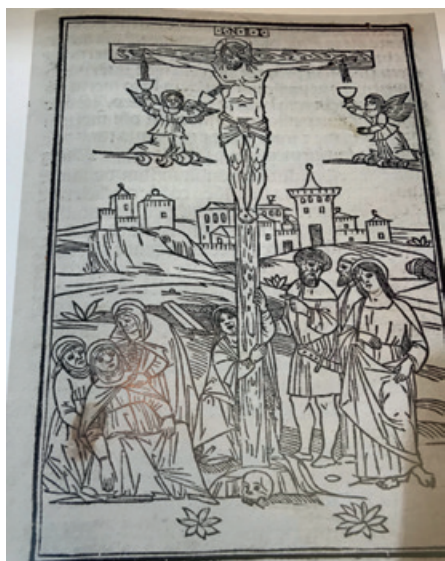
Freska v kostole sv. Domenika v Siene

Detail oltárnej maľby z Klosterneuburgu,
z rakúskej časti spoločného štátu

Ďalšia maľba z tej istej zbierky

Ilustrácie v kódexoch z pätnásteho storočia

Verše ďalšej ľudovej modlitby *F temto dome štiri kúti/ f každém kúte aňdel svatí*, nadväzujú na kult *Strážnych anjelov*, ktorí majú sviatok 2. októbra.⁴⁴ Ich kult sa začal formovať v 16. storočí v Španielsku a v katolíckej cirkvi sa stal všeobecne rozšíreným v 17. storočí.⁴⁵ Na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku sa vyvinul zvláštny prvok v rámci ľudových obradných úkonov na Štedrý večer: obdarúvanie kútov. Prvý zaznamenal tento zvykový element Štefan Lami z Jášti (Jásd).⁴⁶ Z vlastných výskumov mám zaznamenaný paralelný údaj zo Senváclava (Pillisszentlászló) z r. 2009⁴⁷, Mária Pintérová-Jurkovičová r. 2010 zistila na Kestúci (Kesztölc) iba samotný úkon obdarúvania kútov, bez nadväzného textu.⁴⁸ Údaj zo Senváclavu je najúplnejší, uchoval sa text profánnej modlitby a úkon zvykového elementu je sprevádzaný tiež textom.

Patrí sa venovať pozornosť aj archaickej modlitbe k svätej Barbore. Barbora, ktorá sa stala kresťanskou martýrkou v 4. storočí n. l. (+ 306), a patrí medzi najviac uctievané svätice v európskej kresťanskej kultúre. Jej kult sa pestuje od stredoveku, v Uhorsku sa vyskytuje prvý známy záznam o svätení dňa Barbory (4. dec.) už v kódexe Pray. Prameňom legedy o jej živote je kódex Érdy, odkiaľ sa začala šíriť v našom priestore. Počas reformácie sa jej kult dostal do úzadia, znovu vzplanul za obdobia

---

44 Porov. aj vyššie citovanú modlitbu z modlitebnej knižky *Nebeská cesta*.

45 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium II*. Budapest: Szent István Társulat, 1977, s. 351–357; Mária Žiláková: Živé fenomény tradičnej kultúry Slovákov v mikroregióne Vértes-Gereče (Vértes-Gerecse) In: Tünde Tušková – Mária Žiláková: *Slovenské inšpirácie z Tardoša. 35. interdisciplinárny výskumný tábor Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku*. STUDIA INTERDISCIPLINARIA. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2018, s. 17.

46 Štefan Lami: *Výročné zvyky a ľudové hry*. Budapešť: Vydavateľstvo učebníc, 1984, s. 33.

47 Mária Žiláková: Cirkevná kultúra mimo kánonu – ako špecifická vrstva tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: Eds. Anna Divičanová, Anna Kováčová: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II*. Békešská Čaba: VÚSM, 2011, s. 173–174. Respondentka: Zita Ilena Petková-Holbová, 1931.

48 Pintér-Jurkovic Mária: *A kultúra változásai a pilisi szlovák településeken*. Budapest: ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola 2010, s. 60. (Dizertačná práca, rukopis). Respondentka: Rozália Sillingová-Hubacseková, 1943.

baroku. Na podklade legendy o jej živote sa vo všeobecnosti uctieva ako patrónka dobrej smrti. Stala sa zároveň patrónkou početných cechov, najmä takých, v ktorých sa sprevádzajú majstrovstvá, ktoré sa počítajú za nebezpečné. V kruhu našej minority je najviac známa ako patrónka baníkov, tento kult sa začal šíriť z Čiech, z Kutnej Hory v období neskorého stredoveku.

Jej atribútmi vo výtvarnom umení sú veža, kniha, kalich, nad ktorým sa niekedy vznáša hostia, haluz palmy – tieto motívy uchovávajú aj ľudové (archaické, apokrifné) modlitby.⁴⁹ Motívy ľudových modlitieb, známych v slovenských lokalitách v Maďarsku s obyvateľstvom katolíckej konfesie pripomínajú elementy z Barborinho života, spomínajú na ňu ako na Ježišovu snúbenicu, osobu, ktorá je nezlomná v kresťanskej viere, na jej martýrstvo. Vo variante, ktorý som v Číve zapísala od Magdalény Dimitrovej-Hertlíkovej sa vyskytujú nasledovné (resp. sa na ne odkazuje): jej nanebovzatie, múdrosť, resp. učenosť, čo znamená poznanie učení kresťanstva, zasvätenosť; sviece patria k symbolom kresťanstva. Čívsy variant je najbližší santovskému.⁵⁰ Doposiaľ som našla k textom ľudových modlitieb paralely iba v letákových tlačiaciach.⁵¹ Spevník z vlastníctva Márie Nagyovej, Énekek – Piesne uvádza maďarskú a slovenskú verziu modlitby **K sv. Barbore** s podtitulom za šťastnú smrť.⁵²

Pane, Ktorý si svätú Barboru vyvolil k potešeniu živých a umierajúcich, popraj nám na jej prímluvu, aby sme vždy v Tvojej božskej láske žili a všetku nádej svoju v zásluhy prebolestného umučenia Syna Tvojho skladali, aby sme svätými sviatosťami pokánia oltárnou a posledného

---

49 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I.* Budapest: Szent István Társulat, 1977, s.17–27.

50 Mária Žiláková: Cirkevná kultúra mimo kánonu – ako špecifická vrstva tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: Eds. Anna Divičanová, Anna Kováčová: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II.* Békešská Čaba: VÚSM, 2011, s. 179–181.

51 Mária Žiláková: Funkcia žien v obyčajach zimného cyklu – slovensko-bulharské paralely. (Chodenie s barborkou – Варварица, Варваринден, Варвардан, deň Lúcie, бабин ден) In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 24.* (2017), s. 121–131.

52 Uvádzam slovenskú verziu, s. 478.

pomazania posilnení, bez strachu mohli nastúpiť cestu do slávy večnej. O to ťa vrúcne prosíme skrze tohože Ježiša Krista, Pána nášeho. Amen.
(100 dní odpustkov raz cez deň.

Leo XII., 21. Marca 1879.)

Špecifický a zároveň jedinečný lokálny zvyk Barborky, ktorý praktizujú ženy, nemá sakrálnu povahu.⁵³

V materiáli o sakrálnom živote čírvskych Slovákov je nápadné, napriek tomu, že sa chodilo v lokalite s procesiou ku svätému Urbanovi a svätému Vendelínovi, sa nenašli modlitby k týmto svätcom z ústneho podania. Napr. etnograf László Lukács popisuje oslavy svätého Urbana Slovákov v Šóškúte (Sóskút) a Pomáze, a uvádza pieseň k svätému Urbanovi (podáva tiež maďarský preklad textu).⁵⁴

V Bánhide sa uchovali letáky s piesňami a modlitbami k svätému Vendelínovi.⁵⁵ Vyššie citovaný spevník Énekek – Piesne uvádza modlitby k obidvom svätcom: **Na deň sv. Urbána pápeža a mučeníka** (s. 245); **Na deň sv. Vendelína** (s. 475).

Okrem ústnych prejavov a písomných dokladov informačne dopĺňajú elementy čívskej hmotnej kultúry niektoré objekty na fotografiách v Prílohe. Spomedzi nich upozorním na vyšívanú nástenku z Oblastného domu, ktorá znázorňuje poslednú večeru Krista s učeníkmi s textom: „[Je]den medzi nami co mnie zradzi“, ktorý je latentným prejavom korešpondencie ľudovej kultúry s vysokou cirkevnou kultúrou, pokiaľ uchováva jazykový prvok typický pre nárečie okolia Trnavy.

---

53 Mária Žiláková: Funkcia žien v obyčajach zimného cyklu – slovensko-bulharské paralely. (Chodenie s barborkou – Варварица, Варваринден, Варвардан, deň Lúcie, бабин ден) In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 24.* (2017), s. 121–131.

54 Lukács László: *Tárgyak, életformák, népszokások. Tematikus néprajzi tanulmányok.* Székesfehérvár: Szent István Király Múzeum, 2012, s. 413–416.

55 Mária Žiláková: *Poslyšte mile, co chci spívati... (Produkty jarmočnej tlače – zbierka púťových piesní ako rodinná relikvia) / Szeretettel hallgassátok, amit majd éneklek. (A cérnakönyv mint családi relikvia).* Budapest: ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék, 2016, s. 179–181, 249.

Príloha fotografií:

Pamätná tabuľa na počesť prvého farára

Náhrobné kamene so slovenskými nápismi (detail)

Šťacie Krížovej cesty okolo kostola (detail)

Členovia		ružencová referencia											
dátum v tabuľkách nasledujúci rok		sú to čísla...											
Mesiac kresťan a ročník													
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56
57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84
85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98
99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112

1. Pravidlá pri výbere členov...
 2. Tabuľky, o ktorých hovorí článok...
 3. Členovia kresťan sa...
 4. Členovia, ktorí sú...
 5. Členovia, ktorí sú...
 6. Členovia, ktorí sú...
 7. Členovia, ktorí sú...
 8. Členovia, ktorí sú...
 9. Členovia, ktorí sú...
 10. Členovia, ktorí sú...
 11. Členovia, ktorí sú...
 12. Členovia, ktorí sú...
 13. Členovia, ktorí sú...
 14. Členovia, ktorí sú...
 15. Členovia, ktorí sú...
 16. Členovia, ktorí sú...
 17. Členovia, ktorí sú...
 18. Členovia, ktorí sú...
 19. Členovia, ktorí sú...
 20. Členovia, ktorí sú...
 21. Členovia, ktorí sú...
 22. Členovia, ktorí sú...
 23. Členovia, ktorí sú...
 24. Členovia, ktorí sú...
 25. Členovia, ktorí sú...
 26. Členovia, ktorí sú...
 27. Členovia, ktorí sú...
 28. Členovia, ktorí sú...
 29. Členovia, ktorí sú...
 30. Členovia, ktorí sú...
 31. Členovia, ktorí sú...
 32. Členovia, ktorí sú...
 33. Členovia, ktorí sú...
 34. Členovia, ktorí sú...
 35. Členovia, ktorí sú...
 36. Členovia, ktorí sú...
 37. Členovia, ktorí sú...
 38. Členovia, ktorí sú...
 39. Členovia, ktorí sú...
 40. Členovia, ktorí sú...
 41. Členovia, ktorí sú...
 42. Členovia, ktorí sú...
 43. Členovia, ktorí sú...
 44. Členovia, ktorí sú...
 45. Členovia, ktorí sú...
 46. Členovia, ktorí sú...
 47. Členovia, ktorí sú...
 48. Členovia, ktorí sú...
 49. Členovia, ktorí sú...
 50. Členovia, ktorí sú...
 51. Členovia, ktorí sú...
 52. Členovia, ktorí sú...
 53. Členovia, ktorí sú...
 54. Členovia, ktorí sú...
 55. Členovia, ktorí sú...
 56. Členovia, ktorí sú...
 57. Členovia, ktorí sú...
 58. Členovia, ktorí sú...
 59. Členovia, ktorí sú...
 60. Členovia, ktorí sú...
 61. Členovia, ktorí sú...
 62. Členovia, ktorí sú...
 63. Členovia, ktorí sú...
 64. Členovia, ktorí sú...
 65. Členovia, ktorí sú...
 66. Členovia, ktorí sú...
 67. Členovia, ktorí sú...
 68. Členovia, ktorí sú...
 69. Členovia, ktorí sú...
 70. Členovia, ktorí sú...
 71. Členovia, ktorí sú...
 72. Členovia, ktorí sú...
 73. Členovia, ktorí sú...
 74. Členovia, ktorí sú...
 75. Členovia, ktorí sú...
 76. Členovia, ktorí sú...
 77. Členovia, ktorí sú...
 78. Členovia, ktorí sú...
 79. Členovia, ktorí sú...
 80. Členovia, ktorí sú...
 81. Členovia, ktorí sú...
 82. Členovia, ktorí sú...
 83. Členovia, ktorí sú...
 84. Členovia, ktorí sú...
 85. Členovia, ktorí sú...
 86. Členovia, ktorí sú...
 87. Členovia, ktorí sú...
 88. Členovia, ktorí sú...
 89. Členovia, ktorí sú...
 90. Členovia, ktorí sú...
 91. Členovia, ktorí sú...
 92. Členovia, ktorí sú...
 93. Členovia, ktorí sú...
 94. Členovia, ktorí sú...
 95. Členovia, ktorí sú...
 96. Členovia, ktorí sú...
 97. Členovia, ktorí sú...
 98. Členovia, ktorí sú...
 99. Členovia, ktorí sú...
 100. Členovia, ktorí sú...
 101. Členovia, ktorí sú...
 102. Členovia, ktorí sú...
 103. Členovia, ktorí sú...
 104. Členovia, ktorí sú...
 105. Členovia, ktorí sú...
 106. Členovia, ktorí sú...
 107. Členovia, ktorí sú...
 108. Členovia, ktorí sú...
 109. Členovia, ktorí sú...
 110. Členovia, ktorí sú...
 111. Členovia, ktorí sú...
 112. Členovia, ktorí sú...

1. výpis 1914

Členovia		ružencová referencia											
dátum v tabuľkách nasledujúci rok		sú to čísla...											
Mesiac kresťan a ročník													
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56
57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84
85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98
99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112

1. Pravidlá pri výbere členov...
 2. Tabuľky, o ktorých hovorí článok...
 3. Členovia kresťan sa...
 4. Členovia, ktorí sú...
 5. Členovia, ktorí sú...
 6. Členovia, ktorí sú...
 7. Členovia, ktorí sú...
 8. Členovia, ktorí sú...
 9. Členovia, ktorí sú...
 10. Členovia, ktorí sú...
 11. Členovia, ktorí sú...
 12. Členovia, ktorí sú...
 13. Členovia, ktorí sú...
 14. Členovia, ktorí sú...

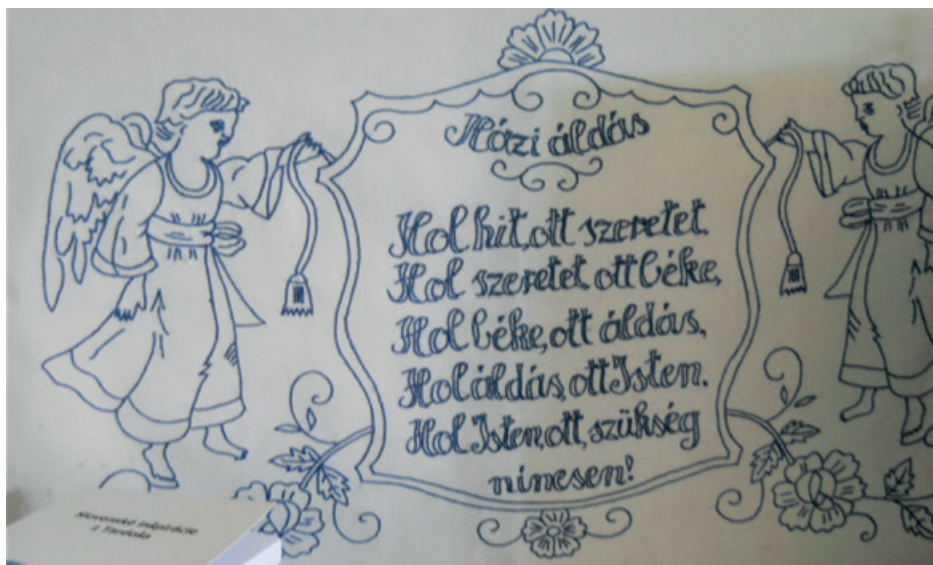
Doklady o členstve v Ružencovom spolku (zoznamy z Pamiatkového domu)

Textílie – dokumenty nábožného života
(nástenky z Pamiatkového domu) [Je]den miedzy nami co mnie zdradzi

Panenka Mária pomôž

Domové požehnanie

Chlieb náš vezdejší dej nám dnes

Posvätné miesta v priestoroch mimo dediny:

Socha sv. Vendelína

Kameň – pamiatka Rimanov

Sv. Urban v chládku

Rad pivníc (detail)

Pri studenke

Pri studenke

II. Bulhari v Číve

Prvý môj príspevok o Bulharoch usadených v Číve (a blízkom okolí) bol inšpirovaný príležitosťou konferencie k 10. výročiu otvorenia lektorátu bieloruštiny a bulharčiny na Katedre slavistiky Prešovskej univerzity, kde odznel a v písomnej verzii vyšiel v konferenčnom zborníku.¹ Bol napísaný na podklade materiálu miestneho občana Jozefa Vojczeka, ktorý urobil zoznam záhradníckych rodín a podal o ich členoch základné údaje.² Opierala som sa aj o štúdie vydané v maďarskom jazyku z pera expertov bulharskej menšiny v Maďarsku. Nadviazala som kontakt s respondentkami Ivankou Hudeczovou-Panajotovou a Radkou Karaovou-Ivanovou, ktorá sa dostala do Maďarska s prvým manželom Minčom Markom Minčevom. Tieto dve respondentky som vyhľadala aj druhýkrát, spolu so slovakistkou Danielou Konštantínovou, (vtedy) asistentkou univerzity vo Velikom Tarnove. Druhý môj príspevok, ktorý vznikol tiež z príležitosti konferencie konajúcej sa v Bratislave na počesť životného jubilea slavistu Vincenta Blanára, ktorý sa venoval medzi inými aj výskumu bulharského jazyka a špecifickým jazykovým javom slovenskej menšiny v Bulharsku. Rozsah príspevkov bol limitovaný, boli spracované iba najdôležitejšie poznania o societe bulharských záhradníkov z Čívu.

Znaky inakosti s národnoidentifikačnou funkciou sú v mojom prvom príspevku zhrnuté nasledovne:

1. V prípade prvej generácie a v ďalších generáciách po mužskej vetve sa uchovávali priezviská.

---

1 Mária Žiláková: Bulhari v slovenskej obci Čív (Piliscsév) v Maďarsku. In: (Ed.) Júlia Dudášová: *Slovensko-slovanské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie 4.–7. október 2006.* (Acta Facultatis Philologicae Universitatis Prešovensis. Slavistický zborník 6). Prešov: Prešovská univerzita, 2007, s. 275–290.

2 Pre limitovaný rozsah údaje Jozefa Vojczeka boli uverejnené v Prílohe môjho druhého príspevku: Mária Žiláková: Bulhari v slovenskej obci Čív. *Jazykovedné štúdie XXIX. Život medzi apelatívami a propriami.* Red. Iveta Valentová. Bratislava: Veda, 2011, s. 207.

2. V prípade mien je situácia zložitejšia: v prvej a druhej etape stáleho usadenia Bulharov na pôde Uhorska sa krstné mená dávali podľa bulharského úzu. V zmiešaných manželstvách sa čiastočne prikláňali k lokálnemu poriadku, v tretej generácii a ďalších treba počítať aj s faktorom celoštátnej módy dávania mien.

3. Sem sa radí aj uchovávanie povedomia bulharskej identity udržiavaním kontaktov s príbuznými v materskom štáte.

4. Súdržnosť bulharskej society v Číve posilňovalo vzájomné kmotorstvo. Jozef Wojczek sa pokúsil identifikovať kmotrovské vzťahy viacerých generácií čívkych Bulharov.

5. Výrazne sa odlišovali profesiou, boli záhradníkmi. Technológia pestovania zeleniny a odrody, ktoré pestovali, sa odlišovali od známych a zaužívaných v Uhorsku, neskôr Maďarsku.³

Tieto fenomény som sa snažila overiť a prehĺbiť poznatky o nich aj v Národopisnom tábore v júni 2019, podobne otázky ovládania a používania jazyka a konfesie.

Otázku používania jazyka som skúmala neskôr ako iné otázky v súvislosti s čívkou bulharskou societou, ako to bolo vyššie spomenuté, v spoločnosti odborníčky z Bulharska, ktorá zistila, že obidve respondentky ovládajú bulharský jazyk bez akcentu. Charakterizovala som ich ako trilingvistky, ktoré okrem materinského jazyka ovládajú slovenčinu na úrovni lokálneho dialektu, so širším prostredím sa stýkajú maďarčinou. Uviedla som aj retrográdny údaj o matke Radky Karaovej Ivanovej, ktorú si priviedol jej otec z Bulharska. Pracovala v domácnosti, s nádeničkami, Slovenkami z Čívu, ktorým rozumela, komunikovala miešaným bulharskoslovenským jazykom. Z maďarčiny ovládala len základnú slovnú zásobu.⁴

---

3 Mária Žiláková: Bulhari v slovenskej obci Čív (Piliscsév) v Maďarsku. In: (Ed.) Júlia Dudášová: *Slovensko-slovanské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie 4.–7. október 2006.* (Acta Facultatis Philologicae Universitatis Prešoviensis. Slavistický zborník 6.) Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 284.

4 Mária Žiláková: Bulhari v slovenskej obci Čív. In: *Jazykovedné štúdie XXIX. Život medzi apelatívami a propriami.* Red. Iveta Valentová. Bratislava: Veda, 2011, s. 204.

Podobný slovensko-bulharský prejav som zaznamenala v júni 2019 od Márie Vojczekovej-Lepoveczovej,⁵ ktorá sa snažila prispôbiť svoj slovenský jazyk v komunikácii so svokrou Bulharkou jej materinskému jazyku, kým žila. V súčasnosti respondentkina slovenčina obsahuje iba niekoľko elementov bulharského jazyka.

O prehovoroch mojich respondentov – mužov, ktorí majú vo veľkoro-dine tiež predkov Bulharov, sa môže konštatovať trilingvizmus, v prípa-de jedného z nich je otázkou, či nie je multilingválnou osobou, spomenul, že so svojim švagrom, ktorý žije v Čechách (v Sudétach) komunikuje te-lefonicky po česky (*říkáme spolu*). K otázke používania jazyka je cenná výpoveď tohto respondenta⁶:

„Dokál sem mav d'esat roku, mój starí d'edo bov Bulgár, a dotál semnú sa bolgárskí len viprávav. Jenno slovo maďarskí ně, do d'esat roki. Sem bów malí chlapček, len bolgarskí sa se mňú zhovárav. Čo sa človeg ráz naučí, to zabunnúť nemóže. Už dvakrát sem byl s Čedokom. S Čedokom ve Várňe, aj v Burgase sem byl aj ve Sófiji. Aj na dvoleňe sem bov... Stará mama né, tá sa nenaučila bulharskí, slovenskí...

Ďedo – trochu sa naučil po slovenskí...

Škole som sa po maďarski učiv, ale ...pátá trieda (!) bola slovenčina, a do scev, ostáv na tú slovenčinu ve škole, nemosev. Ja sem se tri roki po slovenski učev...

Já sem pracuvav v Německu šezd mesácóf a tam sa mosev německi zho-várat.“

Konfesionálnej inakosti som venovala pri predchádzajúcich príleži-tostiach málo pozornosti, o hlbší prieskum som sa pokúsila až v Náro-dopisnom tábore r. 2019. Vychádzala som z monografie Pétera Királya o činnosti budínskej Univerzitetnej tlačiarne, ktorý eviduje bulharské knihy vydávané v 19. storočí pre potreby Bulharov žijúcich v Uhorsku dočasne alebo usadených na stálo.⁷ Vymenovaných 21 publikácií tvorili učebnice,

---

5 Mária Vojczeková-Lepoveczová, 1949.

6 Štefan Bánvölgyi, „Pityu“, 1941.

7 Király Péter: *A kelet-közép-európai helyesírások és irodalmi nyelvek alakulása. A bu-dai Egyetemi Nyomda kiadványainak tanulságai 1777–1848*. Nyíregyháza: Nyíregy-házi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2003, s. 385–386., 611.

šlabikáre a spisy náboženského charakteru. Jazykom výtlačkov Univerzitetnej tlačiarne je niektoré nárečie bulharčiny, resp. tzv. slaveno-srbský alebo slaveno-bulharský jazyk.⁸ Vzhľadom na fakt, že moji respondenti s predkami Bulharmi patria už k tretej generácii, nemali kontakty s jazykovou varietou tlačenej literatúry, ktorá plnila dočasne funkciu spisovného jazyka.

V rodinách, s ktorými som sa dostala do kontaktu, sa neuchovali žiadne modlitebné knižky, ani kancionály.

Všeobecne známym faktom je v Číve, že Bulhari chodili na veľké sviatky do Budapešti do „gréckokatolíckeho kostola.“⁹ „Na sviatki aj do Peštu chodili tam volakeri do kostela.“¹⁰

Presný dátum (deň a mesiac) sviatkov si respondenti nepamätali, iba že omša trvala dlho, potom bola hostina v kultúrnom dome Bulharov. Ako obradné jedlo sa konzumovala baranina a po ukončení obeda bola veselica, hrala muzika.

Spomína sa aj iná možnosť: „*Aj chod'iv sem bolgárski falár g našim. Lebo aj mój bratranec bów f Strihome (Ostrihom, Esztergom), aj tí sú Bolgári, aj tí došli z Bolgárskej aj na noví rok, aj mi vádzrázi zme boli u nich, že došél falár, ze ženu, z d'eťmi. A potom tam ich uhost'ili, posvat'ili, čo bolo treba. Pujku zme ždi tam pékli, aj napékli kaďečo, lebo ráčíme sa.*“¹¹

Jeden z respondentov sa zmienil o odlišnostiach od rímskokatolíckej viery: v bulharskom kostole mohol každý prijímať. Podobne všeobecne sa vie o tom, že Ivanka Hudeczová-Panajotová sa mohla zosobášiť so svojím manželom len za podmienky, že mu dá reverzál. Respondentka doplnila túto informáciu: nemohla sa sponedať a prijímať v rímskokatolíckom kostole.

---

8 Mária Žiláková: Bulhari v slovenskej obci Čív. In: *Jazykovedné štúdie XXIX. Život medzi apelatívami a propriami*. Red. Iveta Valentová. Bratislava: Veda, 2011, s. 202.

9 Zriedkakedy uvádzajú pravoslávny kostol. Porov. aj dokument z rodinnej pozostalosti Bánvölgyiovcov.

10 Magdaléna Dimitrová-Hertliková, 1946.

11 Ivanka Jurkovicsová-Dimitrová, 1946.

Na podklade výpovedí z viacerých výskumných príležitostí sa môže konštatovať, že v otázke inakosti jazyka a konfesie charakterizovala obidve národnostné skupiny vzájomná tolerancia, prirodzená otvorenosť.

Zvyk vytvárania kmotrovských vzťahov mi potvrdili respondenti aj v júni 2019.

Rozhovor s nimi som mienila rozviesť na podklade údajov, ktoré boli pre mňa známe z predchádzajúcich výskumov. Považovala som za vhodné skontrolovať, ktoré z čírvskych bulharských rodín poznali moji novší respondenti zo zoznamu Jozefa Wojczeka.

Do vedeckých prác nepatria poznámky osobného rázu, predsa považujem za dôležité podeliť sa s čitateľmi o nasledujúci zážitok, ktorý je pre mňa jedinečný, počas takmer polstoročnej výskumnej práce v teréne som nikdy nezažila niečo podobné:

Keď som citovala údaje o Ivanovi Dimitrovi (1900, Gölbónár, dnes Bistrenica), ktorý odchádzal z domu ako 13-ročný – na dôkaz toho, že som sa s touto témou už zaoberala – ale respondent, muž, ma vyskúšal. Dal mi otázku, či viem o ňom ďalšie údaje. Keď som vedela povedať, že odchádzal z domu s malým batôžkom stravy, s *kalastírkou* (špeciálnou motykou bez ktorej sa bulharský záhradník neobišiel) a bol prepašovaný na lodi vo vreci – vtedy som získala dôveru, rozhovorili sa členovia rodiny. Počas rozhovoru vysvitlo, že ide o manželkinho deda, a deda muža švagrinej: „*Šag aj mój muž ottál pocházal, aj toť švagríná mali tatu Bolgára. Žochu ho donéšli, mali 13 rokú. Do žocha ich zavázali a tag ich dovézli na hajóši (na lodi) z Bolgárskej sem a potom sa tu ožehili a mali d'eti.*“¹²

Tento údaj je známy viacerým Čívanom, pamätajú si ho aj preto, lebo Ivan Dimitrov išiel prvýkrát do svojho pôvodného domova na návštevu až r. 1966. Od toho času už chodil do svojho rodiska častejšie, umrel v Číve r. 1978. Viacerí z bulharských záhradníkov dlho nenavštívili svoje rodisko a príbuzných, resp. po usadení sa a založení rodiny neudržiavali s nimi kontakty:

„*Ale čo mali rodinu starí otec v Bulharsku, kerá z Bulharsku pocháza, to nemá nijakí známost s nimi. Añi som jich ešče nevid'ev. To vám vím šet-*

---

12 Magdaléna Dimitrová-Hertliková, 1946.

ko povedat, mój starí otec sa v selo Gradňica, okres Gabrovo, tak sa to menuje. A to vím, to som sa zhovára v z jennu ženu tu na Číve, že dobre to hovorím, ale já sem ňemav s ňimi nijakí známost. A som ich ňepoznav už. Tag aj starí otec zemreli ...tu na Číve zemreli bes teho, že bi zme rod'inu poznav...“¹³

K dôvodom takejto atitúdy patria fakty, že prichádzali na pôdu Uhorska bez dokladov a mali za povinnosť doma absolvovať vojenskú službu, ktorej sa chceli vyhnúť.

Príchod generácie „dedov“ čívs kých Bulharov má spoločné elementy: „Starí otec ked mav d'esad rokív, to tag hovorili, že kompanija,¹⁴ tí sa tag dali dokopi. On mav d'esat rokív ked utékév z Bulharsku do Maďarska. Tag ósmí, d'esáti tag pracuvat tu bulharskí záhradníci. A pod Budapeše, teras sa to menuje Halástelek (Halásztelek), tam na bulharskích záhradách robili oňi, a tam potom...ked' už mali trošku peňazi, si vistavili jeden domček, to Čepel (Csepel), Sigetsentmiklós (Sziegetszentmiklós) sa menovalo, a tam už mali jako aj ženu, moju starú mamu. A tam mali oni aj svoju bulharskú záradu, ale tedi mali už jako aj ženu, moju starú ma'er.“

O procese sezónneho prichádzania bulharských záhradníkov a ich usadení nastálo v Uhorsku, resp. Maďarsku píše Aszja Szabeva¹⁵

Prvé skupiny bulharských záhradníkov sa dostali do Uhorska na konci 18. a začiatku 19. storočia. Organizované *tajfy* alebo *kompanie*, ktoré tvorili niekedy (podľa odborníčky) aj tridsiatí muži, odchádzali zo severných krajov Bulharska z okolia rieky Jantry, Velikeho Tarnova najmä z obcí Polikraiste, Draganovo, Gorna Orjakovica, Ljaskovec do cudzích krajov na sezónne práce: do Sedmohradska, Ruska, Moldavy, Uhorska aj do západnejších a severnejších krajín. Tí, ktorí prišli do Uhorska, zostávali na jar, leto a jeseň, od začiatku februára do konca októbra, resp. začiatku novembra, na zimu sa vrátili do svojho rodiska. Táto prvá etapa,

---

13 Štefan Bánvölgyi, 1941.

14 Názvy skupiny záhradníkov, ktorá išla za prácou do cudziny: *kompanija*, *tajfa*.

15 Juricskainé Szabeva Aszja: A magyarországi bolgárkertészek szokásai a XVIII–XX. században. In: (Szerk.) Papadopoulosz Petkova Adriana [ford. Papadopoulosz Péter, Genát Andrea, Katus Elvira] *Bolgarok Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2002, s. 121–170.

ktorá trvala od 18. storočia po prvú svetovú vojnu, sa nazýva vandrovníckou etapou. Vandrovní záhradníci, *gurbetčijska* (od slova *gurbet*), sa odlišovali od sezónnych robotníkov a vandrovných remeselníkov, ktorí hľadali obživu na pôde Uhorska tým, že si prenajímali záhrady, ktoré tvorili pre nich konštantnú hodnotu a preto sa v nasledujúcom roku vrátili do toho istého kraja. Kompanie, ktoré pozostávali výlučne z mužov, tvorili uzavreté kolektívy a snažili sa uchovať vlastnú tradičnú kultúru. Najmä v sprevádzaní kalendárnych obyčají bola citeľná cezúra: v Uhorsku oslavovali *Vrabnicu*, *Velikden*, *Gergjovden*, *Petrovden*, *Petkovden*, po ktorom sa robotníci najčastejšie vrátili domov, prípadne *Dimitrovden*. Kalendárne obyčaje zimného cyklu už oslavovali doma, v Bulharsku. Okrem kalendárnych obyčají sa oslavoval deň tých lokalít, odkiaľ prišli do Uhorska za prácou, napr. 17. júna na deň Svätej Maríny sa oslavovalo Polikraiste, Draganovo na Ilinden (deň sv. Iliu) a pod. Obyčaje významných udalostí ľudského života sprevádzali doma, na dočasnom bydlisku sa konal len pohreb. Živé boli tie elementy zvyklostí a obyčají rodného kraja, ktoré nadväzujú na agrárne práce. Pri sviatočných príležitostiach sa konzumovali tradičné obradné jedlá.

Druhú etapu, ktorú Szabeva vymedzuje od počiatku 20. storočia do 50. rokov minulého storočia, charakterizuje snaha usadiť sa natrvalo a adaptovať sa k prostrediu. V tejto etape prinášali záhradníci so sebou aj manželky (takto sa sem dostala Ratka Karaová-Ivanová). Prvé miešané manželstvá sa datujú z konca 19. storočia kedy boli ešte sporadickým javom. Vzhľadom na svoju gréckokatolícku (pravoslávnu) konfesiu uzavierali manželstvá spočiatku so Srbkami, postupne s Chorvátkami (Buňevckami a Šokackami), Maďarkami, ak to bolo dané prostredím, aj so Slovenkami.

O tom, ako sa zoznámili starý otec a stará mať vypovedal respondent Štefan Bánvölgyi nasledovne: “*Tí čífské d’ífčence tí chod’ili do tích bulharských zahrád pracovat, lebo tu robota nebola, tam sa moseli zepoznat...*“

Príchod žien v druhej etape obohatil sprevádzanie zvykov a obyčají tejto etnickej skupiny o obyčaje významných udalostí ľudského života,

najmä obyčajmi v súvislosti s narodením dieťaťa ako: krst, tradícia dávania mena a pod. a sviatok žien *Babinden*.

Tretia vlna bulharských záhradníkov prišla do Maďarska v 40. a 50. rokoch 20. storočia.

Potomkovia čívskeho Bulharov, respondentky z viacgeneračných zmiešaných manželstiev, podali údaje o narodení dieťaťa a o krste. Ženy, Čivanky, ktoré vstupovali do zmiešaného manželstva, prinášali do záhradníckych rodín elementy vlastnej tradičnej kultúry – aj moje predchádzajúce výskumy v Číve dokladajú fakt, že sa v tomto prvku tradičnej kultúry vytvorila symbióza bulharských a slovenských elementov.

„Velká chudoba bola. Keď porodila len babica bola aj muž, d'eti práda nepustili níter... Čakajs, jako tomu hovorili, že kútňica, no, kútňica. Keď zlehla, bola kútňica.“

Dieťa sa krstilo o týždeň: *„O tíd'en. Já sem taká bola nezdravá a o tíd'en sme už museli krstiť.“* Za krstných rodičov pozývali niekoho z najbližšej rodiny, alebo priateľov. Kmotrovstvo sa tradovalo: *„Rodičé boli kmotri, a potom aj ich d'eti.“* Pravidlá, ktoré mala rodička dodržiavať, sa zhodujú s tými, ktoré boli všeobecnými v societe Slovákov v Maďarsku: *Rodička nemohla vyjsť na ulicu, pokým dieťa nebolo pokrstené. Dôvod tohto zvyku už respondentky nepoznali. Dieťa dostalo na pamiatku krstu „jennu košelku, a tam bolo vipísané, že Isten gyermeke vagyok.“¹⁶ Naši to ešte ždi majú, tam je to kasni. Krsná mama to kúpila, ale čil to dává falár. A jaké len pekné, každému méno. Volade to kupujú. Prevelice len pekné.“* Slovenské formuly, ani povery nadväzujúce na krst dieťaťa si moje respondentky nepamätali. O zvyku dávania krstných mien som zaznamenala nasledujúce údaje (Otázka: Aké mená dostávali deti?): *„Jaké jim mame na misel došlo...falár sa do teho nemišav. Po mame, po krstnej materi mohla mat méno, jaké si vimisleli, jaké sa jim líbilo. Starí tato boli Meliš (Melchior), múj tato boli Rudi...A já mám dvoch chlapcův a každí má dvojki...“* Predtým nikto nemal v príbuzenstve dvojčičky, ani v bulharskej vetve sa nevyskytol takýto prípad.

Na hostinu po krste bola pozvaná celá rodina, zúčastnila sa jej aj pôrodná baba. Po mene spomenuli babu Milu, ktorej dotácia bola (údaj

---

16 t. j. *Som dieťaťom Boha.*

približne z 60. rokov) 300 forintov, a balík z hostiny. O dotácii pôrodnej baby vyslovili respondentky mienku: “*Dobre to bolo zaplaťené. Keď tisíc forintůf virobiv volakto, tak mesác musev za to robiť.*”

Na hostine sa podávali tieto jedlá a chody: “*Šelilenčeho nabrali, navarili dobrėj polěfki, vipražali, slěpki, aj napěkli kaděčeho, pagáčkůf, riteše, alebo tašék. Taški, to bolo kvasené cesto*” – plnené makom, orechami, syrom.¹⁷

Založenie rodiny, otázka uzavierania manželstva bola pre bulharských záhradníkov ťažkou dilemou. V tejto súvislosti uvádza Jozef Wojczek nasledujúcu ľudovú pieseň:

//: Milá, milá čo mám robiť?://

//: Či vandruvat, či sa ženiť?://

//: Vandruvat ma nohi bolá.://

//: Hej, ženiť sa mi nedovolá.://¹⁸

Najmä v prvej etape, keď prichádzali záhradníci za prácou do Uhorska, hlava veľkej rodiny bránila brať si ženy cudzieho pôvodu, postupne bolo povolené Bulharkám, s ktorými sa oženili doma v zimnom období, sprevádzať svojich manželov do cudziny. Moje respondentky, ktoré spomínajú na neskoršie obdobia postupného usádzania sa Bulharov v Maďarsku, rozprávali o prípadoch bigamie, aj o dráme, ktorú prežívali mladí Bulhari, ktorí nechali svoje vyvolené družky inej národnosti s dieťaťom v Maďarsku a ktorí sa po návrate do rodného kraja oženili s Bulharkami, na svoju rodinu v Maďarsku sa snažili zabudnúť.¹⁹

Moji respondenti z roku 2019 si pamätajú iba tradičnú čivsku slovenskú svadbu. Prieskum bol zameraný iba na jeden element tradičnej svad-

---

17 Respondentky: Ivanka Jurkovicsová-Dimitrová, Magdaléna Dimitrová-Hertlíková, 1946.

18 Mária Žiláková: Bulhari v slovenskej obci Čív (Piliscsev) v Maďarsku. In: (Ed.) Júlia Dudášová: *Slovensko-slovanské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie 4.–7. október 2006.* (Acta Facultatis Philologicae Universitatis Prešovensis. Slavistický zborník 6.) Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 288.

19 Mária Žiláková: Bulhari v slovenskej obci Čív. In: *Jazykovedné štúdie XXIX. Život medzi apelatívami a propriami.* Red. Iveta Valentová. Bratislava: Veda, 2011, s. 202–203. Respondentky: Ivanka Hudeczová -Panajotova, Radka Karaová-Ivanová.

by, ktorý sa uchoval v Číve, na rozdiel od iných slovenských lokalít: *íst hejnom*.²⁰ Názov zvykového prvku vznikol z maďarského slova *hajnal*, vzťahuje sa na obchôdzku ráno po svadbe a bol v Uhorsku všeobecne rozšíreným v 19. storočí.

Katolícky lexikón vykladá túto zvyklosť nasledovne:

Bol živým ako element svadobných rituálov ešte v 30. rokoch 20. storočia. Ráno po svadbe mládenci, mladší muži, v niektorých lokalitách aj dievčatá pod vedením družbu išli na obchôdzku, najmä do domov, v ktorých bývali svadobní hostia s cieľom získať zásoby, aby hostina mohla ďalej pokračovať. Miestami sa chodilo s maškarami, robil sa hluk riadom, hrncami, pokrývkami, aby zobudili spiacich. Obchôdzku charakterizovali rôzne žarty, niekedy s násilnými prvkami.²¹

Heslo Maďarského národopisného lexikónu (=Magyar néprajzi lexikon, T – TY: heslo **tyúkverő**, *hajnalozás*, *reménylő*, *csiszló*) koncipuje podobne, čiastočne dopĺňa informácie o pojednávanom fenoméne:

Veselý sprievod, ktorý koná obchôdzku nad ránom po svadobnom dni, jeho iniciátormi sú muži, ktorí najdlhšie vytrvali na svadobnej zábave. Cieľom obchôdzky je zobudiť spiacich svadobných hostí a násilím ich vrátiť do svadobného domu, pričom členovia sprievodu – niekedy v maškarách – vydierajú komory a hospodárske dvory, najmä kurníky domov, do ktorých zájdu.²²

Hejnácia ako všeobecne rozšírený zvyk, samozrejme nebola neznáma ani v slovenských krajoch, z diela Jána Komorovského som vybrala citát, ktorý má korešpondenčné body s obyčajmi Maďarov a Slovákov žijúcich na jazykových ostrovoch južne od materského etnika:

---

20 Na tento element upozorňovala Mária Pintérová-Jurkovicsová vo svojej dizertačnej práci: *A kultúra váltózásai a pilisi szlovák településekben*. Budapest: ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola 2010, 182 s. (rukopis).

21 (Főszerk.) Diós István – (Szerk.) Viczián János: *Katolikus lexikon*. Budapest: Szent István Társulat, 1993–2014.

22 Györgyi Erzsébet: **tyúkverő**, *hajnalozás*, *reménylő*, *csiszló*. In: Hlav. red. Ortutay Gyula: *Magyar néprajzi lexikon 5. kötet. SZ – ZS*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1986, s. 395.

„V niektorých krajoch Slovenska sa na druhý a tretí deň chodievalo s hejnáciou. V Turci sa to robilo tak, že skupina účastníkov svadby chodila z domu do domu a od gazdín si pýtala slaninu, mäso, miestmi sliepku alebo aj hus uchytili. Motívy na vystrojenie hostiny bývali rozmanité...“²³ Z príkladov Komorovskéhov z rôznych oblastí Slovenska vyplýva tiež, že charakteristickou črtou obchôdzok bývalo chodenie s maškarami.

Na doloženie rozšírenosti zvyku hejnácie uvediem niekoľko príkladov z dolnozemskej slovenskej lokalít, pritom mám v úmysle poukázať na to, že pôvodná obsahová náplň tejto zvyklosti má najviac uchovanú podobu v Číve.

Prvý príklad je citát z monografie Michala Žilinského, ktorý zvečnil pertraktovaný prvok slovenskej tradičnej svadby zo Sarvaša z 19. storočia, keď svadobný obrad trval viac dní:

„ V posledný večer hostia už nasýtení a unavení zábavami začali sa pomaly rozchádzať. Ktorí boli silnejšej prirodzenosti, tí sa len na úsvite pohli a vybrali domov a po jednom sa dali vypravadiť až k vrátam. Toto slávnostné odchádzanie nazývali maďarsky „hajnal“.“²⁴

V Bánhedeši, v mojej rodnej obci, sa neuchoval názov slávnostného vypravádzania na ukončenie svadby. Vzácnnejší hostia sa vypravádzali muzikou, *maršom*, niektorí si zaplatili muzikantov a dali sa vypravadiť po veľký evanjelický kostol.

V zadunajských slovenských lokalitách sú spomienky na chodenie *hejnom* dodnes živé v Číve (Piliscsév). Výpovede informátorov sa síce rozchádzajú, vo viacerých elementoch sa predsa zhodujú. *Ísť hejnom* iniciovali obyčajne krstní otcovia. Iniciátormi bývali aj iní, zámožnejší. Išlo sa s muzikou (ktorej za sprievod zaplatili), hrali svadobné melódie, účastníci sprievodu spievali a tancovali. Brali so sebou na tanieroch peči-vo, z ktorého sa ponúkali ľudia diváci, ponúkal sa aj nápoj. K sprievodu patrili tiež maškary, oblečené napr. za Cigánku, falošnú nevestu. Falošnú

---

23 Ján Komorovský: *Tradičná svadba u Slovanov*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1976, s. 267.

24 Zsilinszky Mihály: *Szarvas város történelme és jelen viszonyainak leírása.* Michal Žilinský: *Dějepis městečka Sarvaš a opis nynějšších jeho Poměrů*. Pest: Kiadja Aigner Lajos, 1872. Reprint: Békešská Čaba: VÚSM, 2004, s. 132.

nevestu musel mladoženích prijať a tancovať s ňou. Cieľom veselého sprievodu bolo povzbudiť svadobníkov k pokračovaniu zábavy, k čomu došlo obyčajne popoludní – volalo sa *popráfka*, počas ktorej sa konzumovali zvyšky svadobnej hostiny. Jeden z mojich respondentov poznal, že v susednej lokalite, v Kestúci, na ukončenie svadby „*krstného otca dali na tragač a tag ho ťiskali domu z veselá.*“²⁵

Celkom iným smerom sa vyvíjal tento zvyk v južnej časti dolnozemskej slovenskej enklávy, ktorá presahuje do Srbska. *Hajnál* má v niektorých slovenských lokalitách v Srbsku iný charakter. Nič spoločné nemá s obchôdzkou na úsvite, podľa ktorej názov tejto zvyklosti vznikol (z maďarského *hajnal*, t. j. *úsvit*). Podľa údajov, ktoré zapísal Ladislav Lenovský, takto sa pomenúva finančný príspevok pre nevestu resp. pre mladý pár. Zvyklosť sa koná závisle od lokálnych variantov pred odchodom mladej z oddávok, ale môže sa vyberať pre mladý pár – pre mladú a mladého aj na svadbe. Oddavkári vyberajú pre mladú a svadobčania prispievajú formou tanca s mladou.²⁶ Uvedené podoby *hajnálu* pramenia v starších svadobných zvykoch zo slovenských oblastí, ktoré dokumentuje Historický slovník slovenského jazyka pod heslom *hajnal* nasledovne: “*maď. svadobný sprievod ráno po svadbe, ľud. zvyk vyberania darov pre novomanželov: penjžne collecti, jako též zachovávaný hajnal po svadebnjm veselj se zabraňujj a cassiruji P. BYSTRICA 1723; pren. ranná pieseň: haynal wssichni zaspýwagme CC 1655.*“²⁷

V inej lokalite v Srbsku, v Silbaši sa uchováva podoba zvyklosti, ktorá je bližšie tej, o ktorej sú ešte spomienky u Maďarov a Slovákov v Maďarsku:

V posvadobný deň „... *sa chodí s hajnalom. Mladomanželia, družice, družbovia, niektorí príbuzní i tu prezlečení za drdákov (maškary M.Ž.), v sprievode muziky alebo len harmoniky dopoludnia navštevujú domácnosti svadobných hostí a pozývajú ich na obed. Tí sa postupne pridávajú*

---

25 Respondenti: Sándor Jurkovics, Štefan Bánvölgyi.

26 Ladislav Lenovský: *Naši vo svete. Slováci južne od hranice Slovenska. III.* Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2019, s. 92.

27 (Ved.red.) Milan Majtán: *Historický slovník slovenského jazyka. I. A – J.* Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1991, s. 392.

k hajnalu.“²⁸ Cieľom tejto podoby *hajnalu* je minúť zvyšky jedla, ktoré zostalo po svadbe – vo veselej nálade.

O bulharskej tradičnej svadbe nevypovedali ani moje staršie respondentky, novší – zároveň mladší – respondenti zase patria do tretej generácie bulharsko-slovenských zmiešaných rodín, preto ani nemôžu mať spomienky na bulharský svadobný obrad., resp. na niektorý jeho element. Jeden z respondentov si pamätal starobyľý prvok svadby slovenskej (zároveň slovanskej), ktorý sa patrí zdokumentovať – rituálne umývanie rúk. Pred podávaním svadobnej večere bolo pol hodiny ticha.“ *Starší družba, maličké jabúčko viselo na konci a tomu bola bílá plachta. Dobrí večer vám prajem, vinšujem vám tento sviatok, sem došev z Jordánské rieky, tu je jordánská voda a musíte sa umit pred večeru. Taňírek, tam trebalo hodit korunku, dve, a prsti si umiv a to bolo prvé. Potom, dobrí večer vám prajem, tímto mladím vibírám dárek, kdo čo sce dat.*“²⁹ Zaujímavosťou údajá je, že je citovaný z 50. rokov 21. storočia, kedy sa urýchlil proces rozkladu tradičnej kultúry tak maďarskej, ako aj kultúry národnostných menšín Maďarska. V tejto súvislosti dospieva Aszja Szabeva v citovanom diele k záveru, že uchovávanie archaických prvkov tradičnej kultúry Bulharov, usadených v Maďarsku je podmienené aj faktom, v ktorej etape sa usadil natrvalo prvý príslušník rodiny.

V rodine Štefana Bánvölgyiho prihliadal na transmisiu elementov tradičnej bulharskej kultúry jeho starý otec:“*O Bulharoch to vám ničdo neví povedat. Já ked zme mali tú bulharskú zahradu Csepel szigetén (na ostrove Čepel)... Tam bolo 8 – 10 tich zahrád, já sem bów jeden chlapček tam, jako malí chlapec. Ráno, oňi majú inak Vánoce, že sú oňi pravoslávi. Ráno leš slnko višlo hore, tedi ešče bolo tma, sem si sadel na bicigel a išěl sem do tich zahrád ženám dobrí vánoční sviatok jako prat. A mav sem jeden korbáč takí, jak tu robá na Velkú noc ked chod'á šibat, a majú na to tú stuški šecko. Ale Bulhari ne tag maju. Oni maju jeden drinek, prut, a ti pruti jag idu napravo, nalavo, to dokola zatočá, takí gulki boli steho, na*

28 Ladislav Lenovský: *Naši vo svete. Slováci južne od hranice Slovenska. III.* Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2019, s. 110.

29 Ján Komorovský: *Tradičná svadba u Slovanov.* Bratislava: Univerzita Komenského, 1976, s. 260–261.

tem boli kreповé papíre, a tedi boli tí peňáze, kettő fillér, tí d'eravé (dvoj-filiernik mal uprostred dieru), a to bolo na tém vivázané, a to tag cingalo. A išél sem na bicigli, ale tam nebola elektriika níkam, ale uš tam Bulgarki ved'eli, že ráno dójde Pi'ú jim ten svátek práť. Pes bów uvázaní, lampička bola hore, petrolejová a išél sem tam, dobro jutro vam iskam – slovenski že dobré ráno vám prajem. Pes zaš'tekav, a pust'li ma núter a sem jim začal povedat:

surva, surva, guđina,

vesela guđina

ivo zdravo tagda guđina

daj mi pari za tašu vina

– bulgarsku neniku sem šibav tedi s tim prutem, pomálički, jak ked šibajú. Dali mi tá nénička peňáze...Lebo ten chlapec mosí říkat svátek, a tam neboli d'eti.“

Respondenti zo zmiešaných bulharsko-slovenských rodín si najviac pamätajú každodenný život bulharských záhradníkov. Možno k tomu prispel aj fakt, že sa snažili aplikovať svoje poznatky, skúsenosti na poli pestovania zeleniny aj na podmienky poľnohospodárskeho družstva. Najpodrobnejšie údaje som zaznamenala od respondentiek Ivanky Hudeczovej-Panajotovej a Ratky Karaovej-Ivanovej.

Záhradníci, Bulhari boli známi v celom Uhorsku. Tí, ktorí sa usadili v Číve pestovali mrkvu, petržlen, hlávkový šalát, cibuľu, paradajky, viacero druhov papriky, kel, kapustu, viacero druhov reďkovky, kveták, baklažán. Darilo sa im v prvom rade s priesadami. Svoje produkty predávali nielen na mieste, ale aj v okolitých lokalitách. Prevážali ich vozom, konským poťahom.

Záhradníctvo riadil ich otec, on určoval prácu príslušníkov rodiny a nádenníkov. Nádenničky, prijímali sa obyčajne 4 dievčatá, mali za úlohu pripraviť produkty na trh. Mali prísny režim dňa, vymieňali sa po dve – po dve v nedeľu. Za dva týždne nešli domov.

Respondentky si spomenuli na to, ako sa robili teplé hriadky (*jastaci*) a riadili priesady, ako sa prešlo na pestovanie zeleniny v skleníkoch. Bolo treba dávať veľký pozor aj na teplé hriadky aj na skleníky, mali sa odkryť,

resp. otvárať, priesady bolo treba polievať, v neprímerane chladnom čase sa museli priesady prikryť.

Niektoré elementy technológie pestovania zeleniny, ktoré sa v Maďarsku udomácnili prostredníctvom bulharských záhradníkov, prežívali aj v čívskom družstve. Ivanka Hudeczová – Panajotová vypovedala o tom, ako sa plietli rohožky z ražnej slamy, s ktorými sa mali priesady prikryvať, ak bolo chladno. Bola to ženská práca, rohožky plietli vždy tri osoby, z ktorých jedna podávala slamu. Prácu v družstve dirigoval jej otec (ktorý sa v staršom veku života vrátil do Čívu aj s manželkou) a ona bola tá, ktorá rohožky plietla.

Moje respondentky pomenovali aj nástroje ktoré sa v tradičnom bulharskom záhradníctve používali. Základným nástrojom – ako to bolo vyššie spomenuté – bola *kalastírka*, ktorou sa okopávala cibuľka a zelenina sadená husto. Priesady – *rasad*, sa sadili *sadilom*, ktoré vystrúhal vždy záhradník. Rýľ sa menuje po bulharsky *lezgar*, hrable – *grapa*. Aj niektoré údaje o elementoch technológie som sa od nich dozvedela: napr. paradajky nechali rásť ako popínavé rastliny, v teplej hriadke mala paprika vyhranené miesto, k hrubšej stene – *fitare* – sa siala reďkovka. Paprika sa pikírovala (*pikirovan piper*), táto technológia v pestovaní papriky sa udomácnila v Maďarsku od bulharských záhradníkov. Respondentky pomenovali viacero druhov zelenín po bulharsky: cibuľka na siatie – *arpažik*, cibuľa – *luk*, mrkva – *morkov*, petržlen – *mördija*, šalát – *salata*, kapusta – *zeli*, *červeno zeli*. Obidve respondentky si všimli rozdiely medzi odrodami napr. papriky, ktoré pestovali Maďari, od tých, ktoré sa pestovali u bulharských záhradníkov: Bulhari pestovali napr. zelenú papriku *velikan*, zo štiplavých *čušku*. Tieto druhy pestovala Ivanka Hudeczová-Panajotová aj v čase výskumu pre svoju rodinu, *čušku* ukladala do octového oleja ako v Bulharsku. Obidve respondentky považovali druhy papriky pestované v Bulharsku za chutnejšie. Počas Národopisného tábora upozornil Štefan Bánvölgyi na odrodu papriky, ktorá sa už prestala pestovať, pomenovať ju vedel len po maďarsky: *koszorú paprika*. K identifikácii odrody poskytne pomoc ilustrácia (porov nižšie).

Čabän Ondrej Kiszely zistil, že sa v chotári (na sálašoch Fényesa) usadilo tiež niekoľko rodín bulharských záhradníkov. Rezultáty svojho výskumu zverejnil popularizačnou formou, v podobe brožúrky, predsa považujem za dôležité uviesť jeho údaje: bulharské rodiny sa asimilovali jazykovo a konfesiou k čabianskym Slovákom, evanjelikom. Dôležitejšie je však, že odrody papriky, ktoré pestovali, prispeli k vytvoreniu čabianskej klobásy, ktorá je hungarikum.

Dve vyššie uvedené respondentky poukázali aj na rozdiely medzi bulharskou a maďarskou kulináriou.

V Bulharsku sa konzumuje často aj baranie a kozie mäso, mlieko a mliečne výrobky, kým v Číve nie. Konzumovanie baraniny aj kozieho mäsa charakterizuje societu Slovákov v juhovýchodnej oblasti Dolnej zeme. Mäso po zakáľačke sa v Číve údi, v Bulharsku cez zimu sa uskladňuje do sudov do soli, na jar sa umyje a vyvesí na vzdušné miesto. V Číve sa pripravujú krvavé jaternice a májky, v Bulharsku sú jaternice z vnútorností s ryžou (podobne u dolnozemskej Slovákov), do klobás sa dávajú iné prísady. Niektoré jedlá konzumovali vo svojej rodine, ako *vyprázaná paprika*, *banica*, *sirene*. Vypovedali zároveň o ťažkostiach získať základný materiál k príprave spomenutých bulharských jedál. *Sarmički* nikdy nevarili na bulharský spôsob, napriek tomu, že v Číve sa pestuje hrozno. Plnenú kapustu, ktorá je obradným jedlom Maďarov aj Slovákov v Maďarsku, pripravovali na čívsky spôsob. Vnučky Ivanky Hudeczovej-Panajotovej si všímali rozdiely medzi prípravou *leča* na maďarský a bulharský spôsob a častokrát si prosili bulharské lečo zatrepané lyžicou múky s cesnakom. Obidve respondentky pestovali v záhradke *čubricu*, ktorá sa ako prísada v maďarskej kuchyni nepoužíva.³⁰

Z výpovede Ivanky Hudeczovej-Panajotovej vyplýva, že sa snaží upovedomiť svoje vnučky o svojom čiastočne bulharskom a zároveň slovenskom pôvode.

---

30 Niektoré údaje od respondentiek boli uverejnené v publikácii Mária Žiláková: Bulhari v slovenskej obci Číve. In: *Jazykovedné štúdie XXIX. Život medzi apelatívami a propriami*. Red. Iveta Valentová. Bratislava: Veda, 2011, s. 205–206, sú doplnené o ďalšie, ktoré pre limitovaný rozsah príspevku dosiaľ uverejnené neboli.

Rodina Jurkovicovcov a Bánvölgyiovcov uchováva kontakty s Kultúrnym strediskom Bulharov v Maďarsku, ako Čívia majú kontakty s lokálnou kultúrou, vedome pestujú dvojité povedomie svojho pôvodu.

Nemala som možnosť stretnúť sa s mladšími potomkami zmiešaných bulharsko-slovenských viacgeneračných rodín, tiež by bolo zaujímavé zistiť ich postoje.

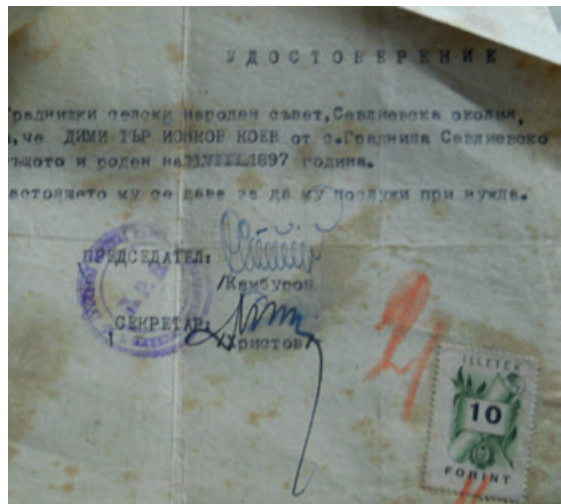
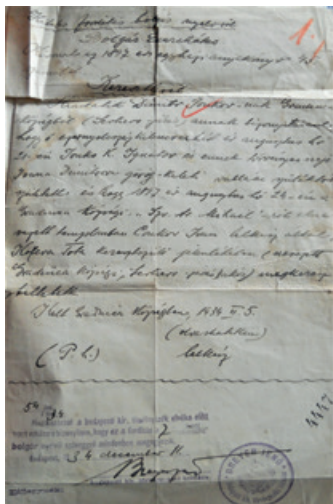
Záverom

Osoby, ktoré patria ku generáciám, ktoré sa bezprostredne vychovávali v atmosfére symbiózy dvoch príbuzných jazykov a z jednej strany blízkymi, z druhej zase odlišnými elementami dvoch tradičných kultúr, prejavujú snahu aj v súčasnosti aspoň čiastočne uchovať dvojitosť.

Keďže slovenská societa bola početnejšia, bola v prevahe, na čo poukazujú aj výsledky môjho výskumu, Bulharskí záhradníci v Číve sa adaptovali do prostredia. Napriek nevyváženosti pomeru nositeľov jedného a druhého jazyka a kultúry, sa predsa vytvorila jednotná lokálna societa. Zmeny, ku ktorým došlo po druhej svetovej vojne, postihli symbiózu spôsobu života, jazyk a kultúru tejto národnostne zmiešanej lokality. Permanentné maďarizačné snahy narušili konfesionálny život obidvoch národnostných menšín. Výmenou obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1946 – 1948) dve zmiešané bulharsko-slovenské rodiny (ktorých príslušníci boli mojimi respondentmi) odišli z Čívu. Rovnaký je ich osud aj tým, že sa vrátili do Čívu. Zakladanie poľnohospodárskych družstiev viedlo k rozkladu sprevádzania tradičného záhradníctva Bulharov. V Číve sa pretransformovali jeho elementy aj do novej formy hospodárstva, ktorá nebola výsledkom organického vývoja.

Ďalší výskum by mohol smerovať na atitúdu mladších príslušníkov zmiešaných rodín, ako rozmýšľajú o kultúre svojich predkov, prečo považujú ich dedičstvo za hodné nasledovania, resp. prečo nie.

Osobné doklady v bulharskom a slovenskom jazyku

Bulharské mená na náhrobných kameňoch v čívskom cintoríne:

Babulkov Vasilné 1905 – 1973

Czonev Gyula 1937 – 1995

Czonev Gyuláné 1935 – 1995

Dimitrov István 1945 – 1993

Hristov Todorv Dániel 1952 – 1989

Ivanov Istvánné 1896 – 1972

Ivanov Mihály 1940 – 2014

Mihov Mihály 1921 – 1975

Mihov Mihályné 1921 – 1994

Mihov Iván István 1924 – 1983

Mihov Iván Istvánné 1926 – 2004

Todorov Jordán 1899 – 1973

Todorov Jordánné 1905 – 1973

Todorov Dániel 1934 – 2009

Todorov Dánielné (roky narodenia a úmrtia nie sú uvedené)

Todorov Gábor 1954 – 2009

Funkcia žien v obyčajach zimného cyklu – slovensko – bulharské paralely (Chodenie s Barborkou - Варварица, Варваринден, Варвардан, deň Lúcie, бабинден)¹

Svätá Barbora patrí medzi najviac uctievaných martýrok v európskej kresťanskej kultúre. Jej kult sa pestuje od stredoveku, odolal reformácii, v období baroku vzplanul znovu, viacero jeho elementov uchováva tradičná kultúra jednotlivých európskych národov dodnes.

K jej osobe sa viaže legenda, na základe ktorej sa vo všeobecnosti uctieva ako patrónka dobrej smrti, stala sa zároveň patrónkou početných cechov, najmä takých, v ktorých sa sprevádzajú majstrovstvá, ktoré sa počítajú za nebezpečné. Jej atribútmi vo výtvarnom umení sú veža, kniha, kalich, nad ktorým sa niekedy vznáša hostia, haluz palmy – tieto motívy uchovávajú aj ľudové (archaické, apokrifné) modlitby.² Motívy ľudových modlitieb pripomínajú elementy z Barborinho života, spomínajú na ňu ako na Ježišovu snúbenicu, osobu, ktorá je nezlomná v kresťanskej viere, na jej martýrstvo. Tieto motívy obsahujú tiež ľudové modlitby zapísané u slovenskej menšiny v Maďarsku. (Porov. Príloha, č. 1.)³

Uchovanie textov ľudových modlitieb podporila letáková tlač, ku ktorej sa dostávali veriaci počas púťí, na tento fakt v maďarskej súvislosti upozorňuje aj Sándor Bálint.⁴ V niektorých Slováckmi obývaných lokalitách s obyvateľstvom katolíckeho vyznania si spomínajú „na papírky“, ale produkty slovenskej letákovvej tlače sa mi podarilo zistiť až r. 2010 v Bánhide, ktorá je v súčasnosti predmestím baníckeho mesta Tatabánya. S textom modlitby k sv. Barbore, ktorá sa uchovala na letáku, korešponduje viacero ľudových modlitieb zapísaných medzi Slováckmi v Maďarsku. (Porov. Príloha, č. 2)

---

1 Príspevok bol publikovaný: Funkcia žien v obyčajach zimného cyklu – slovensko-bulharské paralely (Chodenie s barborkou – Варварица, Варваринден, Варвардан, deň Lúcie, бабин ден). In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 24*. (2017), s. 121–131.

2 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I*. Budapest: Szent István Társulat, 1977, s. 17–27.

3 Prílohy sú pripojené za maďarskou verziou príspevku.

4 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I*. Budapest: Szent István Társulat, 1977, s. 22.

V súčasnosti sa sv. Barbora najviac uctieva popri patrónke dobrej smrti (tieto motívy obsahujú aj texty prezentované v Prílohe) ako patrónka baníkov. Jej kult ako patrónky baníkov sa začal šíriť z Čiech z Kutnej Hory v období neskorého stredoveku a je rozšírený v celej Strednej-Európe.⁵ Medzi Slovákami v Maďarsku je živým v lokalitách, v ktorých hlavným žriedlom obživy obyvateľstva bolo baníctvo (v lokalitách Piliša, Vérteša, v horách Gereče a Bakoň). Tentokrát sa nebudem rozvádzať o cirkevných oslavách tohto dňa, ktorý patril medzi sviatky baníckej pospolitosti.

V Kestúci (Keszthely) a Číve (Piliscsév) sa k zvykom zimného cyklu predvianočného obdobia radia chodenie s Barborkou a Luciou. Obidva zvyky praktizovali ženy. Skladal sa z dvoch častí, cez deň sa schádzali v pivniciach, jedli, pili, veselili sa. Muži mali zákaz vstúpiť medzi ženy, keď predsa k tomu došlo, opovážlivca vyzliekli donaha. Večer nasledovala obchôdzka v maske. Masky boli zhotovené z gázy, Barborka mala zakrytú tvár, v ruke mala varešku (k tomuto motívu sa vrátíme pri popise paralelných bulharských zvykov), takto vystrojená chodila z dom do domu. Chodenie s Barborkou malo okrem zábavnej aj preventívnu funkciu.

V Kestúci už nie je živým prvkom tradičnej kultúry, v Číve sa dodnes uchováva zábavná časť zvyku, ako zábava žien v pivniciach. Pôvodne aj na deň Barbory aj na Luciu platil zákaz ženských prác. Podobné prvky dní dvoch svätíc pravdepodobne prispeli k faktu, že sa rituále navzájom prelínajú.

Ženská postava v bielom sa aj v súčasnosti objavuje v obchôdzke na Barboru, rozdáva menšie darčeky, cukríky, arašidy, iné maličkosti. Tento element pôvodne patril k obchôdzke žien na Lúciu. Etnograf Ernő Eperjessy popísal zvyk chodenia s Barborkou a Luciou u Chorvátov, a poukázal na vzájomné prelínanie elementov dvoch blízkych sviatkov, pritom upozornil na démonickú povahu Barbory vo folklóre južných Slovanov.⁶ V súvislosti so Slovákami v Maďarsku Ondrej Krupa pripomína, že

---

⁵ Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I.* Budapest: Szent István Társulat, 1977, s. 23.

⁶ Výskumy Ernőa Eperjessyho cituje Sándor Bálint. Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I.* Budapest: Szent István Társulat, 1977, s. 27.

v praktizovaní obyčají sviatkov Ondreja, Barbory, Mikuláša a Lúcie sa objavujú tie isté elementy.⁷

Tradicie sviatku sv. Barbory sú v Strednej Európe rozmanité, viažu sa na viaceré žánre folklóru. Napr. napriek tomu, že sa kult sv. Barbory ako patrónky baníkov šírila z Čiech z Kutnej Hory, do knižnej publikácie Karla Jaromíra Erbena: *Prostonárodní české písně a říkadla*, ktorá napriek svojmu názvu obsahuje okrem piesňového materiálu aj folklórny materiál iného žánru, najmä texty zvykoslovia z 19. storočia, nie je zaradený deň sv. Barbory.

Meno sv. Barbory a Lúcie obsahujú iba dve zarietacie formuly. Zarietacia formula, ktorá slúžila na liečenie brušných bolestí (*Na škrkavky*), sa obracia na pomoc sv. Lúcie. Formula, ktorou sa privoláva pomoc sv. Barbory, sa praktizovala pri liečení kiahní, prípadne iných vyrážok. Zaujímavosťou formuly k sv. Lúcii je, že „Lúciine dcéry“ vykonávajú práve tie ženské práce, ktoré sú v deň svätice zakázané. Text zarietacej formuly, ktorá sa obracia na sv. Barboru je typickou tzv. počítacou zarietacou formulou, v ktorej sa počíta od väčšieho čísla k nule, čo symbolizuje úbyt choroby a zároveň sa v ňom odkazuje na to, že Barbora varuje pred kiahňami a inými chorobami, ktorých symptómy sú vyrážky (Texty zarietacích formúl porov. Príloha, č. 3).⁸

V maďarskej ľudovej tradícii zelina, ktorá má ľudový názov *Szent Borbála füve* (*Barbarea stricta*) chránila od kiahní a od hromu.⁹ Regionálnym rozsahom sa traduje aj prinášanie vetvy z čerešne do domu na Barboru, ktorá do Vainoc rozkvitne (*borbálaág*), považuje sa za element z rituálov predkresťanskej doby, ktorý sa uchováva aj u Nemcov, Chorvátov a Slovákov. Viacej rozšírené je dať vykličiť pšenicu na Lúciu, na Bar-

---

7 Ondrej Krupa: *Kalendárne obyčaje I. Jeseň, predvianočné obdobie*. Békéšska Čaba: Slovenský výskumný ústav, 1996, s. 73.

8 Karel Jaromír Erben: *Prostonárodní české písně a říkadla*. V Praze: Evropský literární klub, 1863, s. 418–419.

9 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I*. Budapest: Szent István Társulat, 1977, s. 22.

boru dajú klíčiť pšenicu (*borbálabúza*) u Rakúšanov a Chorvátov v Burgenlande, na Rakúsko-Maďarskom pohraničí.¹⁰

V Bulharsku sa uctieva Barbora ako svätica, ale – ako je to vo folklóre južných Slovanov – má zároveň démonické črty. Je personifikovaným symbolom chorôb, ľudová fantázia si ju predstavuje ako starú ženu s rozčuchranými vlasmi. U Slovákov v Maďarsku som sa s podobným javom stretla v Santove (Pilisszántó), kde sa ochorenie dieťaťa na šarlach menuje: *červená panna ho ofúkla*. „Červená panna” ako démonická bytosť, ktorá je pôvodcom choroby, sa neviaže na postavu sv. Barbory.¹¹

V bulharskej ľudovej tradícii patrónka „баба Шарка” (baba Šarka) chráni deti pred kiahňami, rituále, ktoré sprevádzajú deti na jej sviatok, sú náväzné na túto symboliku. „Баба Шарка” je uctievaná zároveň ako patrónka plodnosti, zdravia, manželstva, domácich zvierat, najmä hydiny. Podobne, ako je to u iných národov, aj u Bulharov sa vyvinuli rozličné spôsoby oslavy jej sviatku. Dôležitými reliktnými rituálov, ktoré sprevádzajú deti na sviatok „баби Шарки” (baby Šarky), sú fazuľa, šošovica, iné zrnká, ktoré symbolizujú kiahne. Bulharským ľudovým názvom kiahní je *leštenka*. Šošovica je nielen dôležitým reliktným rituálov vo sviatok „баби Шарки”, zároveň je liekom kiahní.

Rituálnu povahu má tiež varenie. Ako to bolo vyššie spomenuté, viacerí etnografovia uvádzajú vo svojich prácach, že v kalendárnych obyčajoch predvianočného obdobia sa v zvykosloví stredoeurópskych národov jednotlivé elementy rituálov prelínajú. V Bulharsku je známe napr. úslovie „*Варвара вари, Сава пече (меси), Никола гости гошава*” (Varvara vari, Sava peče (mesi), Nikola гости goštava). Súvislosť s varením symbolizuje vareška ako reliktný obchôdzky na Barboru v Kestúci a v Číve – síce už iba ako element uchovaný v kolektívnej pamäti. Ku konzumovaniu rituálnych jedál sa viaže v súčasnosti hodovanie a popíjanie v pivniciach v Číve, síce sa prinášajú dobrovoľne pripravené jedlá. Ak sa aj

---

10 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I.* Budapest: Szent István Társulat, 1977, s. 25–26; Ondrej Krupa: *Kalendárne obyčaje I. Jeseň, predvianočné obdobie.* Békéšska Čaba: Slovenský výskumný ústav, 1996, s. 74.

11 Mária Žiláková: *Ľudové liečenie Slovákov v Maďarsku.* Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2009, s. 91.

konzumovali dakedy rituálne jedlá na deň sv. Barbory, nie sú zdokumentované a neuchováva ich ani kolektívna pamäť. Môže sa však konštatovať, keby aj boli bývali, určite boli iného charakteru ako bulharské. Bulhari, potomkovia záhradníkov, ktorí sa natrvalo usadili v Číve, nikdy neoslavovali deň sv. Barbory osobite, zúčastňovali sa na navštevovaní pivníc spolu so slovenskou väčšinou a počas zábavy spievali spolu slovenské ľudové piesne. V súčasnosti pozývajú Čivanky na tento sviatok aj ženy z okolitých lokalít. V posledných rokoch zorganizovala zábavu na sv. Barboru miestna Slovenská samospráva, spoluorganizátorom bolo Združenie pivničiarov.¹²

Vrátiac sa k rituálnym jedlám, ktoré sa pripravujú v Bulharsku, najtypickejším jedlom je okrúhly chlebík, *pitka*, a varí sa strova. Zo sviatočne prikrytého stola nemôže chýbať okrúhly chlebík pečený s medom, soľ, čierne korenie, fľaša vody. Na niektorých miestach obdarúvajú jedlom okoloidúcich, aby odniesli nemoc.

Vyššie spomenutý regionálne rozšírený zvyk klíčenia pšenice z Uhorska (*borbálabúza*) má paralelu u Bulharov v rituále obetovania pšenice, ktorý súvisí s kultom plodnosti.

V Bulharsku, ako to tiež bolo vyššie spomenuté, sa považuje Barbora aj za patrónku hydiny.

V niektorých regiónoch chodia sviatočne oblečené mladé dievky, *varvarky* koledovať. Spievajú resp. vinšujú, texty obsahujú element požehnaní domu, želá sa zdravie domácom a prosperita v gazdovstve. Paralely s chodením varvariek sa nachádzajú v zvykosloví národov Uhorska v rituáloch, pri obchôdzkach na Lúciu, praktizovali ich však muži.

V juhovýchodnom Bulharsku gazdiné chovajú sliepky zavčas rána vareným okrúhlym zrnom. Okrúhly predmet, ako vzdialená paralela pri chovaní hydiny zavčas ráno na deň Lúcie bol zvyk chovania sliepok v železnej obruči v slovenských lokalitách juhovýchodnej časti Dolnej zeme, v 60. rokoch 20. storočia praktizovali tento zvyk aj ženy mojej rodiny.

U bulharských záhradníkov, ktorí hospodárili v Uhorsku a preto väčšiu časť roka strávili v tomto prostredí, sa mohlo objaviť praktizovanie ka-

---

¹² Za údaje k súčasnému prebiehaniu sviatku sv. Barbory v Číve ďakujem Márii Pinčovej-Jurkovicovej.

lendárnych obyčají, ktoré sprevádzali ženy od obdobia, kedy už prinášali sebou aj svoje manželky.¹³ V tejto súvislosti sa patrí obšírnejšie zaoberať sviatkom žien, pôrodných babíc a lekárov, ktorý sa nazýva бабинден (babin den). Tento sviatok, ktorý sa oslavuje 21. januára nemá slovenskú paralelu, ale Čivania ho evidujú. Úkony tohto dňa sa členia na tri hlavné segmenty. Prvým je požehnanie detí, ktorým pomohla pôrodná babica v danom roku prísť na svet. Baba priviaže deťom na zápästie červenú vlnenú šnúru, aby boli zdravé a podaruje im ponožky. Druhým segmentom je pohostenie mladých žien (matiek) v dome pôrodnej baby. Na hostine sú prítomné všetky, ktorým baba pomáhala pri pôrode. Mladé ženy prinášajú na hostinu chlieb, bánicu, pečenú sliepku, víno. Nalejú babe vodu, aby si mohla umyť ruky. Podarujú jej košeľu, zásteru, šatku, pančuchy.

Tretím segmentom je rituálne kúpanie baby, ktoré jej má zabezpečiť zdravie. Dôjde k nemu po hostine, zavedú ju k rieke, kde sa má kúpanie vykonať. Ženy, ktoré ju kúpajú, obligátne majú mať na sebe veniec papriky, červenú vlnenú šnúru. Počas úkonu sa spievajú erotické piesne. Ani tohto sviatku sa nemôže zúčastniť muž.¹⁴

U Slovákov v Maďarsku sa síce babinden neoslavuje, chodenie s Barborkou sa môže s ním uviesť do paralely v dvoch bodoch. Mužom bol vstup zakázaný a kolektívna pamäť Čivanov uchováva, že kým bol živým zvykom, zúčastňovali sa ho vehementné ženy, určite si dovolili zaspievať erotické piesne, nemohli chýbať pri veselom posedení ani erotické prehovory.

Dovolím si vysloviť mienku, že erotické elementy uvedených zvykov majú všeobecný charakter, sú prítomné v tradičnej kultúre v rituáloch, zameraných na prosperitu, na plodnosť.

---

13 Juricskainé Szabeva Aszja: A magyarországi bolgárkertészek szokásai a XVIII–XX. században. In: (Szerk.) Papadopoulosz Petkova Adriana [ford. Papadopoulosz Péter, Genát Andrea, Katus Elvira] *Bolgárok Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2002, s. 121–170.

14 Touto cestou vyjadrujem vďaku Krisztine Menyhártovej za bulharský pramenný materiál a ďalšiu pomoc.

Szlovák-bolgár párhuzamok asszonyok gyakorolta jelesnap i szokásokban (Barborkázás, Luca járás – Варварица, Варваринден, Варвардан, Vabin den)¹

Borbála ókeresztény vértanú Európaszerte egyike a legtiszteltebb női szenteknek a középkorban, kultusza átélte a reformációt, a barokk idején újabb virágzásnak indult, elemei a mai napig fellelhetők a népi kultúrában. Legendája nyomán a jó halál védőszentjévé vált, e funkciójához kapcsolódóan számos mesterség védőszentjeként tisztelték. Szent Borbálát toronnyal, könyvvel, pálmaággal, kehellyel szokás ábrázolni, amely fölött olykor ostya lebeg, e motívumok nemcsak képzőművészeti alkotások formájában maradtak fel, népi imák is tartalmazzák őket.² Az archaikus imák megemlékeznek Borbáláról mint Krisztus jegyeséről, rendíthetetlen keresztény hitéről, mártíromságáról, lefejezéséről. E motívumok megtalálhatók a magyarországi szlovákok népi imáiban is. (Függelék, 1. sz. melléklet)³

A népi imák szövegének megőrzését segítették a búcsújáró helyeken árusított ponyvanyomtatványok, erre magyar vonatkozásban Bálint Sándor is hivatkozik.⁴ A magyarországi szlovákok közt számos katolikusok lakta településen emlékeznek meglétükre, azonban szlovák nyelvű ponyvanyomtatványokra csupán 2010-ben sikerült rábukkannom Bánhidán.

A bánhidai ponyvanyomtatvány Borbálához szóló imájának szövegével több népi ima szövege párhuzamot mutat. (Függelék, 2. sz. melléklet)

Ma a népi kultúrában Borbálát a jó halál patrónája mellett (amelyre a Függelékben bemutatott szövegek is utalnak) a bányászok védőszentjeként tisztelik. Ez utóbbi hagyomány Csehországból, Kutná Hora (Kettenberg) központból terjedt el a késő középkorban Közép-Európa szerte.⁵ Ünnepe olyan vidékeken él a magyarországi szlovákok között, ahol

---

1 A magyar változat első közlése.

2 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I.* Budapest: Szent István Társulat, 1977, 17–27.

3 A szlovák és magyar verzió közös mellékletét lásd. a magyar változat végén.

4 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I.* Budapest: Szent István Társulat, 1977, 22.

5 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I.* Budapest: Szent István Társulat, 1977, 23.

a férfi lakosság fő foglalkozása a bányászat volt (Pilis, Vértes, Gerecse, Bakony). Ezúttal eltekintenek annak ismertetésétől, hogy milyen formában tisztelték a bányászok védőszentjüket.

Keszölcön és Piliscséven a télelő jeles napjai közül szokás volt a barborkázás és Luca-járás. Mindkét szokást asszonyok gyakorolták. Napközben mulatoztak, pincejárás dívott. Férfiakat nem engedtek maguk közé, ha mégis betévedt hozzájuk, meztelenre vetkőztették. Este fehérbe, gézből készült maszkba öltözve járták a házakat. A fehérbe öltözött nőalak, a Barborka, fakanalat tartott a kezében (a szokáselemről szó esik még a Borbála naphoz kapcsolódó bolgár szokások okán). Az alakoskodó elem mellett a barborka-járásnak egészségvédő, preventív funkciója is volt. Keszölcön ma már nem élő hagyomány, azonban Cséven máig megmaradt pincejáró, mulatozó jellege. Mindkét napot asszonyi dologtöltő napként tartja számon a népi emlékezet. Az említett szokáselemek minden bizonnyal közrejátszottak abban, hogy a két jeles nap – Borbála és Luca – rítusai összemosódjanak.

A fehérbe öltözött nőalak napjainkban is megjelenik a barborkázás alkalmával, ajándékokat osztogat, cukorkát,ogyorót, egyéb apróságokat. Ez az elem korábban a Luca-járás hagyományához kapcsolódott.

A Borbála és Luca naphoz fűződő szokáselemek összemosódásának jelenségét Eperjessy Ernő ragadta meg a horvát hagyományok bemutatása kapcsán, egyben rámutatott Borbála démonikus természetére is a délszláv folklórban.⁶ A magyarországi szlovákok vonatkozásában Krupa András tesz említést arról, hogy a télelő jeles napjainak egyes elemei (András, Borbála, Miklós, Luca) minden jeles nap szokásaiban fellelhetők.⁷

A Borbála naphoz kapcsolódó hagyományok Közép-Európában szerzteágazóak, a folklór más műfajai is tartalmazzák egy-egy elemüket. Pl. annak ellenére, hogy Borbála tisztelete a bányászok védőszentjeként Csehországból terjedt el, Karel Jaromír Erben: *Prostonárodní české pís-*

---

6 Eperjessy Ernő kutatásait idézi Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I.* Budapest: Szent István Társulat, 1977, 27.

7 Ondrej Krupa: *Kalendárne obyčaje I. Jeseň, predvianočné obdobie.* Békésska Čaba: Slovenský výskumný ústav, 1996, 73.

ně a říkadla c. munkájában, amely címe ellenére nem csupán népdalokat, hanem igen gazdag 19. századi szokásokhoz kapcsolódó folklór anyagot is tartalmaz, nem kapott helyet Szent Borbála napja. Borbálához és Lucához kapcsolódóan két ráolvasási formulát közöl. A Szent Lucához szóló a hasfájás elűzését segíti, a Szent Borbálához szólót pedig kelésre, himlőre kell alkalmazni. A szövegek érdekessége, hogy „Luca lányai” azokat a munkákat végzik a gyógyítás érdekében, amelyeket ünnepén tilos az asszonyoknak végezniük. A Borbálához kapcsolódó ráolvasási formula utal arra, hogy a szent véd a kelevény és himlő ellen. (A szövegeket v.ö. Függelék 3. sz. melléklet).⁸

A magyar néphagyományban kelevény, himlő, villámcsapástól védett Szent Borbála füve (*Barbarea stricta*).⁹ A *borbálaág* hagyománya kereszténység előtti rítusokra utal, megvan a német, horvát és szlovák hagyományokban is. A *borbálabúza* a burgenlandi németek és horvátok között ismert szokás.¹⁰

A bolgár néphagyomány szentnek tartja Borbálát, azonban – mint ahogy a délszláv folklórra jellemző – alakja démoni vonásokkal is fel van ruházva. Betegségek szimbóluma, kócos öregasszony képében él perszonalizált alakja. A magyarországi szlovákok körében hasonló jelenséget Pilisszántón sikerült lejegyeznem, a gyermek vörhenyben való megbetegedésének megnevezése: *červená panna ho ofúkla* = rálehel a vörös szűz. Ez a megszemélyesített betegségdémon azonban nem kapcsolható Szent Borbála tiszteletéhez.¹¹

A bolgár hagyományokban gyermekek védőszentjeként a „баба Шапка” a himlő ellen véd, a gyermekek által gyakorolt rituálék is e körül a szimbolika körül alakultak ki. Tisztelik benne még a termékenység, egészség, házasság, háziállatok védőszentjét is. Mint más népek eseté-

8 Karel Jaromír Erben: *Prostonárodní české písně a říkadla*. V Praze: Evropský literární klub, 1863, 418–419.

9 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I*. Budapest: Szent István Társulat, 1977, 22.

10 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I*. Budapest: Szent István Társulat, 1977, 25–26, Ondrej Krupa: *Kalendárne obyčaje I. Jeseň, predvianočné obdobie*. Békéscsaba Čaba: Slovenský výskumný ústav, 1996, 74.

11 Mária Žiláková: *Eudové liečenie Slovákov v Maďarsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2009, 91.

ben, a bolgároknál is tájegységenként különböző szokások alakultak ki. A gyermekek által gyakorolt praktikák fontos eleme a bab, lencse, e szemes termények a himlő kiütéseit szimbolizálják. A bárányhimlő bolgár népi neve *lestenka*, a lencse egyben a bárányhimlő gyógyszere is, fontos helye van a rituálékban. A főzés szintén rituális jellegű. Mint már fentebb említettem, több szerző is megállapítja, hogy a Karácsonyt megelőző téli időszak jeles napjainak szokáselemei, rítusai a közép-európai népek hagyományaiban összemosódnak. Bulgáriában pl. az a mondás járja, „*Варвара вару, Сава пече (мечу), Никола госту гоцуба*”. A főzéssel való összefüggés jelenik meg a mára már ugyan csak a kollektív emlékezetben élő alakoskodó kesztölci és piliscsévi barborka-járás fakanál relikviájában, azonban a továbbélő pincejárás evés-ivás hagyománya is a rituális étkezéshez kapcsolható.

Cséven ma már batyus jellege van az étkezésnek, a hajdani rituális ételek adatszerűen sem szerepelnek a szokásleírásokban. Ha hajdan voltak is ilyenek, nyilvánvaló, hogy Bulgáriában a rituális ételek jellege mindig más volt. A csévi bolgárok nem gyakorolták külön ezt az ünnepet, a szlovák többség által szervezett barborkázáson vettek/vesznek részt, amelynek az evés-iváson kívül fontos része még, hogy szlovák népdalokat énekelnek. Némelykor meghívják a környező települések asszonyait is. Az utóbbi időben a barborkázást a helyi Szlovák Önkormányzat szervezi, olykor a Pincefalu Egyesülettel karöltve.¹²

Visszatérve a Bulgáriában élő szokásokhoz, rituális ételként jellemzően *pitkát*, kerek kenyérbéket gyúrnak, szemes terményeket főznek. Az ünnepi asztalról nem hiányozhat a kerek formájú mézes cipó, só, bors, egy üveg víz. Némely helyeken ételt ajándékoznak a járókelőknek, hogy elvigyék a betegséget.

A történelmi Magyarország területén meglévő *borbálabúza*, azaz búza csíráztatása Borbála napjára (elterjedtebb a *lucabúza* változat) párhuzamba hozható a bolgár búzaáldozattal, amely a termékenységek kultusszal függ össze.

---

12 A napjaink csévi barborkázására vonatkozó adatokat ezúttal köszönöm meg Pintér-Jurkovics Máriának.

Bulgáriában Borbála a háziállatok, baromfi védőszentje is. Némely tájegységen e napon új ruhába öltözött fiatal lányok járnak köszönteni, *varvarkáknak* nevezik őket. A köszöntők áldásokat mondanak, vagy énekelnek, a dalok szövege egészséget, prosperitást kíván a háziaknak. Maga a rituálé a történelmi Magyarország Luca napi szokásaihoz áll közel, ezeket azonban férfiak gyakorolják. Dél-kelet Bulgáriában a háziaszszony kora reggel főzött (kerek) magvakat szór a tyúkoknak. A baromfi karikában való etetése Luca napkor a Dél-kelet alföldi szlovákoknál volt elterjedt, családomban is élő praktika volt még az 1960-as évek elején.

A Magyarországra települt bolgárkertészek jeles napi szokásai között az asszonyok által praktizáltak akkor jelenhettek meg, amikor már feleségeiket is magukkal hozták.¹³

A magyarországi bolgárok vonatkozásban, mint asszonyok által gyakorolt jeles napról a Babinden-ről kell említést tenni. Nincs szlovák párhuzama, de pl. a piliscsévi szlovákok tudnak erről a fontos bolgár női ünnepről. Január 21-e a bábaasszonyok, orvosok tiszteletének napja a bolgároknál, amely három fő elemből áll. Az első a gyermekek megáldása, akiket a bába az adott évben segített a világra. A bába vörös gyapjúfonalat köt a kezükre, hogy egészségesek legyenek, és zoknit ajándékozik nekik. A második, a fiatalasszonyok vendégül látása a bába házában. A vendégségben minden asszony részt vesz, akinek az adott bába segített a szülésnél az elmúlt évben. Az asszonyok kenyeret, bánicát, sült tyúkot, bort visznek a mulatságra. Vízet öntenek a bábának, hogy kezet mosson, inget, kötényt, kendőt, harisnyát ajándékoznak neki. A harmadik elem a bába fürdetése. A rituális fürdetést az étkezést követően végzik a folyónál, ez hivatott a bába egészségét biztosítani. A rituálét végzők öltözként fontos elemei a paprikafűzér, piros gyapjúfonal. A rituálé közben erotikus dalokat énekelnek. Ezen az ünnepségen nem vehet részt férfi.¹⁴

---

13 Juricskainé Szabeva Aszja: A magyarországi bolgárkertészek szokásai a XVIII–XX. században. In: (Szerk.) Papadopoulosz Petkova Adriana [ford. Papadopoulosz Péter, Genát Andrea, Katus Elvira]: *Bolgárok Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2002, 121–170.

14 Ezúton köszönöm Menyhárt Krisztinának a forrásanyagot és további segítségét.

Bár a magyarországi szlovákoknál, mint már említettem, a bábák napját nem ünneplik, azonban két vonásával kapcsolódik ehhez a szokáshoz a barborkázás. Erotikus szövegek jellemezhetnék a csévi barborkázást is, a kollektív emlékezet számon tartja, hogy a hajdani önszerveződő csoportban szabadszájú, vehemens asszonyok vettek részt. Férfi nem mehetett az asszonyok közé sem a barborkázás, sem a babindan alkalmával.

Véleményem szerint általános jelenségként kell értékelni a vázolt szokások erotikus elemeit, a termékenységet szolgáló rituálék tartozékaként, akár nők, akár férfiak gyakorolták őket.

Prílohy / Mellékletek

Príloha č. 1 / 1. sz. melléklet

Slovenské ľudové modlitby k sv. Barbore / Szlovák népi imák Szent Borbálához

Vyzdvihnuté sú motívy:

- martýrstvo
- Barborin svätý život
- kniha ako jej atribút
- patrónka dobrej smrti
- Ježišova snúbenica
- odkaz na zobrazovanie s hostiou (krv a telo Kristovo)

Kiemelt motívumok:

- mártíromság
- Borbála szent élete
- a könyv mint Borbála attribútuma
- a jó halál patrónusa
- Jézus jegyese
- utalás ostyával való ábrázolására (Krisztus teste és vére)

Z vlastných výskumov / Saját kutatásaimból:

Santov /Pilisszántó, 1989

Informátorka: Ilona Kováčová (živým menom Frišalová, Čičalová)

Adatközlő: Kovács Ilona (ragadványneve: Frišalová, Čičalová)

*Ó, Barborko pano svatá,
pre Kristovo méno s'atá.*

Ráno vstála,
do kňíh hľad'ela.

*Čos tam vid'ela?
Svaté pozori,
svíce horeli.
Komu si ich dala?
Preblahoslaveněj Panenke Márije,
abi nás osvítila, keď bud'eme umíraťi,
ňedaj d'áblu pristúpiťi,
pristúp sama z aňd'eláma,
ze svím sinem Hospod'inem,
až na veky vekuv amen.*

Informátorka: Katarína Kormosová, 1904.
Adatközlő: Kormos Katalin, 1904.

*O, Barborko, pano svatá,
pre Kristovo méno s'atá,
nad hvizd'ečki více krásná,
nat slnečko více jasná.
Ó Barborko, pano svatá,
prived' ma do kráľóstva,
tam bud'eme kráľuvaťi,
s Kristem Pánom prebívati,
jag na večnú slávu
obdržať môžeš,
až na veky vekuv amen.*

Šára /Sári, 1985

Informátorka: Julianna Baloghová-Fojtová, 1902.
Adatközlő: Balogné Fojta Julianna, 1902.

*Ó, Barborko svatá,
něž si ti pre kristovie drahé rani svatá.
Já ťeba prosím veňne v noci,*

*abi si mi bola na pomoci,
abi si ně náhlo a ňenadálo
po smrti fšak ňebi večne,
chválím a milóv(!) Pána Boha ustavične. Amen.*

Z archívu Zsuzsanny Erdélyiovej, materiál zaznamenaný z 70. rokov 20. storočia / Erdélyi Zsuzsanna archívumából, az 1970-es években lejegyzett anyag:

Mlinky /Pilisszentkereszt:

*O, Barborko, panno svatá,
pre kristovo méno s'atá,
nad hvezďički više jasná,
nad slnečko više krásná,
nad leliju više bílá.
O, Barborko rostomilá,
poprosťe nám a dajťe nám
s toho and'elského chleba,
ten nám buďe najlepši treba,
ten chlěp, pána názho Ježiša Krista
božé verné drahé tělo,
keré na dreve križi pre nás pňelo.
Ťeba milí Pán Boh zamiluval,
do ňeba ťa sám povolal,
máž na ňebi večnú slávu,
a na zemi veľkú chválu.
Pod Barborko do ňebesách,
buďiš sa tam raduvaťi
spolu s takím Duchem svatém
až na veki vekof amen.*

Ečer /Ecsér:

Svatá pani Barborka, / Ježišova milenka...

Menda /Mende:

*Svetá paňi Barborka,
čaz ráno stávala,
Boha zbudzuvala.
Boh stáv, na Petra volav:
Peter, Peter vezni kľúče...*

Kerestúr /Rákoskeresztúr:

*Svatá paňi Barborka
čaz rano stávala
do kňih hlad'ela,
tam vid'ela božnó vernó ťelo,
a f ton božon vernon ťele
aňd'ele spievali,
Boha zbudzuvali...*

Príloha č. 2 / 2. sz. melléklet

*Paralely letákovej tlače a ľudových modlitieb / A ponyvanyomtatványok
és a népi imák párhuzamai*

K swaté Panně Barboře
(v Skalici u Škarnicla, bez dátumu)

= Borbála Szent Szűzhöz – Szakolca, Skarnicl Nyomda, keltezés nélkül

1.

*Barbora Panenka swatá,
pre Kristovo méno s'tatá,
Slyš nás, my k tobě woláme
Neb t'e za Patronku máme.*

*O, Barborko, pano swatá,
pre Kristovo méno s'tatá (S/ Psz, M/ Pszk)*

2.

*Tě ctjme, a welebýme,
Tak gak můžeme, a wjeme:
Ač my toho negsme hodni,
Poněwadž gsme welcý hrýššnj,*

3.

*Tys nad hwězdy wýce gasná, nad hvizd'ečki wíce krásná (S/ Psz, M/Pszk)
Nad růžowé kwítky krásná!
Nad lilium wjce bjlá, nad leliju wíše bílá. (M/Pszk)
O panenke roztomílá.*

4.

*Zde na zemi máš swau chwálu,
Ale w nebi wěčnou sláwu,
Sám tě Kristus korunowal,
Do nebe k sobě powolal.*

*máž na něbi wěčnú sláwu,
a na zemi wélkú chwálu.
Těba milí Pán Boh zamilual,
do něba t'a sám powolal*

5.

*Když mluwil slowa přesladdká:
Přjs panno, přjs newěsto má,
Chcy se na tjm slitowati,
Když tebe bude wzýwati.*

Pod Barborko do něbesách,

6.

*Přebýwáš w wěčne radosti,
Poteš nás w naššj žalosti,*

budíš sa tam raduwaći

Y wššecky, genž tě milugj,
A sluhové twogi slugj.

7.

Pro swau bolest a swé muky,
Podey nam k ochraně ruky:
Nedopust' náhle umřýti,
Bez pokánj z swěta zgjíti.

8.

*Vpros nebeského Chleba,
Neb ho tedy bude třeba:
Chléb ten gest neydražšj Tělo,
Genž na kříži pro nás pňelo.*

*poproste nám a dajte nám
s toho and'elského chleba,
ten nám bude nejlepší treba,
ten chlép, pána nášho Ježiša Krista
božé verné drahé tělo,
keré na dreve kříži pre nás pňelo.*

9.

Odwrát' wššecky zlé přjhody,
Ať přígdem na věčné hody,
Při té poslednj hodině,
O wyslyš nás Hospodině.

Vyzdvihnutý riadok z 9. slohy odkazuje na ochrannú funkciu sv. Barbory od hromu./

A 9. versszak kiemelt sora Szent Borbálára, mint a villámtól megóvó védőszentre utal.

Príloha č. 3 / 3. sz. melléklet

Zariekacie formuly z diela Karla Jaromíra Erbena / Ráolvasások Karel Jaromír Erben művéből

Na škrkavky

Svatá Lucie tři dcery měla:
první přídla,
druhá vila,
třetí motala.
Dej Bože! aby této osobě (jmeno)
ty škrkavky pominuly,
tak jako pominul,
křivej rychtař,
křivej šafář,
křivá kněžská kuchařka!¹

Na dobrou neštovici

Svatá panna Barbora
měla devět neštovic;
svatá panna Barbora
měla osm neštovic;
svatá panna Barbora
měla sedm neštovic;
svatá panna Barbora
měla šest neštovic;
svatá panna Barbora
měla pět neštovic;
svatá panna Barbora

---

¹ Karel Jaromír Erben: *Prostonárodní české písně a říkadla*. V Praze: Evropský literární klub, 1863. 418.

měla čtyři neštovice;
svatá panna Barbora
měla tři neštovice;
svatá panna Barbora
měla dvě neštovice;
svatá panna Barbora
měla jednu neštovici;
svatá panna Barbora
neměla žádné neštovice!²

---

² Karel Jaromír Erben: *Prostonárodní české písně a říkadla*. V Praze: Evropský literární klub, 1863. 419.

Bibliografia/ Felhasznált irodalom

- BÁLINT, Sándor: *Ünnepi kalendárium I. – II.* Budapest: Szent István Társulat, 1977.
- BLANÁR, Vincent: *Jazyky v kontaktoch.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2007.
- DIÓS, István – VICZIÁN, János (Főszerk. és szerk.): *Katolikus lexikon.* Budapest: Szent István Társulat, 1993–2014.
- DROPOVÁ, Ľubica –KREKOVIČOVÁ, Eva: *Počúvajte panny, aj vy mládenci... Letákové piesne zo slovenských tlačiarňí.* Bratislava: Eterna Press – Ústav etnológie SAV, 2010.
- ERBEN, Karel Jaromír: *Prostonárodní české písně a říkadla.* V Praze: Evropský literární klub, 1863.
- ERDÉLYI, Zsuzanna: *Hegyet hágék lőtőt lépék... (Archaikus népi imádságok).* Kaposvár: Somogy Megyei Nyomda, 1974.
- ERDÉLYI, Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok.* Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1976.
- ERDÉLYI, Zsuzsanna: Historische Fragen der archaischen Volksgebete. In: *Studia Slavica Hung.* Budapest 1991, (37.) 73–76.
- ERDÉLYI, Zsuzsanna: Az archaikus népi imádságzáradékok történeti kérdései. In: (Szerk.) *Erdélyi Zsuzsanna Boldogasszony ága: tanulmányok a népi vallásosság köréből.* Budapest: Szt. István Társulat, 1991, 51–142.
- GYIVICSÁN Anna: *Anyanyelv, kultúra, közösség.* Budapest: Teleki László Alapítvány, 1993.
- DIVIČANOVÁ, Anna: *Jazyk, kultúra, spoločenstvo.* Békésska Čaba – Budapest: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku Békésska Čaba, 1999.

- JURICSKAINÉ SZABEVA, Aszja: A magyarországi bolgárkertészek szokásai a XVIII–XX. században. In: (Szerk.) Papadopoulosz Petkova Adriana [ford. Papadopoulosz Péter, Genát Andrea, Katus Elvira] *Bolgárok Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2002, 121–170.
- KIRÁLY, Péter: *A kelet-közép-európai helyesírások és irodalmi nyelvek alakulása. A budai Egyetemi Nyomda kiadványainak tanulságai 1777–1848*. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2003.
- KOMOROVSKÝ, Ján: *Tradičná svadba u Slovanov*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1976.
- KRUPA, Ondrej: Rola a význam balady o hľadani nočľahu v spievaní pod oknami na Vianoce. In: *Kresťanské sviatky a tradičná kultúra: Zborník príspevkov z III. odborného seminára etnológov slovenských múzeí, usporiadanom v Záhorskom múzeu v Skalici v Roku kresťanskej kultúry 2000*. Zost. Mária Zajíčková. Skalica: Záhorské múzeum, 2002, s. 27–35.
- KRUPA, Ondrej: *Kalendárne obyčaje II. Vianoce – Nový rok – Tri krále*. Békéscsaba Čaba: Slovenský výskumný ústav, 1997.
- LAMI, Štefan: *Výročné zvyky a ľudové hry*. Budapešť: Vydavateľstvo učebníc, 1984.
- LENOVSKÝ, Ladislav: *Naši vo svete. Slováci južne od hranice Slovenska. III*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2018.
- LUKÁCS, László: *Tárgyak, életformák, népszokások. Tematikus néprajzi tanulmányok*. Székesfehérvár: Szent István Király Múzeum, 2012.
- MAJTÁN, Milan ved. red.: *Historický slovník slovenského jazyka. I. A–J*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1991.
- ORTUTAY Gyula hlav. red.: *Magyar néprajzi lexikon 5. kötet. SZ–ZS*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.

- PINTÉR-JURKOVICS Mária: *A kultúra változásai a pilisi szlovák településekben*. Budapest: ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2010. (Dizertačná práca, rukopis)
- PINTÉROVÁ-JURKOVICSOVÁ, Mária: Náboženský život v pilišských obciach (Čív a Kestúc). In: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II*. Eds. Anna Divičanová, Anna Kováčová. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (VÚSM)/, 2011, s. 236–245.
- URBANCOVÁ, Hana: *Mariánske legendy v ľudovom speve*. Bratislava: AEPRESS, 2007.
- URBANCOVÁ, Hana: Cirkevné piesne ako súčasť tradičného spevu Slovákov v Maďarsku. In: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II*. Eds. Anna Divičanová, Anna Kováčová. Békešská Čaba: VÚSM, 2011, s. 126–153.
- ZSILÁK, Mária: A bolgárkertészek gazdasági szerepe a pilisi térségben a 19. század végén és a 20. század elején. In: *Gazdaság és kultúra. A nemzetiségek gazdasági és kulturális tevékenysége Magyarországon a 19. és a 20. században*. Red. Menyhárt Krisztina. Budapest – Kecskemét: Bolgár Kulturális Fórum – Kecskeméti Bolgár Önkormányzat, 2014, 37–46.
- ZSILÁK, Mária: Szlovák kisebbség Bulgáriában – bolgár kisebbség Szlovákiában. In: *A mai bulgarisztika tudományos perspektívái*. Reds. Dudás Mária – Menyhárt Krisztina – Nygalova Natalia. Budapest: Szláv Filológiai Tanszék, 2015, 319–325.
- ŽILÁKOVÁ, Mária: Špecifická ľudovéhoho liečenia a jeho miesto v tradičnej kultúre Slovákov v Maďarsku. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 16*, (2000), s. 35–70.
- ŽILÁKOVÁ, Mária: Ľudové modlitby Pilišského regiónu. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 17*, (2001), s. 59–66.

- ŽILÁKOVÁ, Mária: Bulhari v slovenskej obci Čív (Piliscsév) v Maďarsku. In: *Slovensko-slovanské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie 4.–7. október 2006*. Ed. Júlia Dudášová. (Acta Facultatis Philologicae Universitatis Prešovensis. Slavistický zborník 6.). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 275–290.
- ŽILÁKOVÁ, Mária: Cirkevná kultúra mimo kánonu – ako špecifická vrstva tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. In: *Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. Otázky vývoja kultúry / A kultúrafejlődés kérdései II*. Eds. Anna Divičanová, Anna Kováčová. Békešská Čaba: VÚSM, 2011, s. 164–211.
- ŽILÁKOVÁ, Mária: Bulhari v slovenskej obci Čív (Piliscsév). In: *Jazykovedné štúdie XXIX. Život medzi apelatívami a propriami*. Red. Iveta Valentová. Bratislava: Veda, 2011, s. 199–209.
- ŽILÁKOVÁ, Mária: Funkčné zmeny folklórnych textov v kultúrno-historickom kontexte. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 23*, (2014), s. 11–28.
- ŽILÁKOVÁ, Mária / ZSILÁK, Mária: *Poslyšte mile, co chci spívati... (Produkty jarmočnej tlače – zbierka púťových piesní ako rodinná relikvia) / Szeretettel hallgassátok, amit majd éneklek... (A cérnakönyv mint családi relikvia)*. (Opera Slavica Budapestinensia. Litteræ Slavicae). Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, 2016.
- ŽILÁKOVÁ, Mária: Historické údaje o slovenských školách na jazykových ostrovoch v Maďarsku. In: *Škola základ života. História školstva v archívnych dokumentoch*. Eds. Ivana Červenková – Daniela Tvrdoňová. Bratislava: Slovenský národný archív, 2016, s. 344–354.
- ŽILÁKOVÁ, Mária: Funkcia žien v obyčajach zimného cyklu – slovensko-bulharské paralely (Chodenie s barborkou – Варварица, Варваринден, Варвардан, deň Lúcie, бабин ден) In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 24*, (2017), s. 121–131.

- ŽILÁKOVÁ, Mária / ZSILÁK, Mária red.: *Počúvajte málo, čo sa iste stálo... (Písomná pozostalosť viacgeneračnej rodiny Izingovcov)/ Igaz történetre figyelmezzetek... (A többgenerációs Izing család írásbeli hagyatéka)*. Budapest/ Budapest: Tatabánya – Bánhida Szlovák Nemzetiségi Önkormányzata, 2018.
- ŽILÁKOVÁ, Mária: Ludová religiozita Slovákov v Zadunajsku. / A dunántúli szlovákok népi vallásossága. In: *Acta Ethnologica Danubiana 20*. Az Etnológiai Központ Évkönyve. Ed. Liszka József. Komárom–Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központ, 2018, s. 141–145.
- ŽILÁKOVÁ, Mária: Živé fenomény tradičnej kultúry Slovákov v mikroregióne Vértes-Gereče (Vértes-Gerecse). In: *Slovenské inšpirácie z Tardoša. 35. interdisciplinárny výskumný tábor Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku*. STUDIA INTERDISCIPLINARIA. Reds. Tünde Tušková – Mária Žiláková. Békešská Čaba: VÚSM, 2018, s. 13–63.
- ZSILINSZKY, Mihály / ŽILINSKÝ, Michal: *Szarvas város történelme és jelen viszonyainak leírása / Dějepis městečka Sarvaš a opis nynějšších jeho Poměrů*. Pest: Kiadja Aigner Lajos, 1872. Reprint: Békešská Čaba: VÚSM, 2004.

REZÜMÉK

Mozaikok a piliscsévi szlovákok vallási életéből

Piliscsévet az anyanyelv, kultúra, közösség kapcsolata szempontjából Gyivicsán Anna az ún. kétrétegű települések közé sorolja, amelyben a szlovák nyelvű kultúra két rétegben volt jelen, a hagyományos és a magas egyházi kultúrában.¹ E viszonyrendszer szem előtt tartva folytattam piliscsévi kutatásaimat. Korábbi kutatásaim a hagyományos kultúra szóbeliségben meglévő jelenségeire fókuszáltak, a 2019 júniusában megrendezett kutatótábor alkalmával módom volt hozzájutni a magas vallási kultúra írásos dokumentumaihoz. Tanulmányomban az anyagot két nagyobb részre osztottam fel: az első részben (A) a helyi adatközlőktől származó anyagot dolgozom fel, részben népi, ill. folklorizálódott imákat és vallási tárgyú népekeket, másrészt ugyanilyen műfajú szövegeket, amelyek papírlapokon kézzel írott, vagy gépelt formában terjednek. Ezekből némelyek szerepelnek a helyi kórus repertoárjában is. Az ide sorolt anyagból a bűnbeesés (kiűztetés a Paradicsomból) motívumát tartalmazó, *Šel Adamko, šel do ráje* kezdetű ének érdemel kiemelés. Karel Jaromír Erben a Cseh Testvéreknek tulajdonítja keletkezését, utal arra, hogy ponyván is megjelent 1840-ben. Idézi előfordulását Csehország különböző régióiban, variánsokat említ, jelzi továbbá más írásos forrásait. A magyarországi szlovákok vallási kultúrája szempontjából az ének funkciójára vonatkozó megjegyzései a fontosak. Csehországi variánsait a lakodalomokban énekelték, amikor a lakodalmi fát meghozták (*ratolest'*) és letették a menyasszony elé. Szülőfalumban, az evangélikus felekezetű szlovákok lakta Nagybánhegyesen – egy, a lakosságcsere alkalmával Szlovákiába települt idős adatközlő visszaemlékezése alapján – a menyasszony énekelte a kontyolási szertartáskor. Piliscséven a karácsonyi ünnepkör szokásaihoz tartozott, ahogy ezt Erben is írja Ján

---

¹ Gyivicsán Anna: *Anyanyelv, kultúra, közösség*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 1993. 98.

Anna Divičanová: *Jazyk, kultúra, spoločenstvo*. Békéšska Čaba – Budapešť: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku, 1999. 84.

Kollár *Národné Zpievanky* népdalgyűjteményére hivatkozva. A piliscs-évi szöbeliségben ennek a funkciónak a nyomait őrzi a karácsonyi énekek csokrában.

A vallási néprajz témakörében eddigi gyűjtéseim tekintetében nóvu-mot jelent Dimitrov Istvánné Hertlik Magdolna adatközlőm anyaga, aki látomásairól számolt be. Látomásai részben szent helyekhez kötődnek, részint otthonában élte meg a csodákat.

A második (**B**) részbe kerültek a magas egyházi kultúra írásos emlékei, amelyekhez részben a helyi tájházban jutottam hozzá, másik, gazdagabb forrásom a Nagy Mária háztartásából rendelkezésemre bocsátott anyag. Ez utóbbi forrásanyagban találtam néhány ponyvanyomtatványt.

Az ima- és énekeskönyvek gyűjteményéből álló anyagot egyenként, leltárszerűen számba vettem, megadva az alapvető bibliográfiai adatokat.

A tájházban fellelhető anyagból a szlovák nyelvű, utolsó vacsorát ábrázoló falvédőre hívnám fel a figyelmet. A megkopott textílián nehezen olvasható mondat feltehetően fonetikus írásmódban megörökített cseh szöveg, amely egy olyan hangtani elemet tartalmaz, amely Nagyszombatra (Trnava) és környékére utal.²

A Nagy Mária háztatrásában fennmaradt anyagban egyedi „leletnek” számít Vojczek Mihály kétnyelvű tagsági könyve a hozzá tartozó információs anyaggal: a péliföldszentkereszti székhelyű Jézus Szíve Társaság tagja volt.

Az ima- és énekes könyveknek igen fontos hozadéka van: gyűjtőútja-im során, különösen, ha a népi imák újabb rétegéhez tartozó szövegről volt szó, vagy elnépiesedett egyházi énekekről, gyakran modták adatközlőim, hogy régi könyvből tudják. Azonban soha nem került a kezembe olyan nyomtatott forrás, amelyből ezt bizonyítani lehetett volna. A Nagy Mária által rendelkezésre bocsátott anyag több könyvéből is pontosan idézhető nem csekély számú folklorizálódott szöveg eredete.

A ponyvanyomtatványokat külön részbe soroltam (**C**), teljes szöve-
güket közreadom. Igen hosszú időbe telt, míg az első ponyvanyom-

---

² A szlovák nyelv történetében kisebb területen végbement *t', d' > c*, *dz* változást őrzi a falvédő, a jelenséget a szlovák nyelvészet *aszibilációnak* nevezi. Végbement kelet-szlovák területen is, azonban Piliscséven a kelet-szlovák kapcsolat kevésbé valószínű.

tatványt megtaláltam Bánhidán, azóta szép számmal kerültek elő – más településből is, ezt a gyűjteményt bővíti, és egyben gazdagítja a piliscsévi anyag.

Külön részben **(D)** elemzem a magas egyházi és népi vallásosság emlékeinek kapcsolatát.

A fentebb már jelzett elemek kerülnek más szempontú megvilágításba.

A tanulmányba besoroltam magyar nyelvű forrásanyagot is, amely részben dokumentálja a piliscséviak egyházi és vallási életének nyelv-váltását. Kiegészítésként számos fényképes illusztráció készült.

A piliscsévi bolgárok

Izgalmas témának ígérkezett a Piliscséven letelepedett bolgárok életének, kultúrájának, nyelvhasználatának kérdése, mint ahogy a szlovák nyelvű bevezetésben felsorolt írásaim is jelzik, nem a néprajzi táborban vizsgáltam a témát első alkalommal. Kiinduló pontul Wojczek József összeállítása szolgált, majd ezt követték adatközlőkkel való találkozások.

Elsőként azokat a jelenségeket kívántam meghatározni, amelyek ezt a csoportot elkülönítik a csévi szlovákoktól.

Ezek a következők:

1. Nemcsak az első generáció esetében, a továbbiakban is, férfiágon öröklődtek a családnevek.

2. Az utónevek összetettebb a szituációt mutatnak: a bolgárkertészek állandó letelepülése Magyarországon szakaszokra bontható, az első és második szakaszban a bolgár úzusnak megfelelően választották ki gyermekeik utónevét. A későbbiek során, a vegyes házasságok számának növekedésével a helyi (magyarországi) névadási szokások kerültek előtérbe. Napjainkban, ill. a napjainkhoz közelebb álló időszakokban az országos névadási divat érvényesül.

3. Az elkülönítő jegyekhez tartozik a bolgár származás tudatának megőrzése és kapcsolattartás a bulgáriai rokonokkal.

4. A Piliscséven belüli bolgár kapcsolatokat erősítette a komaság intézménye, amelyet több generációra kivetítve Vojczek József kísérelt meg feltérképezni. E kapcsolatrendszer működését adatközlőim 2019-ben is megerősítették.

5. Eltérnek vallásukkal: napjainkban ritka alkalmakkal gyakorolják pravoszláv hitüket (az interjúk során gyakran görögkatolikusnak nevezik).

6. Legmarkánsabban foglalkozásukkal különültek el. Kertészeti technológiájuk elterjedt egész Magyarországon. A bolgárkertészek magyarországitól eltérő a zöldségféléket termesztettek.

Korábbi női adatközlőim a bolgárkertészek életmódjához szolgáltatnak részletes adatokat. Megnevezték a kertészetben használt eszközök neveit, a palántaültetés technológiájáról is számos információval szolgáltak. Szóltak arról is, hogyan alkalmazták kertészeti ismereteiket nagyüzemi formára, a termelőszövetkezeti körülményekre.

A családi életéről szintén igen hasznos, tanulságos adatokkal bővítették ismereteimet. Különösen a letelepedés első szakaszára vonatkozó bolgár nagycsaládi rendszer ismertetése volt tanulságos számomra.

A női adatközlők jól érzékeltették a szlovák-magyar-bolgár kulináris szokások közti különbségeket. Meglepő módon a magyarországi szlovákok közül az alföldi szlovákság kulináris szokásai állnak közelebb a bolgárokéhoz, mint a pilisiek.

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 2019-es interdiszciplináris tábora idején bolgár-szlovák családból származó férfi adatközlővel is találkoztam. A férfiak a gazdasági jellegű korábbi adataimat erősítették meg.

Meglepő módon a nyelvből is megőriztek bizonyos szintű tudást, három nyelvűeknek tekinthetők – hasonlóan korábbi női adatközlőimhez. Identitástudatuk hasonló, kapcsolódik mindkét nemzetiséghez, lokális identitásuk szintén erős.

Talán meglepő, hogy a hagyományos piliscsévi szlovák lakodalomról a bolgárok kapcsán olvashat az érdeklődő. Egyik adatközlőm zenekari tag volt, ennél fogva jól emlékezett a lakodalom elemeire. Köztük két

archaikusnak számító elemre, a hajnalozás szokására és a vacsora előtti rituális kézmosásra emlékezett.

Adatolni tudtam, hogyan alakult ki a bolgár és szlovák kultúra szimbiózisa, valamint azt is, hogy a bolgárokat a piliscségi közösség tagjaként milyen módon és mélységben érintették a magyarosítás és a különböző politikai áramlatok következményei.

Ez alkalommal előkerültek családi vonatkozású írásos dokumentumok is, amelyeket mellékletben közlünk. A helyi temető sírkövei tanúsítják, hogy a bolgárkertész családok szám szerint sem voltak kevesen Piliscsén, leszármazottaik máig a faluban élnek.

Szlovák-bolgár párhuzamok asszonyok gyakorolta jelesnapi szokásokban (barborkázás, Luca járás, Babindan)

Borbála ókeresztény vértanú egyike a legtiszteltebb női szenteknek a középkorban, kultusza átélte a reformációt, a barokk idején újabb virágzásnak indult, elemei a mai napig fellelhetők a népi kultúrában. Legendája nyomán a jó halál védőszentjévé vált, e funkcióhoz kapcsolódóan számos mesterség védőszentjeként tisztelték. Szent Borbálát toronnyal, könyvvel, pálmaággal, gyertya felett lebegő ostyával szokás ábrázolni, e motívumok nemcsak képzőművészeti alkotások formájában maradtak fel, népi imák is tartalmazzák őket (pl. pilisi szlovák szövegek, ponyvanyomtatványok). A Borbála naphoz kapcsolódó hagyományok szerteágazóak, a folklór más műfajai is tartalmazzák egy-egy elemüket.

Ma a népi kultúrában Borbálát a jó halál patrónája mellett a bányászok védőszentjeként tisztelik, ez utóbbi hagyomány Csehországból, Kutná Horából terjedt el Közép-Európa szerte. Ünnepe olyan vidékeken él a magyarországi szlovákok között, ahol a férfi lakosság bányászatból élt.

A szóbeliségben fennmaradt népi imák szövegeinek variánsait a szlovákok lakta területek megoszlásában is idézem, bemutatom továbbá kapcsolódási pontjaikat a ponyvanyomtatványokkal.

Kesztölcön és Piliscséven a télelő jeles napjai közül szokás volt a Luca járás és barborkázás, alakoskodó elemük mellett egészségvédő, preventív funkciójuk is volt. Mindkettő asszonyi dologtiltó nap volt egyben. Minden bizonnyal ebből az eleméből fejlődött ki a barborkázás pincejáras, mulatozás jellege.

Tekintettel arra, hogy Piliscséven nagyobb számú bolgárkertész telepedett le, számos vegyes házasság jött létre, e vegyesházaságokból származó piliscsévieknek napjainkban is van kötődésük a bolgár – elsősorban – népi kultúrához. E tények inspiráltak arra, hogy megkíséreljem összehasonlítani a bolgár néphagyomány Borbála naphoz kötődő szokásait, valamint a téli, asszonyok által gyakorlott ünnepet, a Babindant, amely a bábák és asszonyok közös ünnepe. Az összehasonlítás közép-európai kontextus felvillantását is lehetővé tette.

A Luca és Borbála nap jellege mára jelentősen összemosódott, ezt a jelenséget Eperjessy Ernő ragadta meg a magyarországi horvát hagyományok bemutatása kapcsán.

Sajnálatos módon a Luca napi szokásokat már nem gyakorolják Piliscséven a barborkázás, úgy tűnik, szintén a népi emlékezet szintjén fog tovább élni. Remélhetőleg kétnyelvű írásom inspirációt nyújt újra életre keltéséhez. Annál is inkább, mivel egyedi, kuriózum számba menő eleme a magyarországi szlovákság hagyományos kultúrájának.

Mosaics from the religious life of the Slovaks in Piliscsév

From the viewpoint of the relations among the native language, culture and community, Anna Gyivicsán lists Piliscsév a so-called two-strata settlement, in which the Slovakian-language culture was present in two strata, the traditional and the high ecclesiastical culture.¹ I carried out researches in Piliscsév, keeping this correlaton system in view. My previous researches brought into focus the traditional culture phenomena still in existence in verbality. The research camp organized in June, 2019 gave me the opportunity to gain written documents of high religious culture. In my study, I divide the material into two major parts: in the first one (A) I work up the material given by local informants, partly native or folklored prayers and folk songs of faith, and on the other hand, texts of the same topic which spread on sheets of paper, handwritten or typed. Some of these are parts of the repertoire of the local choir, too. Of the material classed here, the song containing the motif of the Fall (driven out of the Paradise) is worth pointing out, it starts *Šel Adamko, šel do ráje*. Karel Jaromír Erben attributes its origin to Czech Brothers and alludes to its coming out as trashy literature in 1840. He quotes its occurrence in different regions of the Czech Republic, mentions variants and indicates its other written sources. In terms of the religious life of the Slovaks living in Hungary, his remarks referring to the function of the song are important. Its variants in the Czech Republic were sung in wedding celebrations when the wedding tree was brought (*ratolest*) and was put in front of the bride. In my native village Nagybánhegyes inhabited by Lutheran Slovaks, the bride sang that in the ceremony while her bun was being made – according to an old informant who settled down in Slovakia in the time of the change of inhabitants. In Piliscsév it belonged to the customs of the Christmas high days as it is written by Erben, referring to

---

¹ Gyivicsán Anna: *Anyanyelv, kultúra, közösség*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 1993. 98.

Anna Divičanová: *Jazyk, kultúra, spoločenstvo*. Békéšska Čaba – Budapešť: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku, 1999. 84.

Ján Kollár's folk-song collection *Národné Zpievanky*. The trails of this function is preserved among the Christmas songs in verballity in Piliscsév.

The material of one of my informants, Mrs. István Dimitrov née Magdolna Hertlik is a novelty in my religious ethnographic collection as she gave an account of her visions. These visions of her are partly connected to holy places or she lived to see the miracles.

The written relics of the high ecclesiastical culture got into the second (B) section. I partly obtained them in the local regional museum, and the other, richer source was the material made available to me from Mária Nagy's household. I could find some trashy prints in the latter sources.

I considered the material of the collection of prayer books and hymn-books one by one like an inventory, giving the basic title entries.

Of the collection in the local regional museum, I want to draw your attention to the Slovakian-language wall-hangings that depict the Last Supper. On that shabby textile, the sentence difficult to read may be Czech in phonetic way of writing, containing a phonetic element that points to Nagyszombat (Trnava) and its area.²

Of the material remained in Mária Nagy's household, a special 'finding' is Mihály Wojczek's bilingual membership card with the information material belonging to it: he was a member of the Péliföldszentkereszt-based Jesus' Heart Society.

The prayer books and hymn-books have very significant proceeds: on my fieldwork – especially when it came to a text belonging to a new strata of folk prayers or ecclesiastical hymns that became popular - my informants often said that they knew them from old books. But I never had the chance upon getting printed material I could prove it from. From some books of the material placed at my disposal by Mária Nagy, the origin of numerous folklorized texts can be precisely cited.

I included the trashy prints into a separate section (C), I publish their complete text. It took me a long time to find the first trashy print in Bánhi-

---

² The wall-hangings preserve the change *t', d' > c, dz* having taken place in a smaller area in the history of the Slovakian language. This phenomenon is called *assibilation* in Slovakian linguistics. It also took place in the Eastern Slovakian region but this type of connection is less likely in Piliscsév.

da, but a good many have been found since then – from other settlements as well, and this collection is enlarged and enriched the material from Piliscsév.

A separate section (**D**) is meant to analyze the link between the reminiscences of high ecclesiastical and popular religiousness.

The above indicated elements are shed light on from a different viewpoint.

I also included Hungarian-language sources in the essay, they can partly certify the language- change of the ecclesiastical and religious life of the Piliscsév inhabitants. Several photos were taken to illustrate all these.

The Bulgarians in Piliscsév

The question of the life, culture and language usage of the Bulgarians settled down in Piliscsév looked promising. As my essays quoted in the Slovakian-language introduction hint at, the ethnographical camp was not the first occasion for me to study this topic. József Vojczek's work served as a starting point then meetings with informants followed this.

I wanted to define the phenomena first that dissociate this group from the Slovaks in Piliscsév.

These are as follows:

1. Not only in the first generation but also in the following ones, the surnames were inherited in male line.

2. The matter of the first names looks more complicated: the market gardeners' settling down in Hungary can be divided into sections, in the first and second sections they chose their children's first names according to the Bulgarian custom. Later on, with the increase of the number of mixed marriages, the local (Hungarian) naming customs came to the front. These days or the times close to nowadays, the nationwide naming customs stand out.

3. Their consciousness of Bulgarian origin and keeping connections with the relatives in Bulgaria belong to dissociative marks.

4. The relations among the Bulgarians in Piliscsév were strengthened by the system of godfathers which József Vojczek tried to map among some generations. My informants also confirmed the active working of this system in 2019.

5. They are different in religion: these days they rarely practise their Orthodox faith (during the interviews they often called it Greek Catholic).

6. They were the most strikingly dissociated by their job. Their horticultural technology spread all over Hungary. These market gardeners grew vegetables different from the ones in Hungary.

My previous female informants gave detailed information on the market gardeners' way of life. They specified tools used in market gardens and supplied several pieces of information. They also spoke about the way how market gardeners had adopted their horticultural knowledge in mass-production, in co-operative farming.

They also broadened my horizons about their home life with useful, edifying details. What especially was illuminating to me was the overview of the Bulgarian large-family-system in the first phase of their settling down.

The female informants rendered perceptible the differences among the Slovakian-Hungarian-Bulgarian culinary practices. Surprisingly, of the culinary practices of the Slovaks living in Hungary, those of the Slovaks in the Hungarian Great Plain are closer to theirs than of the Slovaks in Pilis.

During the time of the interdisciplinary camp organized by the Hungarian-living Slovaks' Research Institution in 2019, I could meet male informants coming from Bulgarian-Slovakian families. These men confirmed the previously gained data connected to farming.

Surprisingly, they also saved some knowledge of the language, they can be considered fluent in three languages – similarly to my former female informants. Their identity awareness is similar, it is connected to both minorities, their local identity is also firm.

It may be strange that those interested can read about the traditional Slovakian wedding celebrations in Piliscsév with reference to the Bul-

garians. An informant played in an orchestra thus he could recall the elements of the wedding celebrations, among them two archaic ones, the custom of dawning and the ritual handwash before the dinner party.

I could gain information about how the symbiosis of Bulgarian and Slovakian culture had developed, how, and how profoundly the Bulgarians as members of the community in Piliscsév were affected by Magyarization and the consequences of different political tendencies.

Then family-related written documents also turned up, they are inserted. Tombstones in the local cemetery can prove that there were quite a lot of market gardeners' families living there, their descendants are residents of the village today.

**Slovakian- Bulgarian parallels in significant-day practices
kept by women
(Celebrating Barborka / Barbara, St. Lucy/ Luca, Babindan)**

Barbara /Borbála, an ancient Christian martyr was one of the most venerated female saints in the Middle Ages, her cult lived through the Reformation and began to flourish again in the Baroque, its elements can be found even today in folk culture. On the basis of her legend, she became the patron saint of good death and in connection with this function, she was venerated as the patron saint of several trades. St. Barbara is usually portrayed with a tower, a book, a palm branch, a wafer hanging above a candle. These motives have remained not only as fine arts works but are also comprised in folk prayers (e.g. Slovakian texts in Pilis, trashy prints). The traditions attached to the day of Barbara are far-reaching, there are some of its elements in the other genres of folklore as well.

In today's folk culture, Barbara is venerated not only as the patron saint of good death but also as that of miners. This latter tradition spread all over Central Europe from the Czech Kutná Hora. Her festival exists among Slovaks in Hungary in regions where male inhabitants made their living by mining.

I quote the variants of folk prayers' texts survived in verballity according to the division of regions lived by Slovaks, too and demonstrate their further linking points with trashy prints.

In Keszölc and in Piliscsév, of the pre-winter high days, it was usual to celebrate Luca /St. Lucy's day and Barborka /Barbara. Besides their mummary element, they had health-protective, preventive functions. At the same time, women were not allowed to work anything on these days. Going to wine cellars, revelling to celebrate Barborka/ Barbara must have evolved from this element.

Considering the fact that a fairly big number of market gardeners settled down in Piliscsév, several mixed marriages were made and the descendants coming from these marriages and living in Piliscsév are even today attached to the Bulgarian – mainly – folk culture. These facts inspired me to try to compare and contrast the practices tied to the day of Barbara in Bulgarian folklore and Babindan, a winter holiday celebrated by women, the joint holiday for midwives and women. This comparison rendered it possible to flash a Central European context.

The character of the days of Luca/St. Lucy and of Barbara has significantly fused. Ernő Eperjessy apprehended this phenomenon while demonstrating the traditions of Croats living in Hungary.

Unfortunately, the customs on Luca / St. Lucy's day are not practised any more in Piliscsév and also, celebrating Barbara will only be kept in the people's mind. Hopefully, my bilingual writing can inspire its revival. So much the more, as it is a special element, oddity in the traditional culture of the Slovaks living in Hungary.

